

วารสารสหวิทยาการ

วิทยาลัยสหวิทยาการ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 (เมษายน 2556 - กันยายน 2556)

Journal of Integrated Sciences

College of Interdisciplinary studies

Thammasat University

Volume 10, Issue 2 (Apr. 2013 - Sep. 2013)

วารสารสหวิทยาการ

Journal of Integrated Sciences

ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 (เมษายน 2556 – กันยายน 2556)

Volume 10, Issue 2 (Apr. 2013 - Sep. 2013)

ISBN: 1685 - 2494

เจ้าของ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บรรณาธิการ

ดร.พิทยา สุวคินทร์

คณะกรรมการกลั่นกรองและประกันคุณภาพ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทยา สุวคินทร์	วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนกวรรณ อุ่ทองทรัพย์	วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ถิรวัฒน์ ตันทนิส	วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ ดร.มาลินี คุ่มสุภา	คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อาจารย์ ดร.อุษามาศ เสียมภักดี	คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อาจารย์ ดร.เจือจันทร์ วงศ์พลกานันท์	คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

ออกแบบปก

อาจารย์ บุษกร ฮวบเข้ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

สหวิทยาการ : พิทยา สุวคินทร์, (บรรณาธิการ)

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556

จำนวนพิมพ์ 400 เล่ม

พิมพ์ที่ : นิตยกรรมการพิมพ์ 76/251-3 หมู่ 15 ต.บางม่วง จ.นนทบุรี 11140

โทร. 0-2403-4567-8, 0-2449-2525, 081-309-5215

E-mail: niti2512@hotmail.com, niti2512@yahoo.co.th

ติดต่อกองบรรณาธิการ

นางสาวลิตพร จิโนทา

นางสาวหฤทัยรัตน์ ศรีจันทร์ขำ

กองบรรณาธิการวารสารสหวิทยาการ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร จังหวัดกรุงเทพฯ 10200

โทรศัพท์ 02-613-2861 (ท่าพระจันทร์) E-mail : kmee2@hotmail.com

โทรศัพท์ 054-268-702 (ศูนย์ลำปาง) E-mail : a_walit@hotmail.com

สารบัญ

บทความทัศนะ ข้อคิดเห็น ภาพที่ปรากฏ ในวารสารเล่มนี้ เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน บรรณาธิการ และ กองบรรณาธิการ ไม่จำเป็นต้องเห็นพ้องด้วย และไม่ถือเป็นความรับผิดชอบ ลิขสิทธิ์เป็นของผู้เขียน และวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การตีพิมพ์ชื่อต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียน และวิทยาลัยสหวิทยาการโดยตรง และเป็นลายลักษณ์อักษร

บทบรรณาธิการ

พิทยา สุวคันธ์

7

บทความวิชาการ

การศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า กรณีศึกษา :
ด่านสิงขร ตำบลคลองวาฬ อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
ภัทรวดี ไอหารวัตร

9

รูปแบบการค้าของหลวงพระบางในคริสต์ศตวรรษที่ 19
ศิวริน เลิศภูษิต

32

การศึกษาเปรียบเทียบอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มประเทศ CLMV
กับการพัฒนาเศรษฐกิจ
สุภิญญา วงสาโสม

49

ผู้บริหารกับความรับผิดชอบต่อสังคม
ดุชนฎี วรรณธรรมดุชนฎี

77

กองทุนพัฒนาสตรีแก้ไขปัญหาความต้องการของสตรีจริงหรือ
เปรมจิตต์ เนาวลัยศรี

94

บทบรรณาธิการ

วารสารฉบับ ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 (เมษายน 2556 – กันยายน 2556) เล่มนี้มีบทความที่สะท้อนแนวคิดเชิงสหวิทยาการหลายชิ้นด้วยกัน เริ่มตั้งแต่ งานของ ภัทรวดี โอฟารวัตร ศึกษาเรื่อง การศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า กรณีศึกษา : ด้านสิงขร ตำบลคลองวาฬ อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และงานศึกษาของ ศิวริน เลิศภูษิต เรื่อง รูปแบบการค้าของหลวงพระบางในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ส่วนงานศึกษาของ สุภิญญา วงศาโสสม มีการศึกษาเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มประเทศ CLMV กับการพัฒนาเศรษฐกิจ และดุษฎี วรรณมธุษฎี ศึกษา ผู้บริหารกับความรับผิดชอบต่อสังคม และซันสุดท้าย เปรมจิตต์ เนาวสัยศรี ได้เขียนงาน กองทุนพัฒนาสตรีแก้ไขปัญหาความต้องการของสตรีจริงหรือ

ทั้งนี้ วารสารสหวิทยาการ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถือได้ว่ายังมีพันธกิจของการทำหน้าที่บทบาทในการรวบรวมข้อมูลบทความทางวิชาการและงานวิจัย เพื่อการเผยแพร่งานวิชาการออกสู่สาธารณะชน รวมทั้งการสะท้อนมุมมองและแง่คิดที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสถานการณ์ทางสังคมศาสตร์ในเชิงสหวิทยาการ ต่อไป

พิทยา สุวคันธ์

2556

การศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า กรณีศึกษา : ด้านสิงขร ตำบลคลองวาฬ อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

The effects of economic borders Thailand - Burma Case Study:
Singkorn Pass, Klongwan, Mueang, Prachuap Khiri Khan Province

ภัทรวดี ไชยวรรณ์¹

บทคัดย่อ

การศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า กรณีศึกษา: ด้านสิงขร ตำบลคลองวาฬ อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการความสัมพันธ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า ศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า และศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการศึกษาพบว่า ด้านสิงขร ได้รับการประกาศเป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าเมื่อ พ.ศ. 2540 และได้เริ่มดำเนินการค้าชายแดนมาจนกระทั่งปัจจุบัน รวมระยะเวลา 15 ปี ในอดีตการค้าชายแดนบริเวณดังกล่าวมีมูลค่าไม่สูงนักเมื่อเทียบกับปัจจุบัน ซึ่งจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจชายแดนขยายตัวเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2553 ที่มีการเสนอยกระดับ “ด้านสิงขร” เป็นจุดผ่านแดนถาวร ส่งผลให้

1 บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของภาคินพนธ์เรื่อง “การศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า กรณีศึกษา : ด้านสิงขร ตำบลคลองวาฬ อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” วิทยาลัยสหวิทยาการ สาขาวิชาสหวิทยาการอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง

มูลค่าการค้าชายแดนเพิ่มสูงขึ้นปีละไม่ต่ำกว่า 30 ล้านบาท สำหรับปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจชายแดน ประกอบด้วย 2 ปัจจัยหลัก (ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก) โดยแสดงผ่านนโยบายทางการเมืองและเศรษฐกิจ รวมทั้งแรงกระตุ้นจากสถานการณ์ภายนอก เป็นต้น จากการพัฒนาอย่างรวดเร็วของเมืองชายแดนแห่งนี้ก่อให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจชายแดนทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยจะก่อให้เกิดการขยายตัวทางการค้า การลงทุน การท่องเที่ยว รวมทั้งจะเป็นเส้นทางขนส่งสินค้าเส้นใหม่จากแหล่งผลิตของไทยออกสู่พม่า และเสริมระบบการขนส่งและการกระจายสินค้าในภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ผลกระทบทางเศรษฐกิจชายแดนที่เกิดขึ้นนั้นมีผลต่อความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยและพม่า โดยการศึกษาครั้งนี้ถือเป็นแรงผลักดันสำคัญในการเปิดประตูความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับพม่าในอนาคต

คำสำคัญ : ผลกระทบทางเศรษฐกิจชายแดน ไทย พม่า

Abstract

The effects of economic borders Thailand-Burma Case Study: Singkorn Pass, Klongwan, Mueang, Prachuap Khiri Khan Province. The objectives were (1) to study the political and economic borders Thailand – Burma (2) to study factors that cause economic impact Thailand-Burma borders (3) to study the economic impact of the Thailand - Burma. A qualitative research was used in this study. The results of the study were as follows: The Singkorn has been announced as the temporarily permitted area since 1997 and has begun to border trade until now totaling 15 years. In the past the border trade was not very high compared to the present. The turning point of economic growth beginning in 2010 made “Singkorn Pass” a cross border permanently. The value of border trade increased more than 30 million baht per year. The factors that contribute to the economic impact of the border comprise two main factors (internal and external factors) as the political and economic policies and the impulse from the outside. The rapid development of this border town causes economic impact of the border both directly and indirectly. It contributes to the expansion of trade, investment and tourism. Also it will be a freight line from the origin of Thailand to Burma and makes transportation and distribution system in the Tanintharyi Region more complete. The economic impact of the border has an impact on the economic relations between Thailand and Burma. This study is considered to be a major drive in opening the doors of economic relations between Thailand and Burma in the future.

Keywords: The effects of economic border, Thailand, Burma

กระแสประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) ได้เข้ามามีบทบาทและกำลังขยายอิทธิพลต่อประเทศสมาชิกอาเซียนในทุกประเทศ รวมทั้งประเทศไทยและพม่า การจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนใน พ.ศ. 2558 จะนำมาซึ่งสิทธิประโยชน์ในหลายด้านจากการกำหนดยุทธศาสตร์ในการก้าวไปสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน 2 ซึ่งหนึ่งในยุทธศาสตร์ที่อาเซียนได้กำหนดไว้ คือ การเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน โดยจะเกิดการเคลื่อนย้ายอย่างเสรี 5 ด้าน คือ การเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ การลงทุน เงินทุน และแรงงานฝีมืออย่างเสรี ปัจจุบันพม่ากำลังเป็นประเทศที่น่าจับตามองในภูมิภาคอาเซียน ภายหลังจากการเปิดประเทศ 3 เนื่องด้วยทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ ที่สามารถดึงดูดประเทศต่างๆ ให้เข้ามาทำการค้าระหว่างประเทศกับพม่า และไทย มีภูมิประเทศทางด้านตะวันตกติดต่อกับพม่าเป็นระยะทางยาวประมาณ 2,401 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 10 จังหวัด ได้แก่ แม่ฮ่องสอน เชียงราย เชียงใหม่ ตาก กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และระนอง ทั้งนี้จังหวัดประจวบคีรีขันธ์มีชายแดนติดต่อกับภูมิภาคตะนาวศรี ของพม่า ประมาณ 212 กิโลเมตร โดยมีเทือกเขาตะนาวศรีกั้นระหว่างพรมแดนทั้งสอง ซึ่งนับได้ว่าเป็นสิทธิประโยชน์ที่เอื้อต่อการทำการค้าชายแดนเป็นอย่างดี

จังหวัดประจวบคีรีขันธ์มีด่านพรมแดนที่สามารถเชื่อมต่อกับทางจังหวัด

- 2 การกำหนดยุทธศาสตร์การก้าวไปสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนมี 4 ด้าน คือ (1) การเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน (2) การเป็นภูมิภาคที่มีขีดความสามารถในการแข่งขันสูง (3) การเป็นภูมิภาคที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เท่าเทียมกัน (4) การเป็นภูมิภาคที่มีการบูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจโลก
- 3 กระทรวงการต่างประเทศแจ้งข้อมูลการเปลี่ยนชื่อประเทศเมียนมาร์ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญฉบับ ค.ศ. 2008 (พ.ศ.2551) ภายหลังจากการประชุมรัฐสภาและจัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่ขึ้นปกครองประเทศโดยเปลี่ยนจากเดิม คือ The Union of Myanmar (สหภาพพม่า) เป็น The Republic of the Union of Myanmar (สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์) และใช้ เมียนมาร์ หรือ พม่า เป็นชื่อเรียกภาษาไทยโดยทั่วไปอย่างไม่เป็นทางการ.

มะริด ภูมิภาคตะนาวศรี 1 แห่ง คือ “ด่านสิงขร” ซึ่งเป็นช่องทางที่ไทยและพม่าใช้เป็นเส้นทางผ่านติดต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณโดยเฉพาะในด้านการคมนาคมติดต่อค้าขาย “ด่านสิงขร” มีสถานะเป็นจุดผ่อนปรนที่ 14 บริเวณชายแดนไทย-พม่า โดยเชื่อมต่อระหว่างบ้านไร่ครา ตำบลคลองวาฬ อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ กับบ้านมูตอง ตำบลทรายขาว จังหวัดมะริด ภูมิภาคตะนาวศรีพม่า ตามประกาศฯ ลว.5 ก.ย. 2540 5 ก.พ. 2541 และ 16 มิ.ย. 2541 และใน พ.ศ. 2553 จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ได้ดำเนินการยกระดับจุดผ่อนปรนด่านสิงขรขึ้นเป็นจุดผ่านแดนถาวร ซึ่งคณะอนุกรรมการพิจารณาเปิดจุดผ่านแดนได้มีมติเห็นชอบในหลักการยกระดับด่านสิงขรขึ้นเป็นจุดผ่านแดนถาวรในการประชุมอนุกรรมการเปิดจุดผ่านแดนถาวรครั้งที่ 1/2553 เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 4 พฤศจิกายน 2553

การยกฐานะ “ด่านสิงขร” จากจุดผ่อนปรนทางการค้าเป็นจุดผ่านแดนถาวร (ซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างการดำเนินการของหน่วยงานราชการ) นับเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชายแดนของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ให้สามารถขยายตัวและพัฒนาเศรษฐกิจการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งจะก่อให้เกิดการขยายตัวทางการค้า การลงทุน ก่อให้เกิดเส้นทางการท่องเที่ยวใหม่ รวมทั้งจะเป็นเส้นทางขนส่งสินค้าเส้นทางใหม่จากแหล่งผลิตของไทยออกสู่พม่า และเสริมให้ระบบการขนส่งและการกระจายสินค้าในภูมิภาคตะนาวศรี มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ประจวบคีรีขันธ์ได้กำหนดให้การเปิดด่านสิงขรเป็นจุดผ่านแดนถาวรเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและการค้าชายแดนในช่วง พ.ศ. 2554-2558 เพื่อให้รับต่อการเกิดขึ้นของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ที่จะเกิดขึ้นใน พ.ศ. 2558

ปัจจุบัน “ด่านสิงขร” ได้ถูกให้ความสำคัญเป็นอย่างมากจนกลายเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและการค้าชายแดนของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

- 4 ที่ทำการปกครองจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, กลุ่มงานความมั่นคง. (2555). เอกสารการยกระดับจุดผ่อนปรนด่านสิงขรขึ้นเป็นจุดผ่านแดนถาวรจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, พฤศจิกายน.

ส่งผลให้มูลค่าการค้าชายแดนมีแนวโน้มปรับตัวสูงขึ้นตามลำดับ ซึ่งเห็นได้ชัดจากมูลค่าการค้ารวมผ่านด่านสิงขรใน พ.ศ. 2553 โดยมีมูลค่าการค้า 3,191,550 บาท ต่อมาเมื่อมีการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและการค้าชายแดน กอปรกับการผลักดันให้เกิดการยกระดับด่านสิงขรเป็นด่านถาวร จึงทำให้มูลค่าการค้ารวมใน พ.ศ. 2554 สูงถึง 40,455,752.27 บาท ซึ่งนับว่าการเติบโตปรับตัวสูงขึ้นอย่างก้าวกระโดด และใน พ.ศ. 2555 มูลค่าการค้ารวม 71,462,308.40 บาท โดยเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง และใน พ.ศ. 2556 มูลค่าการค้ารวมปรับตัวสูงขึ้นถึง 146,570,393.47 บาท ทั้งนี้ด้วยหลายปัจจัยที่ทำให้มูลค่าการนำเข้า-ส่งออกผ่านด่านสิงขรโดยรวมเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว (ดังตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 แสดงมูลค่าการนำเข้าและส่งออกสินค้าผ่านจุดผ่านแดนสิงขร พ.ศ.2553-2556

รายปี	มูลค่าการนำเข้าและส่งออกสินค้า		มูลค่าการค้ารวม (บาท)
	มูลค่าการนำเข้า (บาท)	มูลค่าการส่งออก (บาท)	
2553	1,103,500	2,088,050.00	3,191,550
2554	21,784,849.47	18,670,902.80	40,455,752.27
2555	27,537,556.99	43,924,751.41	71,462,308.40
2556	46,282,924.57	100,287,468.90	146,570,393.47

ที่มา : ศูนย์ข้อมูลเศรษฐกิจการค้าจังหวัด สำนักงานพาณิชย์จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ทั้งนี้ “ด่านสิงขร” กำลังมีสถานะเป็นจุดผ่านแดนถาวร ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจต่อจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ในหลายด้าน อาทิ การค้า การลงทุน และการท่องเที่ยว เป็นต้น ดังนั้นจึงมีการศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า กรณีศึกษา : ด่านสิงขร ขึ้นโดยพิจารณาจากพัฒนาการความสัมพันธ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจชายแดน ตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน รวมทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจและผลพวงจากนโยบายการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและความร่วมมือของภาคเอกชนที่มีเป้าประสงค์เดียวกันในการมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจและการค้าชายแดนบริเวณชายแดนไทย-พม่าทั้ง 5 แห่ง⁵ (ซึ่งไม่นับรวมที่ได้มีการเปิดเป็นด่านถาวรแล้ว) ทั้งนี้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน และการท่องเที่ยว อำนวยความสะดวกในการเดินทางและการส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างกันมากขึ้น โดยการศึกษาครั้งนี้ถือเป็แรงผลักดันให้มีการเปิดประตูความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของไทยและพม่าในอนาคต ดังนั้นคำถามที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผลกระทบทางเศรษฐกิจภายหลังการเปิดจุดผ่านแดนไทย-พม่า ส่งผลต่อการพัฒนาเมืองชายแดนหรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาพัฒนาการความสัมพันธ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า
2. ศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า
3. ศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า

5 การพิจารณาเปิดจุดผ่านแดนใหม่ จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ (1) พุน้ำร้อน-ทีกี (2) สิงขร-มูตอง (3) เจริญสามองค์-พญาตองซู (4) กิวผาออก-โป่งปาจีน (5) หัวตันนุ่น-แม่แจ๊ะ

แนวคิดเกี่ยวกับการค้าชายแดน⁶

การค้าชายแดนเป็นการค้าที่เกิดขึ้นจากการไหลของสินค้าและบริการข้ามระหว่างพรมแดนของประเทศ (อย่างถูกกฎหมาย) ซึ่งการค้าชายแดนจะเกิดขึ้นจากความแตกต่างของราคาระหว่างสินค้าของ 2 ประเทศที่มีพรมแดนติดต่อกัน อันสืบเนื่องมาจากอัตราภาษีที่แตกต่างกันตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ กรณีของสุราและยาสูบ ซึ่งการซื้อขายจะมีจำนวนไม่มากนัก (ในระดับที่สามารถแบกขนข้ามผ่านแดนได้) ด้วยเหตุนี้ในด้านหนึ่งการค้าชายแดนอาจจะมองได้ว่าเป็นการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นในลักษณะเหมือนเป็นการส่งออกและนำเข้า ดังนั้นการสร้างตลาดการค้าชายแดนจึงเป็นเสมือนการทำให้การค้าตามแนวพรมแดนมีการขยายตัวมากขึ้น

การค้าชายแดนมี 2 ลักษณะ⁷ คือ การค้าในระบบและการค้านอกระบบ

1. การค้าในระบบ คือ การค้าที่ผ่านช่องทางที่ถูกต้อง มีการเสียภาษีเสียค่าผ่านด่านของแต่ละประเทศตามกฎหมาย หรือมีการยกเว้นในบางสิ่งบางอย่างที่เป็นการค้าเล็กน้อย
2. การค้านอกระบบ คือ การค้าที่ไม่อยู่ภายใต้กฎหมาย หรือการค้าที่ผิดกฎหมาย เช่น การลักลอบขนสินค้าข้ามแดน รวมทั้งการค้าขายผ่านช่องทางอื่นๆที่ไม่ใช่ช่องทางที่มีไว้สำหรับผ่านอย่างเป็นทางการ โดยที่ชายแดนของประเทศนั้นมีระยะทางที่ยากลำบากต่อการควบคุมดูแลตลอดแนว เพราะฉะนั้นการค้านอกระบบนี้มักจะเกิดขึ้นได้เสมอๆ และก็มีมากกว่าการค้าในระบบ หรืออาจเกิดขึ้นจากความตั้งใจที่จะหลีกเลี่ยงกฎหมายของผู้ประกอบการหรือผู้ค้าขายที่ชายแดน

6 นพรัตน์ วงศ์วิทยาพาณิชย์ จิตรา โรจน์ประเสริฐกุล และเสริมสิทธิ์ สร้อยสอดศรี. (2554). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ “โครงการการพัฒนาตลาดการค้าชายแดนไทยกรณีศึกษาตลาดโรงเกลือจังหวัดสระแก้ว”, น.14-15.

7 ประสงค์ สุนศิริ. (2535). ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “นโยบายการค้าชายแดน” ใน การค้าชายแดน. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สถาบันเอเชียศึกษา, น.6.

แนวคิดเกี่ยวกับชายแดน⁸

ชายแดนหรือเขตแดน หมายถึง บริเวณที่รัฐสามารถใช้อำนาจอธิปไตยตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งได้มีการแบ่งเขตแดนนั้น ปัจจุบันนิยมใช้ภูมิภาคที่เห็นเด่นชัดหรือภูมิภาคที่เป็นอุปสรรคธรรมชาติเป็นเส้นแบ่งเขตแดนโดยเฉพาะภูเขาและแม่น้ำซึ่งหลักการภูเขาแบ่งเขตแดนนั้นนิยมใช้สันปันน้ำ (Watershed)⁹ โดยใช้ทิศทางการไหลของน้ำเป็นตัวกำหนดความยุติธรรมกรณีใช้แม่น้ำเป็นเส้นแบ่งเขตแดนนิยมใช้ร่องน้ำลึก (Thalweg)¹⁰ เป็นจุดแบ่งเขตแดน

แนวคิดความร่วมมือการพัฒนาตามแนวชายแดน¹¹

ภูมิภาคข้ามพรมแดน (Cross border region: CBR) หมายถึง หน่วยของพื้นที่ซึ่งประกอบด้วยหน่วยพื้นที่ที่ระดับภูมิภาคที่ติดต่อกันจาก 2 ประเทศหรือมากกว่า ซึ่งความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์และการพึ่งพาซึ่งกันและกันทำให้การค้าขยายตัวอย่างต่อเนื่องในช่วงที่ผ่านมาทั้งในระดับภูมิภาคและระดับอนุภูมิภาคเว้นแต่ประเทศสมาชิกได้ห้ามกิจกรรมทางการค้าข้ามพรมแดน เนื่องจากเหตุผลด้านการเมืองความมั่นคงหรือเศรษฐกิจภูมิภาคข้ามพรมแดน จะสร้างความได้เปรียบเชิงแข่งขันโดยการใช้ประโยชน์จากการพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างแหล่งผลิตต่างๆ เช่น โครงการพัฒนาสามเหลี่ยมเศรษฐกิจสิงคโปร์-ยะโฮร์-เรียว (SIJORI Growth Triangle)

การมีปฏิสัมพันธ์ข้ามพรมแดนออกได้เป็น 4 ระดับคือ พื้นที่ชายแดนที่ไม่รู้จักกัน (Alienated borderlands) ประเทศเพื่อนบ้านยอมรับว่ามีพื้นที่ชายแดนร่วมกัน (Co-existent borderlands) พื้นที่ชายแดนที่มีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน

8 ภาณุรังสี เตือนโธ้ง. (2550). “การศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดมุกดาหารให้เป็นเมืองท่องเที่ยวชายแดน”, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, บัณฑิตวิทยาลัย, น.18.

9 สันปันน้ำ (Watershed) คือ แนวสันเขาที่แบ่งให้น้ำไหลลาดลงทาง 2 ฟากของแนวเขา.

10 ร่องน้ำลึก (Thalweg) คือ จุดกึ่งกลางที่ลึกที่สุดของร่องน้ำ.

11 เชิญ ไกรนรา. (2555). “การศึกษาการพัฒนาและการบริหารจัดการเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในต่างประเทศ”, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคกลาง, น.1-2.

(Interdependent borderlands) และพื้นที่ชายแดนที่มีการบูรณาการจนเป็นพื้นที่เดียวกัน (Integrated borderlands)

พัฒนาการความสัมพันธ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า

จากการศึกษาถึงพัฒนาการความสัมพันธ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจของด่านสิงขร พบว่า ภาพรวมสถานการณ์ชายแดนไทย-พม่า บริเวณด่านสิงขรเมื่อประมาณ 15 ปีที่แล้ว คือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2541-2556 ไทยและเพื่อนบ้าน (พม่า) ไม่เคยมีปัญหากระทบกระทั่งกันมาก่อน (ทั้งปัญหาภายในและภายนอก) เท่าที่ทราบกันดีว่ารูปแบบการปกครองของพม่า นั้น เป็นแบบ 7 รัฐ 7 ภาค กล่าวคือ 7 รัฐ (รัฐคะฉิ่น รัฐคะยา รัฐกระเหรี่ยง รัฐฉาน รัฐชิน รัฐมอญ และรัฐยะไข่) ซึ่งประชากรส่วนใหญ่เป็นชนกลุ่มน้อย ซึ่งในรัฐเหล่านี้จะเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาของความขัดแย้งและ 7 ภาค (ภาคตะนาวศรี ภาคหงสาวดี ภาคมันตะเล่ย์ ภาคมาเกว ภาคย่างกุ้ง ภาคสะกาย ภาคอิระวดี) ซึ่งประชากรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์พม่าหรือพม่าแท้ นั่นเอง และในพื้นที่เหล่านี้จะมีรัฐบาลกลางของท้องถิ่นที่มีอิทธิพลและควบคุมปัญหาต่างๆอยู่ จึงไม่พบว่าเกิดปัญหากระทบกระทั่งกันขึ้น แต่สักพักแล้วอาจมีปัญหาคัดแย้งกันเล็กน้อย แต่อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลจากรัฐบาลกลางของพม่า ดังนั้นจึงไม่พบปัญหาชนกลุ่มน้อยในภูมิภาคตะนาวศรีของสหภาพพม่า ซึ่งถ้าแบ่งเมืองในภูมิภาคตะนาวศรีนั้นมี 3 เมืองหลัก คือ ทวาย มะริด และเกาะสอง ซึ่งเมืองชายแดนเหล่านี้ล้วนมีพรมแดนที่ติดกับไทยทั้งสิ้น โดยเมืองทวายมีพรมแดนติดกับจังหวัดกาญจนบุรีของไทย ซึ่งทวายถือเป็นเมืองเอกโดยถูกใช้เป็นเมืองราชการ มีศูนย์ราชการจำนวนมาก ในส่วนของเมืองมะริดถือเป็นเมืองท่าทางการค้า มีความสำคัญทางเศรษฐกิจในภูมิภาคตะนาวศรีโดยมีพรมแดนติดกับจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ของไทย และเมืองเกาะสองถือว่าเป็นเมืองชายแดนของภูมิภาคตะนาวศรีซึ่งมีพรมแดนติดกับจังหวัดระนองของไทย

ทั้งนี้จุดผ่อนปรนทางการค้าด่านสิงขรนั้นเป็นด่านพรมแดนที่เชื่อมระหว่างคุ้มไร่เกรา บ้านด่านสิงขร ตำบลคลองวาฬ อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

กับบ้านมุดอง จังหวัดมะริด ภาคตะนาวศรี ของพม่า อย่างไรก็ตามในส่วนofd่านสิงขรนั้นเป็นด่านชายแดนที่ไม่เคยมีปัญหาเรื่องการสู้รบของชนกลุ่มน้อยและไม่มี การกระทบกระทั่งกันระหว่างสองรัฐ (รัฐไทยและพม่า) มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่าจะมีปัญหาบ้างเล็กน้อยแต่อยู่ในระดับที่สามารถเจรจากันได้ จึงไม่มีการทำสงครามกันดังแนวชายแดนไทย-กัมพูชา (กรณีเขาพระวิหาร)

ด้านสถานการณ์ความมั่นคงในพื้นที่ถือว่าสงบ เรียบร้อย ไม่ปรากฏเหตุคุกคามด้วยกำลังต่ออธิปไตยและสถานการณ์การสู้รบตามแนวชายแดน ประจวบคีรีขันธ์ กองทัพทหารรัฐบาลพม่าสามารถวางกำลังตามแนวชายแดนได้เกือบตลอด ตั้งแต่ พ.ศ. 2538 ไม่มีการสู้รบระหว่างทหารพม่ากับกองกำลังชนกลุ่มน้อย โดยปกติมีการควบคุมการเข้าออกร่วมกันของหน่วยความมั่นคงในพื้นที่ทั้งฝ่ายไทยและพม่าอย่างเข้มงวด และจากปัญหาเส้นเขตแดนไม่ชัดเจนนั้น ปรากฏว่าในช่วงเวลาที่ผ่านมาไม่มีการกระทบกระทั่งกันแต่อย่างใด¹² ซึ่งจากปัญหาดังกล่าวก็อุปสรรคความสัมพันธ์ในระดับท้องถิ่นเป็นไปได้ด้วยดีและมีการดำเนินการระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นพื้นที่ชายแดนสิงขรจัดได้ว่าเป็นพื้นที่สงบ (พื้นที่สีเขียว) ซึ่งส่งผลให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างเมืองชายแดนทั้งสอง (สิงขร-มะริด) จัดอยู่ในระดับดี จึงไม่กระทบต่อการเปิดเป็นจุดผ่านแดนถาวรอย่างแน่นอน

จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ได้กำหนดให้มีการยกระดับด่านสิงขรเป็นจุดผ่านแดนถาวร (ซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการดำเนินการของหน่วยงานราชการ) โดยกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและการค้าชายแดนช่วง พ.ศ. 2554-2558 เพื่อให้สอดคล้องต่อการเกิดขึ้นของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ที่จะเกิดขึ้นใน พ.ศ. 2558 จะเห็นได้ว่า ด่านสิงขรกำลังกลายเป็น “ประตูสู่พม่า” และมีการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งการก่อสร้าง ที่ทำการของหน่วยราชการต่างๆ อาทิ ที่ทำการตรวจคนเข้าเมืองประจวบคีรีขันธ์ และสำนักงานศุลกากร

12 ที่ทำการปกครองจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, กลุ่มงานความมั่นคง. (2555). “เอกสารการยกระดับจุดผ่อนปรนทางการค้าด่านสิงขรเป็นจุดผ่านแดนถาวร”, พฤศจิกายน.

บริเวณด้านสิงขรแห่งใหม่ เพื่อรองรับต่อการขยายตัวของการค้าชายแดนที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

อย่างไรก็ตามจุดผ่อนปรนทางการค้าด้านสิงขร เป็นด่านชายแดนไทย-พม่าเพียงแห่งเดียวในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ที่สามารถเดินทางติดต่อระหว่างพรมแดนได้อย่างสะดวก อีกทั้งก่อให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจชายแดน ผ่านการปฏิสัมพันธ์ข้ามพรมแดนของประชาชนทั้งสองรัฐ โดยการค้าชายแดนเมื่อ พ.ศ.2556 เริ่มขยายตัวมีการซื้อขายกันอย่างต่อเนื่องและมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มสูงขึ้นตามลำดับ โดยสินค้าส่วนใหญ่ยังคงเฟอร์นิเจอร์ไม้ อัญมณี กัญชงและของป่า เป็นต้น ที่ยังสร้างรายได้และสร้างชื่อเสียงให้แก่ด้านสิงขรเสมอมา สำหรับสินค้าอุปโภคบริโภคอื่นๆ ส่วนใหญ่จะจำหน่ายให้แก่ชาวพม่าที่มาจากเมืองมะริด เพื่อซื้อไปจำหน่ายต่อยังหมู่บ้านของตนอีกทอดหนึ่ง เนื่องจากว่าความต้องการซื้อของสินค้าอุปโภคบริโภคในพม่า นั้นสูงมาก และพม่าเองไม่สามารถผลิตได้เพียงพอต่อความต้องการ อีกทั้งมีความเชื่อมั่นในคุณภาพสินค้าไทย จึงได้นำเข้าสินค้าจากไทย (ตามแนวชายแดน) อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสร้างมูลค่าการค้าชายแดนให้แก่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์เรื่อยมา อีกทั้งก่อให้เกิดการจ้างงานในพื้นที่มากขึ้น ด้วยเงินทุนหมุนเวียนที่แพร่สะพัดเข้ามาয়ด้านสิงขรอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้คนในพื้นที่ที่มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตามลำดับ ก่อให้เกิดการพัฒนาพื้นที่การค้าบริเวณดังกล่าวให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อความ เป็นระเบียบเรียบร้อยและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

สถานการณ์การค้าชายแดนไทย-พม่า ณ จุดผ่อนปรนทางการค้าด้านสิงขร

การค้าตามแนวชายแดน ณ ด้านสิงขร ได้ดำเนินมาเป็นระยะเวลายาวนาน นับตั้งแต่มีการเปิดจุดผ่อนปรนทางการค้าใน พ.ศ. 2540 จวบจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในช่วงแรกนั้นซึ่งมูลค่าการค้ายังไม่ชัดเจนนัก อย่างไรก็ตามมูลค่าการค้าชายแดน ณ ด้านสิงขร มีพัฒนาการที่ดีขึ้นตามลำดับ จากการศึกษาพบว่า ภาพรวมการค้าชายแดนไทย-พม่า ณ ด้านสิงขร ในช่วงแรก พ.ศ. 2553 มีมูลค่ารวม 3.19 ล้านบาท และในปีถัดมามูลค่าการค้าชายแดนได้เพิ่มสูงขึ้น และมีแนวโน้มปรับตัวสูง

ขึ้นตามลำดับ ซึ่งแปรผันตามอุปสงค์และอุปทานของพม่าและไทย ทำให้การค้าขยายโดยรวมถือว่าคึกคักมาก สังเกตได้จากมูลค่าสินค้านำเข้าและส่งออกในช่วง พ.ศ. 2554-2556¹³ ซึ่งสินค้านำเข้าหลัก ได้แก่ เศษไม้ ไม้ไฟ ไม้หยาบ โค-กระบือ และถ่านไม้ โดยมูลค่าการนำเข้าของไทยเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ตลอดระยะเวลา 4 ปีที่ผ่านมา ส่วนสินค้าส่งออกหลัก ได้แก่ สิ่งก่อสร้างต่างๆ (ปูนซีเมนต์ ปลอกบ่อ อิฐ ฝอยบอร์ค กระจับปี่) น้ำมันเชื้อเพลิง (น้ำมันดีเซล) และรถจักรยานยนต์ มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น โดยพบว่าไทยได้ดุลการค้าจากพม่าอยู่มาก สังเกตได้จากมูลค่าสินค้าส่งออกของไทยที่สามารถได้ระดับขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการกำหนด ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและการค้าชายแดนในช่วง พ.ศ. 2554-2558 ของ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่หันมาให้ความสำคัญกับการค้าชายแดนมากยิ่งขึ้น

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า

มีการพิจารณาได้จากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก อาทิ นโยบายการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคส่วนต่างๆ รวมทั้งสถานการณ์แวดล้อมภายในพื้นที่ เป็นต้น จากการศึกษาพบว่า ผลกระทบทางเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า ที่เกิดขึ้นล้วนมีมูลเหตุจากหลายปัจจัยเข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้งปัจจัยภายในและภายนอกเองที่เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจชายแดนทั้งด้านบวกและด้านลบ โดยปัจจัยภายใน นั้นแสดงอยู่ในรูปนโยบายทางการเมืองและเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้จากนโยบายทางเศรษฐกิจตั้งแต่ปลายรัฐบาลอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ (พ.ศ. 2553) ที่ให้ความสำคัญในการพัฒนาความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านในทุกมิติและทุกระดับ ภายใต้กรอบนโยบายการต่างประเทศและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ และในยุครัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร (พ.ศ.2554-2556) ที่ได้ฟื้นฟูความสัมพันธ์และพัฒนาความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านและนานาชาติ โดยเน้นการแก้ไขปัญหากระทบกระทั่งตามแนวพรมแดนผ่านกระบวนการทางการทูตบนพื้นฐานของสนธิสัญญาและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ได้ให้ความสำคัญต่อจังหวัด

13 สำนักงานพาณิชย์จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. (2555). ด้านสิงขร ประจวบคีรีขันธ์.

ชายแดน เพื่อส่งเสริมการค้าการตลาด การลงทุน การจ้างงาน และการใช้วัตถุดิบจากประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์จากความเชื่อมโยงด้านคมนาคมขนส่งของภูมิภาคอาเซียน

นอกจากนี้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทั้ง 2 ฉบับ (ฉบับที่ 10 และ 11) ที่ให้ความสำคัญกับยุทธศาสตร์การสร้างเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมภายใต้เป้าหมายสำคัญในด้านการค้าและการลงทุนในภูมิภาคบนพื้นฐานของผลประโยชน์และความมั่นคงร่วมกัน ทั้งนี้ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนและเมืองชายแดนให้มีบทบาทการเป็นประตูเชื่อมโยงเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งในพื้นที่เศรษฐกิจชายแดนที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและพื้นที่ใหม่ โดยเฉพาะการพัฒนา ระบบคมนาคมขนส่ง ระบบโลจิสติกส์ ให้ได้มาตรฐาน รวมทั้งการเพิ่มมูลค่าการค้าชายแดนและการลงทุนโดยตรงของไทยในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านให้ขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 15 และร้อยละ 10 ต่อปี

และในส่วนของแผนยุทธศาสตร์กระทรวงมหาดไทยทั้ง 2 แผน (พ.ศ. 2555-2559 และ พ.ศ. 2556-2561) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในด้านความมั่นคงได้ และยังมีในประเด็นกรอบความร่วมมือต่างๆ จากการมีส่วนร่วมของภาครัฐและภาคเอกชน อาทิ ความร่วมมือด้านการค้าการลงทุน และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) เป็นต้น ทั้งนี้ประเทศไทยและสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ มีความร่วมมือภายใต้กลไกทวิภาคี 6 กลไกสำคัญ กล่าวคือ คณะกรรมการการค้า ไทย-พม่า (JC) คณะกรรมการเขตแดนไทย-พม่า (JBC) คณะกรรมการสำรวจร่วมทางเทคนิคไทย-พม่า คณะกรรมการชายแดนส่วนภูมิภาคไทย-พม่า (RBC) คณะกรรมการชายแดนส่วนท้องถิ่นไทย-พม่า (TBC) และคณะกรรมการร่วมทางการค้าไทย-พม่า (JTC) และในส่วนของผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) นับว่าเป็นปัจจัยภายในที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่งที่สามารถนำมาพิจารณาถึงผลกระทบทางเศรษฐกิจชายแดน ด้านสิงขร ที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่มีการเปิดจุดผ่อนปรนทางการค้าขึ้นสามารถใช้เป็นแนวทางประกอบการศึกษาถึงผลกระทบทางเศรษฐกิจภาย

หลังการเปิดจุดผ่านแดนถาวรสิงขร นอกจากนี้ยังมีประเด็นด้านความมั่นคง ด้านเศรษฐกิจ สถานการณ์ทางการเมืองของพม่า รวมทั้งกฎระเบียบ/ข้อบังคับต่างๆ ของทั้งสองประเทศด้วย

ในส่วนของความมั่นคงนั้นส่วนใหญ่มักเกิดจากปัญหาเส้นเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะจุดผ่านแดน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีประเด็นทางการเมืองของพม่าเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นเรื่องภายในของประเทศนั้น อย่างการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของพม่าใน พ.ศ. 2555 ที่นำมาซึ่งความน่าเชื่อถือในสายตาของนานาชาติถึงความเจริญก้าวหน้าในการปฏิรูปตามแนวทางประชาธิปไตย ทั้งยังมีส่วนผลักดันการเติบโตทางเศรษฐกิจของพม่าด้วย

ในด้านเศรษฐกิจนั้นสามารถพิจารณาได้จากการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจของการค้าของพม่า ที่มีการเปลี่ยนมาใช้ “ระบบเศรษฐกิจแบบกลไกตลาด” ทั้งนี้ได้เปิดประเทศให้มีการค้าเพิ่มมากยิ่งขึ้น และอนุญาตให้มีการค้าชายแดนสำหรับสินค้าบางประเภทได้ตามระเบียบข้อบังคับที่รัฐบาลเป็นผู้กำหนด อนุญาตให้ต่างชาติเข้าไปสัมปทานและร่วมลงทุนกับบริษัทพม่าได้ นอกจากนี้ยังมีกรอบกฎระเบียบ/ข้อบังคับต่างๆ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการค้า อาทิ กฎระเบียบทางการค้า มาตรการนำเข้า-ส่งออก ข้อจำกัดทางการค้าของไทย (การนำเข้าสินค้าจากพม่า อาทิ น้ำมันปาล์มดิบ ผลปาล์ม น้ำมัน ไม้แปรรูปและยางพารา)

นอกจากนี้การพิจารณาถึงปัจจัยภายนอกร่วมด้วย โดยปัจจัยภายนอกนั้นมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจชายแดนโดยรอบด้านสิงขรให้เติบโตหรือชะงักได้ โดยในความร่วมมือกรอบ ACMECS นั้นเกิดขึ้นภายใต้การพัฒนาเศรษฐกิจที่ก้าวตามกันของกลุ่มประเทศ CLMV ที่ยังมีความแตกต่างในด้านเศรษฐกิจในด้านต่างๆ ทั้งนี้ไทยและพม่ามีความร่วมมือกัน 4 สาขา ได้แก่ การท่องเที่ยว อุตสาหกรรม พลังงาน เกษตรกรรม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีประเด็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนและโครงการท่าเรือน้ำลึกและนิคมอุตสาหกรรมทวายเข้ามาเกี่ยวข้องอีกด้วย ซึ่งในประเด็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนนั้นเกิดขึ้นภาย

ได้ 4 เป้าหมายสำคัญ กล่าวคือ การเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน การเป็นภูมิภาคที่มีขีดความสามารถในการแข่งขันสูง การเป็นภูมิภาคที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เท่าเทียมกัน และการเป็นภูมิภาคที่มีการบูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจโลก ซึ่งการเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกันจะเกิดการเคลื่อนย้ายอย่างเสรี 5 ด้าน คือ การเคลื่อนย้ายของสินค้า บริการ การลงทุน เงินทุน และแรงงานฝีมืออย่างเสรี ซึ่งการเคลื่อนย้ายอย่างเสรี 5 ด้านนั้นมีผลต่อผลกระทบทางเศรษฐกิจที่จะเกิดขึ้นกับด้านอื่นๆ โดยเฉพาะด้านแรงงาน สินค้า และการลงทุน โดยจะเกิดทั้งผลดีและผลเสีย

สำหรับโครงการทำเรื่อน้ำลึกและนิคมอุตสาหกรรมทวาย นั้นถือว่ามีผลกระทบต่อด้านอื่นๆทางอ้อม โดยในบริเวณโครงการทำเรื่อน้ำลึกทวาย มีเขตติดต่อกับท่าเรือถาวร พุน้ำร้อน จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับด้านที่จังหวัดทวาย พม่า โดยจะเอื้อประโยชน์ให้เกิดการค้าการลงทุน แต่อย่างไรก็ตามจะไม่กระทบต่อเศรษฐกิจชายแดนด้านอื่นๆมากนัก ถึงแม้ว่าการเดินทางไปยังโครงการทวายจะสามารถเดินทางผ่านช่องทางสิงขรและจังหวัดมะริด ผู้จังหวัดทวายซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการค้าชายแดนด้านสิงขรได้ แต่ด้วยอุปสรรคด้านการเดินทางที่ต้องใช้เวลาที่นานกว่า เนื่องจากเส้นทางดังกล่าวยังไม่สะดวกนักและมีระยะทางที่ไกลกว่า ทั้งนี้ปัจจัยภายในและภายนอกที่ได้กล่าวถึงนั้นล้วนส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า ทั้งสิ้น ทั้งทางตรงและทางอ้อม

ผลกระทบทางเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า กรณีศึกษา : ด้านสิงขร

ภาพรวมของผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น พิจารณาจากมุมมอง 2 ด้าน คือ ผลกระทบทางเศรษฐกิจด้านบวกและด้านลบ ดังนี้

1. ผลกระทบทางเศรษฐกิจด้านบวก ได้แก่ การค้า การลงทุน การขนส่ง และการท่องเที่ยว เป็นต้น

ด้านการค้า เมื่อมีการเปิดด่านถาวรใน พ.ศ. 2558 จะส่งผลให้การค้าชายแดนไทย-พม่าขยายตัวเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสินค้าอุปโภคบริโภค

เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆชาวพม่ายังมีความต้องการสูง เนื่องจากจะเกิดการขยายตัวของชุมชน ตลอดจนการขยายตัวทางการค้าการลงทุนจากจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ไปสู่เมืองมะริด โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลผลิตทางการประมง การเกษตร ซึ่งคาดการณ์ว่า จะมีมูลค่าไม่ต่ำกว่าเดือนละ 3,000 ล้านบาท หรือปีละ 36,000 ล้านบาท นอกจากนี้ในธุรกิจเฟอร์นิเจอร์ไม้ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีโอกาที่จะเติบโตขึ้นและสามารถเพิ่มมูลค่าสินค้าได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งเอื้อต่อการค้าชายแดน โดยทำให้มูลค่าการค้าชายแดนเพิ่มสูงขึ้นประมาณ 2-3 เท่า

ด้านการลงทุน ผู้ประกอบการในธุรกิจอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เริ่มมีการเตรียมการเพื่อเข้ามาลงทุนในพื้นที่โดยรอบด้านสิงขรแล้ว โดยมีข้อขายที่ดินบริเวณดังกล่าว เพื่อใช้สร้างห้องเย็นรองรับการนำเข้าสินค้าจำพวกอาหารทะเลจากเมืองมะริดที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ทั้งนี้ธุรกิจท้องถิ่นจะได้รับประโยชน์จากการเปิดจุดผ่านแดนถาวรมากที่สุด โดยสามารถสร้างรายได้ให้แก่ท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น ทั้งจากการค้าขายสินค้า การเข้ามาลงทุนในท้องถิ่น ส่งผลให้แรงงาน (ทั้งชาวไทยแท้และไทยพลัดถิ่น) ในท้องถิ่นมีรายได้ที่เพิ่มมากขึ้นและมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เห็นได้จาก GPP ที่ได้จากแรงงานที่เคลื่อนย้ายเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆภายในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยโครงสร้างเศรษฐกิจของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ 3 อันดับแรก ได้แก่ สาขาอุตสาหกรรม สาขาการเกษตร และสาขาการค้าส่ง-การค้าปลีก

ด้านการขนส่ง ผู้ประกอบการประมงในพม่าสามารถใช้เส้นทางผ่านด่านสิงขรในการกระจายสินค้าอาหารทะเลจากจังหวัดมะริดสู่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์หรือเข้าสู่มาฮาย จังหวัดสมุทรสาคร โดยจะช่วยประหยัดต้นทุนค่าขนส่งและลดระยะเวลาจากเดิมลง 6 ชั่วโมงเท่านั้น จังหวัดมะริด พม่า ได้ส่งออกอาหารทะเลเข้ามาแปรรูปในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์จำนวนมาก มีการเชื่อมโยง 2 คาบสมุทร (อ่าวไทยและทะเลอันดามัน) ด้วยระยะทาง 220 กิโลเมตร จะใช้เวลาเดินทาง 3 ชั่วโมงเท่านั้น ซึ่งจะทำให้เกิดการเชื่อมโยงระบบขนส่งและโลจิสติกส์ระหว่าง

จังหวัดประจวบคีรีขันธ์และเมืองมะริดเข้าด้วยกัน¹⁴ ซึ่งเอื้อประโยชน์ต่อการจัดส่งสินค้า การเกษตร และการประมง เป็นต้น

ด้านการท่องเที่ยว มีการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเส้นทางหัวหิน-ประจวบฯ-ด่านสิงขร-มุดอง-มะริด ได้ ซึ่งช่องสิงขรเป็นช่องทางประวัติศาสตร์ เป็นที่น่าสนใจท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และเป็นการท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยงระหว่างอ่าวไทยกับอันดามันได้โดยสะดวกและรวดเร็ว ทั้งนี้มะริดยังเป็นเมืองที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลมากกว่า 800 เกาะ ซึ่งยังสวยงามและบริสุทธิ์

2. ผลกระทบทางเศรษฐกิจด้านลบ เมื่อมีการเปิดด่านถาวรนั้นจะนำมาซึ่งมีปัญหาต่างๆจำนวนมาก ดังนี้

ปัญหาการเลี้ยงภาษี ผู้ประกอบการอาจหลีกเลี่ยงภาษีโดยการอ้างวิถีชีวิตชายแดนและกล่าวหาข้าราชการเรียกรับผลประโยชน์ อีกทั้งอาจเกิดปัญหาเรื่องผู้มีอิทธิพลระดับพื้นที่ถึงระดับชาติ อดีตข้าราชการและนักการเมือง ดำเนินธุรกิจที่แทรกแซงกีดกันการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ นอกจากนี้อาจพบว่ามีกรณีการดำเนินคดีใดๆตามแนวชายแดนอาจถูกประเทศเพื่อนบ้านข่มขู่และใช้มาตรการกีดกัน ทำให้เกิดผลกระทบกับการลงทุนและเศรษฐกิจของไทย

การเคลื่อนย้ายแรงงานอย่างเสรี ใน พ.ศ. 2558 มีการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) อย่างเป็นทางการ ซึ่งหนึ่งในกลไกขับเคลื่อนของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) คือ การเคลื่อนย้ายแรงงานอย่างเสรี ซึ่งอาจเกิดปัญหาต่างๆตามมาได้ อาทิ ปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด รวมทั้งโรคติดต่อต่างๆ (โรคเท้าช้าง) เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อพื้นที่ชายแดนและจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ได้ มีแรงงานพม่าเดินทางเข้ามาทำงานในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์โดยกระจายตัวทั่วจังหวัด ซึ่งแรงงานเหล่านี้ได้ก่อปัญหาขึ้น เช่น การสัญจรทางบกที่ไม่เป็นระเบียบและไม่เคารพกฎของไทย นำมาซึ่งอุบัติเหตุทางถนนได้ ทั้งนี้การเคลื่อนย้ายแรงงานอย่างเสรีนั้นจะทำให้ประชากรในบริเวณด่านสิงขรรวมถึง

14 ที่ทำการปกครองจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, กลุ่มงานความมั่นคง. (2555). “การยกระดับจุดผ่อนปรนทางการค้าด่านสิงขรเป็นจุดผ่านแดนถาวร”.

ภายในจังหวัดเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดการขาดแคลนสินค้าประเภทอุปโภคบริโภคได้ เนื่องจากมีความต้องการซื้อที่เพิ่มขึ้น

ทั้งนี้การพัฒนาอย่างรวดเร็วของด่านสิงขรนั้น ก่อให้เกิดผลกระทบตามมาหลายด้าน อาทิ ด้านเศรษฐกิจ ความมั่นคง และสังคม เป็นต้น โดยที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือผลกระทบทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีทั้งสองด้าน กล่าวคือ การพัฒนาอย่างรวดเร็วของด่านสิงขร ที่จะทำให้คนไทยในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการค้าชายแดนและการจ้างงานที่มากขึ้น ขณะเดียวกันพบว่ามีการแย่งงานระหว่างชาวไทยและพม่าด้วย หากมีการเปิดด่านถาวรแล้วจะทำให้ผู้ประกอบการเฟอร์นิเจอร์ไม้ต้องรับภาระค่าแรงงานที่เพิ่มขึ้น 1-2 เท่า (ค่าแรงและค่าขนส่งไม้) ซึ่งการจ้างงานของกลุ่มวิสาหกิจด่านสิงขรเฟอร์นิเจอร์ไม้ส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานพม่าถึงร้อยละ 70 จะมีแรงงานไทยบ้างประปราย นอกจากนี้อาจมีการหลีกเลี่ยงการเสียภาษีและลักลอบขนสินค้าผิดกฎหมาย

จะเห็นได้ว่าผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นไม่ได้มีแต่เพียงด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว ทว่ายังมีด้านความมั่นคงและสังคมร่วมด้วย ซึ่งผลกระทบในด้านความมั่นคงได้แก่ ความปลอดภัยต่อชีวิต ทรัพย์สิน การลักลอบกระทำความผิดกฎหมายและการจัดระเบียบพื้นที่ชายแดน เป็นต้น เท่าที่ทราบกันดีว่าเมืองชายแดนนั้นมีทั้งสิ่งร้ายและสิ่งกระตุ้นมากมายที่นำมาซึ่งปัญหาต่างๆที่ควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจของเมืองชายแดน อาทิ ปัญหายาเสพติด การลักลอบเข้าเมืองอย่างผิดกฎหมาย อาชญากรรม เป็นต้น

แนวโน้มการพัฒนาเศรษฐกิจชายแดน ด้านสิงขร

สำหรับแนวโน้มการพัฒนาเศรษฐกิจชายแดน ด้านสิงขร มีความสำคัญด้านการลงทุนในด้านต่างๆ เป็นหลัก อาทิ ด้านการค้า อุตสาหกรรมประเภทต่างๆ ด้านการพัฒนาสาธารณูปโภค ในรูปแบบร่วมลงทุน (Joint Venture) ทั้งนี้ในอนาคตอาจมีโครงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งจะส่งผลดีต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและความมั่นคงตามแนวชายแดน นอกจากนี้

ยังมีการพูดคุย เจรจา และร่วมตกลงทำบันทึกความเข้าใจ (Memorandum Of Understanding : MOU) ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของไทยและพม่า ซึ่งส่วนจะเป็นส่วนของภาคเอกชน เช่น ประธานหอการค้าจังหวัด ประธานอุตสาหกรรมจังหวัด เป็นต้น และยังมีผู้ว่าราชการจังหวัดและมุขมนตรีเป็นตัวแทนท้องถิ่นของทั้งสองฝ่าย ทั้งนี้มีการส่งเสริมและกระชับความสัมพันธ์โดยการสถาปนาความสัมพันธ์เมืองพี่เมืองน้อง (Sister City) ระหว่างมะริด-ประจวบคีรีขันธ์ ภายใต้วัตถุประสงค์หลักในการแสวงหาความร่วมมือในสาขาต่างๆที่มีความสนใจร่วมกัน

บทสรุป

การศึกษาพัฒนาการความสัมพันธ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจชายแดน และปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจชายแดน พบว่า ด้านสิงขร เป็นด่านชายแดนที่ไม่เคยมีปัญหาเรื่องการสู้รบของชนกลุ่มน้อยและไม่มีการกระทบทั้งกันระหว่างสองรัฐ (รัฐไทยและพม่า) มาตั้งแต่มีการเปิดจุดผ่อนปรนทางการค้าจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2540-2556) รวมระยะเวลา 15 ปี ถึงแม้ว่าอาจจะยังมีปัญหากันบ้างเล็กน้อย (ปัญหาภายในของพม่า เช่น ชนกลุ่มน้อย) แต่อยู่ในระดับที่สามารถเจรจกันได้ โดยสถานการณ์ความมั่นคงในพื้นที่ถือว่าสงบ เรียบง่าย ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างเมืองชายแดนทั้งสอง(สิงขร-มะริด) เป็นไปด้วยดี ซึ่งจะเห็นได้ว่าลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับชายแดนและแนวคิดความร่วมมือการพัฒนาตามแนวชายแดน แม้ว่ารัฐใดรัฐหนึ่งจะมีปัญหาความขัดแย้งภายในแต่รัฐอื่นไม่สามารถแทรกแซงเรื่องภายในรัฐนั้นได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับชายแดน โดยรัฐแต่ละรัฐสามารถใช้อำนาจอธิปไตยได้ตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศตามหลักเขตแดนที่ได้แบ่งไว้ชัดเจน และไม่สามารถก้าวล่วงอธิปไตยของแต่ละรัฐได้ ทั้งนี้ด้านสิงขร เป็นหนึ่งในด่านพรมแดนไทย-พม่า ที่ชาวพม่ายังใช้สัญจรผ่านเข้ามาทางประเทศไทย โดยอาศัยหลักความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการค้าชายแดน โดยอาศัยหลักการพึ่งพาซึ่งกันและกันและยึดหลักแห่งผลประโยชน์ร่วม

กัน ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์กันระหว่างชาวไทยและพม่า ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดความร่วมมือการพัฒนาตามแนวชายแดน โดยมีการปฏิสัมพันธ์ข้ามพรมแดน ในระดับพื้นที่ชายแดนร่วมกัน (Co-existent borderlands) โดยอาศัยความร่วมมือกันของหน่วยงานราชการและภาคเอกชนของทั้งสองฝ่ายในการเร่งปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการเปิดเป็นจุดผ่านแดนถาวร ทั้งนี้จากความได้เปรียบทางภูมิศาสตร์ที่มีเขตแดนติดต่อกัน และการปฏิสัมพันธ์ข้ามพรมแดนของชาวไทยและชาวพม่า ในบริเวณดังกล่าวจึงเริ่มมีการค้าชายแดนเกิดขึ้นเรื่อยมา จากการค้าเล็กๆในอดีต จนมีการขยายตัวอย่างเห็นได้ชัดในปัจจุบัน พิจารณาได้จากมูลค่าการค้าชายแดนที่มีแนวโน้มสูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการค้าชายแดน ที่ระบุว่า การค้าชายแดนเป็นการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างประชาชนที่อยู่อาศัยตามบริเวณชายแดนของทั้งสองฝ่ายโดยมีมูลค่าครั้งละไม่มากนักส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่มีความจำเป็นต่อชีวิตประจำวัน เช่น สินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าเกษตรบางชนิด และสินค้าที่ทำได้จากธรรมชาติได้แก่ ของป่า ซากสัตว์ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าจากข้อมูลดังกล่าวนั้นล้วนส่งผลต่อเมืองชายแดน และนำมาซึ่งผลกระทบทางเศรษฐกิจชายแดนฯ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในด้านการค้า การลงทุน การท่องเที่ยว เส้นทางการขนส่งสินค้า เป็นต้น และส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยและพม่าด้วย ทั้งนี้การพัฒนาเมืองชายแดนนั้นอาจนำมาซึ่งโอกาสจากการค้า การลงทุนมหาศาล ขณะเดียวกันต้องแลกมาด้วยผลกระทบทางด้านลบอันอาจเกิดขึ้นจากการพัฒนาได้

หนังสือและวิทยานิพนธ์

- ที่ทำการปกครองจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, กลุ่มงานความมั่นคง. (2555). *เอกสารการยกระดับจุดผ่อนปรนด้านสิงขรขึ้นเป็นจุดผ่านแดนถาวร จังหวัดประจวบคีรีขันธ์*, พฤศจิกายน.
- ประสงค์ สุ่นศิริ. (2535). ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “นโยบายการค้าชายแดน”. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สถาบันเอเชียศึกษา. น.6, อ้างถึงใน วิทยา สุจริตธนาธิกรและชปา จิตต์ประทุม. (2537). *การค้าชายแดน*. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สถาบันเอเชียศึกษา.
- นพรัตน์ วงศ์วิทยาพานิชย์, จิตรา โรจน์ประเสริฐกุล และ เสริมสิทธิ์ สร้อยสอดศรี. (2554). “โครงการพัฒนาตลาดการค้าชายแดนไทยกรณีศึกษาตลาดโรงเกลือจังหวัดสระแก้ว”. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ได้รับทุนสนับสนุนโดยแผนงานสร้างเสริมการเรียนรู้กับสถาบันอุดมศึกษาไทยเพื่อการพัฒนา นโยบายสาธารณะที่ดี (นสธ.) ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- ภาณุรังสี เดือนโอ้ง. (2550). “การศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดมุกดาหารให้เป็นเมืองท่องเที่ยวชายแดน”. ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานพาณิชย์จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. (2555). *ด้านสิงขร ประตูลู่เมียนมาร์*.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- กระทรวงการต่างประเทศ, กรมเอเชียตะวันออก, กองเอเชียตะวันออก 2. “ความสัมพันธ์กับประเทศและภูมิภาคต่างๆ : ความสัมพันธ์ทวิภาคีระหว่างไทยกับเมียนมาร์” สืบค้นเมื่อ 27 กุมภาพันธ์ 2557, จาก <http://www.mfa.go.th/main/th/world/70/10257-สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์*.html >
- เชิญ ไกรนรา, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคกลาง. (2555). “การศึกษาการพัฒนาและการบริหารจัดการเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในต่างประเทศ”. สืบค้นเมื่อวันที่ 4 กันยายน 2556, จาก <<http://www.slideshare.net/choenkrainara/ss-15997860>>

รูปแบบการค้าของหลวงพระบางในคริสต์ศตวรรษที่ 19 Luangprabang's trading pattern in 19th century

คิริน เลิศภูษิต¹

บทคัดย่อ

เมืองหลวงพระบางนอกจากจะมีฐานะเป็นศูนย์กลางทางการเมืองของอาณาจักรล้านช้างแล้ว ยังเป็นศูนย์กลางทางการค้าของภาคพื้นทวีปที่สำคัญในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 มีการทำการค้ากับรัฐจารีตข้างเคียง คือ อโยธยาและกัมพูชา หลวงพระบางอาศัยสินค้าของป่าจากการค้าภายในระหว่างกลุ่มลาวลุ่ม-ลาวเทิง และนำสินค้าของป่าส่งขายต่อไปยังรัฐการค้าอื่นๆ ต่อมาช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นยุคที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นช่วงต่อระหว่างรัฐจารีตกับรัฐชาติ ลัทธิการค้าอาณานิคมค่อยๆ ขยายตัวเข้ามา เกิดความต้องการสินค้าและเส้นทางการค้าใหม่ อาทิ การเกิดเมืองมะละแหม่ง แม้ว่าเส้นทางการค้าและเมืองศูนย์กลางการค้าจะเปลี่ยนแปลงตามบริบท แต่หลวงพระบางก็ยังคงอาศัยรูปแบบการค้าที่เป็นฐานรากสำคัญ คือ การแลกเปลี่ยนระหว่างลาวลุ่ม-ลาวเทิง และส่งผ่านสินค้าผ่านพ่อค้าวัวต่าง ทั้งในเส้นทางระยะยาว ได้แก่ หลวงพระบาง-อุตรดิตถ์-กรุงเทพฯ หลวงพระบาง-น่าน-ตาก-มะละแหม่ง หลวงพระบาง-เชียงใหม่-กรุงเทพฯ และหลวงพระบาง-หนองคาย-พนมเปญ หรือเส้นทางระยะสั้น ได้แก่ หลวงพระบาง-ท่าอิฐ หลวงพระบาง-เชียงใหม่ เป็นต้น รูปแบบการค้า

¹ อาจารย์ประจำวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ของหลวงพระบางในคริสต์ศตวรรษที่ 19 อาจไม่ได้เป็นศูนย์กลางทางการค้าเหมือนดังในยุคการค้า (คริสต์ศตวรรษที่ 15-17) แต่ได้กลายสภาพไปเป็นรัฐกึ่งเมืองท่าตามบริบทการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในภาคพื้นทวีป ก่อนที่จะถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐอาณานิคมโดยฝรั่งเศสในที่สุด

คำสำคัญ – หลวงพระบาง การค้า คริสต์ศตวรรษ 19

In the 16th-17th century, Luangprabang was not just the political center of Lanxang Kingdom but also the center of this region's trading activities. In that era, Luangprabang's main products were wild products from domestic trade between Laolum, those who live on the river basin and lowland, and Laoteng, whose community is on highland. Nevertheless, the arrival of colonial states had made a major change and shifted this region from trading era to colonial era. In this context, many cities were depreciated as the geopolitics had changed. For instance, Luangprabang, which was previously an important trading hub, turned to be a semi-trading port that connected trade route with new trading hub such as Mawlamyine and Bangkok. Notwithstanding, Luangprabang's domestic trading pattern was still the same that was the exchanging activities among Lao's tribes and transporting through pack-ox merchants. The main trade routes were explained into 2 types: long-route and short-route. For example, Luangprabang-Utaradit-Bangkok, Luangprabang-Nan-Phrae-Sukothai-Mawlamyine, Luangprabang-Chiangsaen-Chiangrung and Luangprabang-Nongkai-Phnom Penh. This trading pattern was continuing till the formal occupation by France.

Key words : Luangprabang Trade 19th Century

อาณาจักรล้านช้างซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองหลวงพระบาง เคยเป็นอาณาจักรที่รุ่งเรืองทั้งในทางการเมืองและเศรษฐกิจการค้าในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 หลวงพระบางเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าภาคพื้นและเป็นจุดเชื่อมต่อสินค้าไปยังท่าเรือทางใต้ คือ อยุธยาและกัมพูชา ความเฟื่องฟูของเมืองหลวงพระบางจึงแผ่ขยายออกไปยังพื้นที่รอบด้าน แต่เมื่อบริบทการค้าในภูมิภาคเปลี่ยนแปลงไป หลวงพระบางก็ได้รับผลกระทบจากสภาวะดังกล่าวด้วย กล่าวคือ คือ การค้าระหว่างเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับยุโรปขบเซาหลง ประกอบกับความขัดแย้งภายในอาณาจักรล้านช้างที่แยกตัวออกมาเป็น 3 อาณาจักร ก่อนจะตกเป็นหัวเมืองขึ้นของสยามใน ค.ศ.1779

ความเสื่อมถอยของอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบางในช่วงเวลาดังกล่าวทำให้เกิดคำถามขึ้นมาว่า ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเมืองหลวงพระบางกับเมืองรอบข้างมีการปรับเปลี่ยนตามบริบทการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหรือไม่ รูปแบบและเครือข่ายการค้าที่เคยดำรงอยู่ถูกกระทบจากความอ่อนแอทางการเมืองมากน้อยเพียงใด และนอกจากปัจจัยการเมืองภายในของหลวงพระบางแล้ว มีปัจจัยอื่นใดอีกบ้างที่ส่งผลต่อเครือข่ายการค้าของหลวงพระบางในยุคคริสต์ศตวรรษที่ 19

ศักยภาพการค้าของหลวงพระบาง

หลวงพระบางมีความสำคัญต่อการค้าในภูมิภาคและรัฐข้างเคียงตั้งแต่สมัยการค้ายุคโบราณ เป็นศูนย์รวมและกระจายสินค้านานาชนิดไปยังท้องถิ่นต่างๆ โดยมีพ่อค้าเป็นเครือข่ายสำคัญ หลวงพระบางมีความได้เปรียบที่สำคัญคือ ภูมิศาสตร์ของหลวงพระบางที่อยู่ในจุดเชื่อมโยงการค้าคมนาคมในภูมิภาคและรัฐรอบนอก นอกจากนี้ หลวงพระบางยังมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งสินค้าของป่าและพืชพันธุ์หายากซึ่งเป็นสินค้าที่ตลาดต้องการ หลวงพระบางเป็นจุดเชื่อมต่อเวียงจันทน์ทางทิศใต้ ทิศตะวันตกติดกับเมืองน่านซึ่งเป็นเมืองการค้าสำคัญของ

สยาม ทิศตะวันตกเฉียงเหนือถึงตะวันออกเฉียงเหนือติดกับรัฐฉานและเชียงตุงซึ่งเป็นเมืองที่ส่งบรรณาการให้พม่าและจีน ทิศตะวันออกเฉียงเหนือติดกับสิบสองปันนา และทิศตะวันออกเฉียงเหนือถึงตะวันออกเฉียงใต้ติดกับเวียดนาม (Tonkin) (Louis de Carne, 1995)

หลวงพระบางเป็นเมืองที่ล้อมรอบด้วยภูเขาโดยมีแม่น้ำสายสำคัญ 2 สายคือแม่น้ำคานที่ไหลมาจากภูเขาบรรจบกับแม่น้ำโขงที่เมืองหลวงพระบาง แม่น้ำอูและน้ำเซียงก็ไหลลงแม่น้ำโขงที่เมืองหลวงพระบางเช่นกัน แม่น้ำอูถูกใช้เป็นเส้นทางติดต่อกับจีนยูนนานและเวียดนาม ขณะที่แม่น้ำโขงก็เชื่อมโยงหลวงพระบางกับเมืองสำคัญหลายเมือง ตั้งแต่เชียงแสน เชียงของถึงปากลาย บ่อเต็น เชียงคานและเวียงจันทน์ ภูมิศาสตร์ของแม่น้ำเหล่านี้ทำให้เมืองหลวงพระบางกลายเป็นเมืองศูนย์กลางการคมนาคมทางน้ำในภูมิภาคแถบนี้

ด้วยภูมิศาสตร์ที่ล้อมรอบด้วยภูเขาและแม่น้ำทำให้หลวงพระบางมีผลผลิตซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งภายในและภายนอกอาณาจักร คือ ของป่า ซึ่งเป็นสินค้าที่มาจากการค้าขายภายในผ่านตลาดซื้อขายแลกเปลี่ยนระหว่างชาวลาวลุ่มกับลาวเทิงที่มาจากเมืองรอบนอก อาทิ เชียงขวาง ซำเหนือและหลวงน้ำทา กลุ่มลาวเทิงเหล่านี้เดินทางลงมาจากพื้นที่สูงเพื่อมาค้าขายผ่านเส้นทางทางบก หลวงพระบางจึงกลายเป็นศูนย์กลางการซื้อขายแลกเปลี่ยนระหว่างพ่อค้าทางไกล และเป็นแหล่งรับซื้อสินค้าที่นำเข้ามาจากดินแดนอื่นๆ เพื่อกระจายไปยังเมืองและหมู่บ้านในอาณาจักรหลวงพระบาง ที่มาของสินค้าสำคัญของหลวงพระบาง ได้แก่ เมืองพวนหรือเชียงขวาง² เป็นเมืองเชื่อมโยงระหว่างภาคเหนือของเวียดนามกับลุ่มน้ำโขงตอนกลางและเป็นแหล่งผลิตโลหะประเภททอง ทองแดงและเหล็ก นอกจากนี้ยังมีของป่าสำคัญ ได้แก่ กฤษณา งาช้าง และนอแรด เมืองลา (ปัจจุบันอยู่ตอนเหนือของแขวงอุดมไชย) เป็นแหล่งผลิตเกลือโดยใช้แนวหินตามแม่น้ำเป็นลาน

2 เชียงขวางหรือเมืองพวนเดิมเป็นหัวเมืองขึ้นของเวียงจันทน์ ต่อมาภายหลังกบฏเจ้าอนุวงศ์ใน ค.ศ.1827 ทางกรุงเทพฯได้ทำลายเมืองเวียงจันทน์ลงและยกเมืองพวนให้อยู่ภายใต้การดูแลของหลวงพระบางแทน

เกลือ สามารถทำเกลือได้เฉพาะช่วงฤดูแล้งเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีบันทึกว่าเมืองลาส่งเกลือจำนวน 300 ปอนด์ให้แก่หลวงพระบางทุกปีเพื่อเป็นค่าภาษีในการใช้แนวหินริมแม่น้ำ (James McCarthy, 1994: 166) เมืองไซ (ปัจจุบันคือเมืองหลวงของแขวงอุดมไชย) มีการผลิตและส่งออกข้าวเปลือก เกลือ ตะกั่วและเหล็กเป็นสินค้าสำคัญ เป็นต้น

นอกจากแหล่งผลิตสินค้าสำคัญต่างๆ หลวงพระบางยังเป็นแหล่งที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ดังมีตำนานกล่าวถึงความมั่งคั่งของหลวงพระบางว่า “บ้านเมืองชาว (เชียงทอง) ล้วนช้าง อันนี้เป็นหนักเป็นใหญ่ตาย เงินค่าเหล็กทอง ทั้งต้นไม้และใบมีรสหอม แก้วเจ็ดประการก็มีในพื้นที่นั้นนั่นนั่นแล เจ้าฤชาว่าดั่งนั้น แถนฟ้าคือนกล่าวว่ามีบุญน้อยลงไปเป็นเจ้าแผ่นดินเมืองนั้นนั่นได้แล” (สิลา วีระวงศ์, ตำนานขุนบรมราชาธิราช, 1994) นอกจากนี้ยังมีเอกสารจีนบางฉบับสนับสนุนข้อมูลดังกล่าว เช่น Yi-yu-zhi (บันทึกเรื่องต่างประเทศ เรียบเรียงในคริสต์ศตวรรษที่ 14) กล่าวว่าในหลวงพระบางมีแรด ช้าง ทอง และเงินเป็นจำนวนมาก (โยชิยุกิ มาซุฮาร่า, 2545)

นอกจากทรัพยากรธรรมชาติ หลวงพระบางยังมีภาคการผลิตที่สำคัญในช่วงศตวรรษที่ 19 ได้แก่ การเกษตร การจับปลา-ล่าสัตว์ การหาของป่าและหัตถกรรม เป็นต้น ด้านการเกษตรนั้นหลวงพระบางมีพื้นที่ราบสำหรับทำเกษตรเพียง 4-5 ไมล์ซึ่งไม่เพียงพอต่อความต้องการ ชาวลาวลุ่มจึงซื้อข้าวไร่จากชาวข่าพินและชาวเขาเผ่าต่างๆ ในด้านการทำประมง ปลาที่พบมากและเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านคือปลาเริ่มและปลาบึกที่นำหนังไปรมควันและตากแห้ง ขณะที่ไข่ปลาบึกจะถูกส่งไปเมืองต่างๆและนำไปทำเครื่องปรุงรส นอกจากนี้ยังมีสินค้าของป่าที่มีราคา คือ แรด ช้างป่า เสือดาว นกยูง น้ำมันยางที่นำมาชันเรือ น้ำผึ้ง กายาน ชีผึ้ง ครั้ง สีเสียด กระวาน อบเชย ผลเร็ว ไม้มะเกลือ คราม ตัวนิ่มและเขากวางที่นิยมนำไปทำยาจีน สันนิษฐานว่าชาวเขาและขมุน่าลงมาขายโดยใช้เส้นทางแม่น้ำคานก่อนที่สินค้าเหล่านี้จะถูกส่งผ่านไปยังประเทศแถบยุโรป (อ้างถึง H.Warinton Smyth ในยรรยง จิระนคร, 2544: 145) การเลี้ยงสัตว์ก็เป็นอีกอาชีพที่สำคัญ

โดยเฉพาะการเลี้ยงควายที่มักจะส่งไปขายยังภาคเหนือของสยาม มีการบันทึกว่า ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ควายจากหลวงพระบางได้ถูกส่งเข้ามาจำหน่ายใน เชียงใหม่ปีละประมาณ 5,000-6,000 ตัว (อ้างถึง Holt S.hallet ในซูสิทธิ์ ซูชาติ, 2524)

การค้าภายในของหลวงพระบาง

สินค้าและผลิตผลส่วนใหญ่ของหลวงพระบางถูกส่งมาจากเมืองรอบนอก โดยเฉพาะในพื้นที่สูงที่ห่างไกลจากชุมชนเมืองซึ่งเป็นที่อยู่ของชาวลาวเทิงหรือ ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยเผ่าต่างๆ อาทิ เผ่าขมุ คนเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของวงจรการค้า โดยเป็นผู้เก็บของป่า แล้วนำมาแลกเปลี่ยนกับสินค้าบางประเภทในเมือง เช่น ผ้าฝ้าย ผ้าไหม เกลือและเครื่องปั้นดินเผาซึ่งเป็นผลิตผลของชาวลาวลุ่มหรือ ชาวบ้านในที่ราบ โดยเป็นการค้าขายแลกเปลี่ยนผ่านพ่อค้า รูปแบบการค้าดังกล่าว ดำรงอยู่มาเนิ่นนานแล้วแต่มีความสำคัญมากขึ้นเมื่อหลวงพระบางมีการติดต่อกับ ขยายตัว การค้าระหว่างลาวเทิงกับลาวลุ่มก็ขยายตัวมากขึ้นตามไปด้วย

ตัวอย่างของการค้าระหว่างแหล่งผลิตสินค้ากับแหล่งรวบรวมสินค้า ซึ่ง P.Neis แพทย์ชาวฝรั่งเศสที่เดินทางในทศวรรษ 1880 จากหลวงพระบางทวนน้ำ อูขึ้นไป ได้บันทึกการค้าระหว่างลาวลุ่มกับลาวเทิงในเขตเมืองงอยและเมืองใกล้เคียง ดังนี้ “พวกลาวจากเมืองงอย เมืองขึ้นและหลวงพระบางได้จัดตั้งตลาดค้า บนสันดอนริมแม่น้ำในฤดูแล้ง พวกเขานำผ้า เครื่องเถา เครื่องเงิน เหล้าที่ทำจาก ข้าว โดยใช้ไม้ไผ่มาทำแพขนาดใหญ่เพื่อรอพวกข้า (ลาวเทิง) นำข้าว ฝ้าย ไหม ใยสาบ เปลือกไม้และครั้งมาแลกเปลี่ยน เรานับแพได้สิบแพ แต่ละแพมีถึงสินค้า สามถึงสี่ใบ (อ้างถึง Neis, 1997 ในโยชิยุกิ มาซูฮารา, 2545: 115)

พัฒนาการทางการค้าก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19

“ยุคการค้า”³ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15-17 ซึ่งการค้าขายตัวอย่างรวดเร็วจากการเข้ามาในตลาดเอเชียของโปรตุเกสและ สเปน และการพัฒนาการเดินเรือของจีนทำให้รัฐเมืองท่าทางใต้เกิดขึ้นใหม่เป็น จำนวนมาก ได้แก่ อยุธยาและกัมพูชา เมืองท่าเหล่านี้ต้องการสินค้าจากภาคพื้น ทวีปเพื่อป้อนให้กับตลาดยุโรป ขณะที่ญี่ปุ่นก็เริ่มขยายการค้าเข้ามาบริเวณนี้เช่น กัน ส่งผลให้การค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความหลากหลาย ยุโรปต้องการ เครื่องเทศ ของป่าขณะที่จีนและญี่ปุ่นต้องการไหมดิบ ผ้าไหม หนังกวาง เป็นต้น

ในช่วงเวลาดังกล่าว ล้านช้างซึ่งเป็นแหล่งผลิตสินค้าสำคัญที่เป็นที่ต้องการ ของตลาดก็ได้ขยายเครือข่ายทางเศรษฐกิจออกไปสู่ทิศตะวันออกเฉียงใต้เรื่อยๆ จนถึงเมืองนครพนม กระทั่งเมื่อย้ายศูนย์กลางจากหลวงพระบางไปอยู่เวียงจันทน์- เวียงคุก ก็ทำให้ล้านช้างติดต่อกับภูมิภาคใกล้เคียงได้สะดวกมากขึ้น ได้แก่ ยูนนาน เมืองปากลาย เมืองด่านซ้ายและเมืองหนองหาน้อยซึ่งเป็นเส้นทางติดต่อกับ อยุธยา เมืองนครพนมซึ่งเป็นเส้นทางเชื่อมกัมพูชา และในช่วงเวลาดังกล่าวล้าน ช้างก็ค่อยๆ เปลี่ยนบทบาทของตนจาก “รัฐการค้าภาคพื้นทวีป” ไปเป็น “รัฐกิ่ง เมืองท่า” (โยชิยุกิ มาซูฮารา, 2545)

รูปแบบการเชื่อมโยงการค้าในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น เมื่อนำสินค้ามารวบรวม ไว้แล้ว ต้องอาศัยพ่อค้าในการขนส่งสินค้าดังกล่าวไปยังแหล่งเชื่อมโยงการค้าใน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ อยุธยาและกัมพูชา เพื่อส่งสินค้าไปยังประเทศแถบ ยุโรป ปัจจัยสำคัญที่ล้านช้างติดต่อกับอยุธยาในฐานะเมืองท่า คือ เหตุผลทางการ เมืองที่ความสัมพันธ์ระหว่างสองรัฐเป็นไปในทิศทางที่ดี พบว่ามีหลายครั้งที่สอง อาณาจักรร่วมกันขับไล่พม่า อาทิ ช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 16 สมัยพระเจ้าไชย เษษฐาธิราชของล้านช้างได้ร่วมมือกับอยุธยาในการปราบปรามเมืองพิษณุโลกที่มี

3 Anthony Reid กล่าวถึงช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15-17 ว่าเป็นยุคการค้าของเอเชียตะวันออกเฉียง ใต้เป็นช่วงที่การค้าขยายตัวอย่างรวดเร็ว Anthony Reid, An' Age of Commerce in South- east Asian History

สายสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพม่า นอกจากนี้ยังมีปัจจัยเรื่องการคมนาคมขนส่งที่ใช้เส้นทางหลวงพระบาง-ปากลาย-พิซญ์โลก-อยุธยา, หลวงพระบางและเวียงจันทน์-เชียงคาน-ด่านซ้าย-เพชรบูรณ์-อยุธยา และเวียงจันทน์-หนองหาน-โคราซ-อยุธยา ขณะที่รัฐเมืองทำอีกแห่งอย่างกัมพูชาซึ่งล้านช้างสามารถส่งมาทางแม่น้ำโขงนั้น ได้ลดปริมาณการค้าลงตั้งแต่ครั้งหลังคริสต์ศตวรรษที่ 17 เนื่องจากทางออกสู่ทะเลของกัมพูชาถูกเวียดนามและจีนอพยพเข้ามาและตั้งเมืองโขงอันเป็นศูนย์กลางการค้าแห่งใหม่ เป็นผลให้พมมาเปลี่ยนกลายเป็นเขตล้าหลังที่ไม่สามารถรองรับการค้าขายได้อีกต่อไป

แม้ว่า ล้านช้างจะย้ายศูนย์กลางมาแล้ว แต่หลวงพระบางก็ยังคงความสำคัญภายใต้สภาวะทางเศรษฐกิจที่เฟื่องฟู แต่หลังศตวรรษที่ 17 ยุคการค้าของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มเสื่อมลงเพราะการลดปริมาณการค้ากับยุโรปซึ่งประสบปัญหาเศรษฐกิจซบเซา สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลต่อหลวงพระบางเป็นอย่างมาก เนื่องจากสินค้าจากหลวงพระบางคือทอง กายานและครั้งที่อาศัยตลาดอินเดียและยุโรปเป็นสำคัญ อีกปัจจัยคือล้านช้างไม่มีทางออกทะเลแต่ต้องอาศัยรัฐข้างเคียง ดังนั้นล้านช้างจำเป็นต้องรักษาความสัมพันธ์อันดีกับอยุธยาและกัมพูชา อย่างไรก็ตามต่อมาอาณาจักรในล้านช้างเกิดความแตกแยก ประกอบกับความเสื่อมถอยของการค้าระหว่างรัฐ ทำให้เวียงจันทน์หมดความสำคัญในฐานะศูนย์กลางการค้า ขณะเดียวกันหลวงพระบางและจำปาศักดิ์ก็อาศัยรัฐข้างเคียงอื่นๆในการเป็นเส้นทางขนส่งสินค้าไปยังพื้นที่ต่างๆ เมื่ออาณาจักรต่างๆพึ่งพาศูนย์กลางอย่างเวียงจันทน์น้อยลงและเมื่อสบโอกาสจึงทำการแข็งเมืองและแยกออกมาตั้งอาณาจักรของตนเป็นอาณาจักรล้านช้างร่มขาวหลวงพระบาง

การค้าในศตวรรษที่ 19

คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นยุคที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในเขตภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นช่วงต่อระหว่างรัฐจารีตกับรัฐชาติแนวใหม่ที่เกิดจากการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของประเทศตะวันตก คือ การล่าอาณานิคม ซึ่ง

การเข้ามาของชาติตะวันตกในยุคนี้ไม่ได้ต้องการเข้ามาซื้อสินค้าเหมือนช่วงยุคการค้า แต่เป็นความต้องการระบายสินค้าอุตสาหกรรมจากการปฏิรูปอุตสาหกรรมซึ่งไม่ได้ทำให้การค้าเฟื่องฟูขึ้นมาเหมือนในอดีต

การเข้ามาของชาติตะวันตกครั้งนี้ทำให้เกิดศูนย์กลางการค้าแห่งใหม่ คือ เมืองมะละแหม่งที่เกิดจากการทำสนธิสัญญาค้าขายกับพม่าในปี ค.ศ.1826 (อ้างถึง หม่อง ทิน อ่อง ในเพชร สุมิตร, กรุงเทพฯ, 2519) เมืองมะละแหม่งกลายเป็นแหล่งกระจายสินค้าอุตสาหกรรมของอังกฤษไปยังที่ต่างๆ เช่น เชียงใหม่ ลำปาง อุตรดิตถ์ และหลวงพระบาง ทำให้เส้นทางการค้ากับสิบสองปันนาค่อยๆลดความสำคัญลง แต่ภายหลังเมื่ออังกฤษทำสนธิสัญญาเบาริงกับกรุงเทพฯก็ทำให้กรุงเทพฯกลายเป็นแหล่งกระจายสินค้าจากอังกฤษแทนมะละแหม่ง

ในช่วงปลายศตวรรษ การล่าอาณานิคมทำให้แนวคิดเรื่องรัฐชาติและเรื่องพรมแดนเข้ามาแทนที่รูปแบบการค้าระหว่างรัฐจารีตสูญสลายไป การค้าขายระหว่างกันลดน้อยลงเพราะสินค้าส่วนใหญ่ถูกส่งไปขายยังประเทศแม่ของตนมากกว่าการค้ากับท้องถิ่นข้างเคียง หลวงพระบางก็ได้รับผลกระทบจากสภาพแวดล้อมดังกล่าวด้วยเช่นกัน

รูปแบบการค้าของหลวงพระบางในคริสต์ศตวรรษที่ 19

กลไกการค้าขายแลกเปลี่ยนระหว่างลาวลุ่ม-ลาวเทิงยังคงเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจการค้าของหลวงพระบางกับอาณาจักรรัฐต่างๆยังคงดำเนินต่อไป สินค้าแลกเปลี่ยนคือ ของป่ากับสินค้าอุปโภคบริโภคจากโรงงานอุตสาหกรรม ได้แก่ เสื้อผ้าสำเร็จรูป ผ้า ด้าย น้ำมันก๊าด ไม้ขีดไฟ เครื่องใช้โลหะ เช่น มีด หม้อ เข็มเย็บผ้า เป็นต้น เส้นทางการค้าที่สำคัญของหลวงพระบางแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือเส้นทางระยะยาวกับเส้นทางระยะสั้น

เส้นทางระยะยาว ได้แก่ หลวงพระบาง-กรุงเทพฯ โดยล่องแม่น้ำโขงมาที่ปากลาย ใช้ช้างต่อมาถึงอุตรดิตถ์ เดินทางโดยเรือต่อตามแม่น้ำน่านผ่านพิซญ์โลก ปากน้ำโพ ชัยนาท อ่างทอง อยุธยาและกรุงเทพฯ รวมระยะเวลาเดินทาง 26 วัน

(สุวิทย์ ธีรศาสตร์, 2541: 166) สินค้าจากหลวงพระบางคือยาง กายาน กระจวาน และครั้ง ขณะที่สินค้าจากกรุงเทพฯคือ ผ้าพิมพ์ น้ำมันก๊าดและชา เส้นทางหลวงพระบาง-มะละแหม่ง ล่องเรือแม่น้ำโขงลงมาถึงเชียงค่าน่าน-แพร่-อุดรดิตถ์ จากนั้นเดินทางต่อไปยังพิษณุโลก-สุโขทัย-ตากและมะละแหม่ง ซึ่งพ่อค้าที่ใช้เส้นทางนี้มักเป็นพ่อค้าพม่า พ่อค้าเงี้ยวหรือไทยใหญ่และจีนฮ่อ เส้นทางหลวงพระบาง-เชียงรุ้ง ใช้แม่น้ำโขงล่องขึ้นจากเชียงทอง-เชียงของ-เชียงแสน-เชียงลับและเชียงรุ้ง (อ้างถึง U.K., Trade Report for the year 1886, F.O.69/117 ในยรรยง จิระนคร, 2544: 141) และเส้นทางหลวงพระบาง-พนมเปญ ใช้แม่น้ำโขงเป็นหลักลงไปยังเชียงคาน-หนองคาย-เขมราฐ-จำปาศักดิ์-เชียงแตง-พนมเปญ ใช้เวลาทั้งสิ้น 42 วันและยังเป็นเส้นทางที่มีปัญหาเกาะแก่ง น้ำเชี่ยวกราก (อ้างถึง อาร์เชอร์ ดับบลิว.เจ. ในสุวิทย์ ธีรศาสตร์, 2543: หน้า 167) ส่วนเส้นทางระยะสั้นได้แก่ หลวงพระบาง-น่าน-ท่าอิฐ (อุดรดิตถ์) เส้นทางหลวงพระบาง-เชียงแสน-เชียงใหม่ เส้นทางหลวงพระบาง-น่าน-แพร่-ลำปาง-ลำพูน-เชียงใหม่ เส้นทางหลวงพระบาง-เมืองลา โดยใช้แม่น้ำอูเป็นเส้นทางผ่าน และเส้นทางหลวงพระบาง-คุ้มหมิงผ่านเดียนเบียนฟู

คู่ค้าที่สำคัญของหลวงพระบางในคริสต์ศตวรรษที่ 19

กรุงเทพฯ เป็นเมืองท่าสำคัญของภูมิภาคโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการทำสนธิสัญญาเบาริ่งในปี ค.ศ.1855 ที่กรุงเทพฯกลายเป็นแหล่งกระจายสินค้าไปยังเมืองต่างๆ เช่น เชียงใหม่ ลำพูน ลำปางและหลวงพระบาง สินค้าที่ส่งไปยังหลวงพระบาง ได้แก่ ผ้าสีต่างๆ ผ้านุ่ง ด้ายเย็บผ้า น้ำมันก๊าดและชาจีน ขณะที่สินค้าของป่าเป็นสินค้าสำคัญที่ส่งมายังกรุงเทพฯเพื่อส่งต่อไปยังตะวันตก (อ้างถึง อาร์เชอร์ ดับบลิว.เจ. ในสุวิทย์ ธีรศาสตร์, 2543: หน้า 153-154) การค้ากับกรุงเทพฯนั้นมีทั้งการค้าทางตรงคือเดินทางค้าขายโดยตรง กับการค้าทางอ้อม คือการค้าผ่านเมืองศูนย์กลางต่างๆของกรุงเทพฯ เช่น เชียงใหม่ อุดรดิตถ์และน่าน ซึ่งการค้าทางอ้อมโดยผ่านเมืองศูนย์กลางดังกล่าวทำให้พ่อค้าท้องถิ่นสะดวกสบายมากขึ้น

มะละแหม่ง เป็นเมืองท่าที่สำคัญหลังจากอังกฤษทำสัญญาค้าขายกับพม่าในปี ค.ศ.1826 มะละแหม่งกลายเป็นศูนย์กลางสินค้าสำเร็จรูปของอังกฤษ ได้แก่ ผ้าขนสัตว์ สีย้อมผ้า ดินทอง กระจก เข็มและทึบหมาก (อ้างถึง U.K., Trade Report for the year 1886, F.O.69/117 ในยรรยง จิระนคร, 2544: 148) ช่วงเวลาดังกล่าวพ่อค้าจากจีนฮ่อ พ่อค้าเงี้ยวต่างเดินทางมาค้าขายที่มะละแหม่งทั้งสิ้น กระทั่งกรุงเทพฯขยายตัวขึ้นมาในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก็ทำให้การค้าที่มะละแหม่งเริ่มซบเซาลง ทั้งนี้กรุงเทพฯยังได้เปรียบในเรื่องเส้นทางการค้าทางเรือประเภอบกับเส้นทางขนส่งไม้สักก็เปลี่ยนไป คือ จากเชียงใหม่มาทางแม่น้ำปิงแล้วลงแม่น้ำเจ้าพระยาส่งมาที่ท่าเรือกรุงเทพฯ ทำให้ช่วงครึ่งหลังศตวรรษที่ 19 การค้ากับกรุงเทพฯจึงมีความสำคัญมากกว่าเมืองมะละแหม่งมาก (สมมะโน ฒ เชียงใหม่, 2538: 77-78)

ยูนนาน การค้าระหว่างสิบสองปันนากับหลวงพระบางมีเส้นทางสำคัญคือผ่านแม่น้ำโขง กับเส้นทางทางบกผ่านเมืองลาที่มีบ่อเกลือขนาดใหญ่ สินค้าสำคัญในเส้นทางนี้คือเกลือ ใบชาจากเมืองฮาย ผืนจากเมืองอู่ฮู่ฮิงซึ่งเป็นสินค้าที่แพร่หลายมากในพม่า รัฐฉานและสยาม โดยไม่ปรากฏหลักฐานว่าใครนำฝิ่นเข้ามาค้าในหลวงพระบาง แต่มีบันทึกของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีกล่าวว่า ในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 นั้นมีชาวลาวชอบเสพสุราและฝิ่นจำนวนมาก เฉพาะฝิ่นในหลวงพระบางที่สุญเงินประมาณ 1 แสนบาทในการนำเข้าฝิ่น และประมาณการผู้สูบบุหรี่ฝิ่นไว้ที่ 10,000 คน (อ้างถึง เสาวภา ภาวะพฤติ ในสุวิทย์ ธีรศาสตร์, 2543)

พ่อค้า กลไกสำคัญของการค้าในคริสต์ศตวรรษที่ 19

พ่อค้าวัวต่าง เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญมากต่อการค้าในภูมิภาคนี้ หน้าที่หลักของพ่อค้าคือการนำเข้าสินค้าจากท้องถิ่นหนึ่งไปยังอีกท้องถิ่นหนึ่ง หรือการเดินทางเป็นคาราวานเพื่อค้าขาย พ่อค้าจะซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าไปตลอดระยะการเดินทาง ได้แก่ พ่อค้าฮ่อและพ่อค้าพม่าซึ่งเป็นกลุ่มพ่อค้าที่เดินทางระยะไกล เช่น จากต้าลี่ถึงเชียงใหม่ หลวงพระบางและมะละแหม่ง ส่วนพ่อค้าลาวนั้นส่วนมากเดินทางในระยะใกล้ เช่น หลวงพระบาง-เชียงใหม่ หลวงพระบาง-ท่าอิฐ

พ่อค้าจีนฮ่อ เป็นพ่อค้าที่เดินทางมาจากยูนนานไปค้าขายยังเมืองสำคัญๆ เช่น เชียงใหม่ เชียงแสน มะละแหม่ง เชียงตุงและหลวงพระบาง เป็นพ่อค้าที่เดินทางระยะไกลที่สุดจากต้าลี่ยูนนาน โดยแวะเวียนตามเมืองต่างๆ ารายทาง สินค้าที่พ่อค้าจีนฮ่อขนมาได้แก่ ผ้าไหม ผืน ซา เครื่องเหล็ก ทองแดงตลอดจนสินค้าประเภทเครื่องใช้ต่างๆ ขณะที่พ่อค้าลาวมีจำนวนไม่มากนักและเส้นทางการเดินทางก็ไม่ไกลเท่ากับพ่อค้าจีนฮ่อและพ่อค้าเจี๋ยว ส่วนมากติดต่อกับค้าขายกับเส้นทางล้านนาเป็นหลักโดยใช้พาหนะคือวัวต่างและเรือ

แม้ว่าการค้าของหลวงพระบางจะมีกลไกสนับสนุนให้ดำเนินต่อไปได้ แต่ก็มีอุปสรรคทางการค้าหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นเส้นทางคมนาคมที่ไม่สะดวกทั้งทางแม่น้ำโขงที่มีเกาะแก่งมาก ปริมาณน้ำในฤดูแล้งมีน้อยทำให้การเดินทางลำบากด้วยความลำบาก ขณะที่เส้นทางทางบกก็มีน้อยและอยู่ในสภาพที่ไม่ดี ค่าใช้จ่ายในการขนส่งสูง นอกจากนี้อุปสรรคด้านเส้นทางแล้วยังมีอุปสรรคเรื่องไข้ป่า โจรป่า ดังเช่นปัญหาเรื่องโจรครั้งสำคัญของหลวงพระบาง คือ โจรฮ่อในทศวรรษ 1870 ซึ่งออกปล้นสดมภ์ชาวบ้านในเขตเมืองเวียงจันทน์ หลวงพระบาง เชียงขวาง หัวพันอุดมไชยซึ่งเมืองเหล่านี้ส่วนใหญ่ก็เป็นแหล่งสินค้าส่งออกที่ส่งเข้ามายังหลวงพระบางด้วย แต่อุปสรรคเหล่านี้ก็ค่อยๆ หดไปจากการเข้ามาของชาติตะวันตก การพัฒนาทางการแพทย์ การคมนาคมซึ่งทำให้ปัญหาเรื่องโจรป่าลดน้อยลงไปด้วย

สรุป

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองของภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเข้ามาแสวงหาอาณานิคมของชาติตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศส ส่งผลให้วิถีชีวิตแบบจารีตของดินแดนดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไป การผลิตเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อบริโภคไปเป็นการผลิตเพื่อค้าขายและส่งออกไปยังประเทศแม่ การค้ากับเมืองรอบข้างเช่นในอดีตลดปริมาณลง นอกจากนี้ระบบการค้าขายก็เปลี่ยนไปจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคม พ่อค้าวัวต่างค่อยๆ หดบทบาทไปหลังจากการพัฒนาเส้นทางขนส่ง เช่น ไทยมีการ

สร้างทางรถไฟไปยังภาคเหนือในปี ค.ศ.1921 ศูนย์กลางการค้าและเส้นทางการค้าก็ถูกปิดกั้นด้วยแนวคิดรัฐชาติของประเทศแม่

ก่อนหน้านั้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 ชาติตะวันตกก็เคยเดินทางเข้ามาค้าขายกับดินแดนนี้มาก่อน ส่งผลให้เกิดยุคการค้า ความต้องการสินค้าของป่าจึงกลายเป็นสินค้าสำคัญของภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กระตุ้นให้คนพื้นเมืองและพ่อค้าเดินทางติดต่อกับค้าขายระหว่างกันมากขึ้น หลวงพระบางเพิ่มบทบาทด้านการค้าของตนเองในช่วงเวลาดังกล่าวจนเป็นรัฐกึ่งเมืองท่า ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 19 บทบาทของหลวงพระบางค่อยๆ ซบเซาลง เพราะความอ่อนแอของล้านช้างและปัจจัยภายนอกอื่นๆ ตั้งแต่การเกิดศูนย์กลางการค้าแห่งใหม่อย่างมะละแหม่งและกรุงเทพฯ ที่มีการติดต่อกับค้าขายกับเชียงใหม่มากกว่า หลวงพระบางจึงลดความสำคัญลงและกลายเป็นเพียงเมืองศูนย์รวมการค้าจากเมืองต่างๆ ในอาณาจักรหลวงพระบางเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม แม้สถานการณ์การค้ากับภายนอกจะเปลี่ยนแปลงไปแต่รูปแบบการค้าภายในยังคงเป็นกลไกสำคัญต่อการค้าขาย ความสัมพันธ์ระหว่างลาวลุ่มกับลาวเทิงซึ่งเป็นกลไกตามธรรมชาติที่มีมาตั้งแต่ในสมัยโบราณ และมีความสำคัญมากขึ้นจากความต้องการสินค้าประเภทของป่าซึ่งมีมากบริเวณที่อยู่อาศัยของชาวลาวเทิง นอกจากนี้ยังมีกลุ่มบุคคลอีกกลุ่มที่เป็นผู้ขับเคลื่อนและเป็นกลไกให้การค้าดำเนินต่อไปได้ คือ พ่อค้า ไม่ว่าจะเป็นพ่อค้าจีนฮ่อ พ่อค้าเจี๋ยวหรือแม้แต่พ่อค้าลาว รูปแบบการค้าเช่นนี้ไม่ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบไปมากนัก ยังคงทำหน้าที่ขนส่งสินค้า ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าหลากหลายประเภทในตลาดหรือเมืองอื่นๆ ที่อยู่ไกลออกไป

ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เครือข่ายและรูปแบบการค้าของหลวงพระบางเปลี่ยนแปลงไปจากการเข้ามาอิทธิพลของฝรั่งเศสที่นำไปสู่การเข้าครอบครองเป็นรัฐในอาณานิคมในปี ค.ศ.1893 การค้าระหว่างรัฐข้างเคียงถูกระงับจากการแบ่งเส้นเขตแดนและประเทศ เชียงใหม่ถูกรวมเข้าเป็นของไทย เชียงตุงกลายเป็นของพม่าและสิบสองปันนาถูกรวมครอบครองโดยจีน สินค้าที่เคยนำมาค้าขายแลกเปลี่ยน

เปลี่ยนแปลงกลายเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐเจ้าของดินแดน ซึ่งเป็นผู้เดียวที่ได้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้นๆไป ยุคสมัยการค้าเปลี่ยนแปลงจากรัฐจารีตไปสู่ยุคแห่งทุนนิยม คักดินาที่ถูกขูดรีดโดยผู้ที่ไม่ใช่เจ้าของประเทศ ซึ่งช่วงเวลานั้นเองก็เป็นช่วงเวลาครั้งสำคัญที่พลิกประวัติศาสตร์ของภาคพื้นแผ่นดินเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

บรรณานุกรม

- ชูลิทธิ ชูชาติ. พ่อค้าวัวต่าง: ผู้บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย (พ.ศ.2398-2503). กรุงเทพฯ: กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ, 2524.
- ชูลิทธิ ชูชาติ. วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทย : พ.ศ. 2394-2475. กรุงเทพฯ : ปรินญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2523.
- ณัชชา เลหาศิรินาถ. ลีบสองพันนา: รัฐจารีต. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2541.
- ยรรยง จิระนคร และรัตนาพร เศรษฐกุล. ประวัติศาสตร์ลีสองพันนา. กรุงเทพฯ : สถาบันวิถึทรรศน์, 2544.
- โยชิยุกิ มาซุฮารุ. ระบบเศรษฐกิจของราชอาณาจักรล้านช้าง (ลาว) ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 16-17. เชียงใหม่: ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.
- สมมะโน ณ เชียงใหม่. ศูนย์กลางการค้าและเส้นทางการค้าในอาณาจักรล้านนาไทย ช่วง พ.ศ.1839-2442. เชียงใหม่: วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538.
- สุวิทย์ ธีรศาวัต. ประวัติศาสตร์ลาว 1779-1975. ขอนแก่น: ภาควิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2541.
- Chiranan Prasertkul. *Yunnan Trade in the nineteenth century: Southwest China's Cross-Border Functional System*. Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University, 1990.

David Jowl Steinberg, *In Search of Southeast Asia: A Modern History.*

Singapore: Oxford University Press, 1985.

Holt S.Hallett. *A Thousand Miles on an Elephant in the Shan States.*

Bangkok: White Lotus, 2000.

James McCarthy. *Surveying and Exploring in Siam: with descriptions of Lao Dependencies and of Battles against the Chinese Haws.* Bangkok: White Lotus, 1994.

Louis de Came. *Travels on the Mekong: Cambodia Laos and Yunnan.*

Bangkok: White Lotus, 1995.

Martin Stuart-Fox. *The Lao Kingdom of Lan xang: Rice and Decline.*

Bangkok: White Lotus, 1998.

การศึกษาเปรียบเทียบอุดมการณ์ทางการเมือง ของกลุ่มประเทศ CLMV กับการพัฒนาเศรษฐกิจ

สุภิญญา วงสาโสม¹

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มประเทศ CLMV กับการพัฒนาเศรษฐกิจ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มประเทศ CLMV กับการพัฒนาเศรษฐกิจ และเพื่อศึกษาเปรียบเทียบอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มประเทศ CLMV ซึ่งเป็นการศึกษาถึงอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มประเทศ CLMV ที่นำไปสู่การกำหนดนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับหลักการและเป้าหมายของอุดมการณ์นั้นๆ เช่น กัมพูชามีอุดมการณ์แบบประชาธิปไตย ซึ่งมีการกำหนดนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจที่สอดคล้องไปตามอุดมการณ์ประชาธิปไตย เวียดนามและลาวมีอุดมการณ์แบบสังคมนิยมได้มีการกำหนดนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับแนวทางของสังคมนิยม พม่ามีอุดมการณ์แบบเผด็จการทหารแต่สามารถกำหนดนโยบายทั้งทุนนิยมและสังคมนิยมขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของรัฐบาลทหารถึงแม้ว่าอุดมการณ์ต่างๆทั้งประชาธิปไตย สังคมนิยม และเผด็จการทหารล้วนมีหลักการและเป้าหมายที่แตกต่างกันออกไป แต่ท้ายที่สุดแล้วอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มประเทศ CLMV มีจุดร่วมเดียวกันในการคำนึงถึงผลประโยชน์ของรัฐและการพัฒนาประเทศ เพื่อให้เกิดความอยู่ดีกินดีของประชาชนและนำพาประเทศหลุดพ้นจากการเป็นประเทศด้อยพัฒนา

1 นักวิชาการอิสระ

The objectives of this research “A comparative study of the political ideology in CLMV for economic development” were (1) to study political ideology in CLMV (2) to compare political ideology among CLMV in order to create a road map of different economic development policy. For example, Cambodia, which has a democratic ideology, proposes the road map of economic development policy which is consistent with the democratic political ideology. Vietnam and Laos which have socialism ideology set the road map of economic development policy which is consistent with socialism ideology. Myanmar has military dictatorship ideology, but Myanmar can set a capitalism and socialism policies depending on the decision by military government. Although ideology as democracy, socialism and military dictatorship has different principle and goals, political ideology in CLMV has the same common thing that is state benefits and national development for the well-being of the people and the release from being underdeveloped country.

หากกล่าวถึงดินแดนที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ทั้งในด้านพัฒนาการทางการเมืองและประวัติศาสตร์ของการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยที่ดินแดนดังกล่าวล้วนเป็นกลุ่มประเทศที่มีความสำคัญและน่าสนใจต่อการศึกษาในแถบดินแดนที่ถูกเรียกว่า “อุซาคเนย์” กลุ่มประเทศที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดในฐานะที่เป็นพื้นที่ Main Land ของดินแดนอุซาคเนย์ คือ กลุ่มประเทศ CLMV อันประกอบไปด้วยราชอาณาจักรกัมพูชา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม² ที่มีประวัติศาสตร์ร่วมกันมาอย่างยาวนาน อีกทั้งยังเป็นกลุ่มประเทศที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกันอันเกิดจากภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ สิ่งที่ทำให้เราสามารถเข้าใจวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจ คือการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของกลุ่มประเทศ CLMV เพื่อให้ทราบว่าแต่ละอุดมการณ์มีก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างไรบ้าง อีกทั้งทิศทางในอนาคตของกลุ่มประเทศ CLMV เป็นสิ่งที่เราต้องจับตามองเป็นอย่างมากเมื่อประเทศๆต่างล้วนมีศักยภาพในด้านทรัพยากรที่สามารถดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศได้มากขึ้นตั้งแต่เปิดประเทศจนถึงปัจจุบัน

บทความมีประเด็นการนำเสนอเกี่ยวกับการศึกษาเปรียบเทียบอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มประเทศ CLMV กับการพัฒนาเศรษฐกิจ 3 ประเด็น กล่าวคือ (1) อุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มประเทศ CLMV กับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยการนำเสนอพัฒนาการทางการเมืองและประวัติศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศ CLMV (2) บทวิเคราะห์อุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มประเทศ CLMV กับการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นการวิเคราะห์ถึงลักษณะทางอุดมการณ์ของแต่ละประเทศที่มีความแตกต่างกัน และนำไปสู่เป้าหมายในการพัฒนาประเทศที่แตกต่างออกไป (3)

2 ธนาสฤษฎ์ สตะเวทิน, “CLMV ในอาเซียน”, วารสารกระแสาอคเนย์ ปีที่ 9 ฉบับที่ 10 เมษายน 2012 ศูนย์ศึกษาเอเชียอาคเนย์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพฯ หน้า 21-31.

ทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศ CLMV ในอนาคต

อุดมการณ์ทางการเมือง หมายถึง “ความคิด ความเชื่อ ที่มีแบบแผนเกี่ยวกับหลักการและคุณค่าทางการเมืองที่มีแนวทางแน่นอน มีเหตุผล มีจุดหมายปลายทาง เป็นเป้าหมายที่จะนำไปสู่การกำหนดกฎเกณฑ์ทั้งในด้านการเมือง การปกครอง มีผลให้เกิดความศรัทธา เชื่อฟังและปฏิบัติตาม อันมีอิทธิพลในการผลักดันให้มนุษย์เห็นพ้องต้องกันในหลักการ มีจุดมุ่งหมายที่จะนำมาปฏิบัติอย่างจริงจังในสังคม” ดังนั้น อุดมการณ์จึงเป็นสิ่งที่จะต้องพิจารณาประเทศทั้งในทางการเมืองและในการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่สิ่งที่เห็นได้ชัดจากการศึกษาอุดมการณ์ทางการเมืองและการพัฒนาเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศ CLMV คือ ความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองและเศรษฐกิจ ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก เนื่องจากอุดมการณ์ ทั้งประชาธิปไตย สังคมนิยม และเผด็จการทหาร จะต้องมีการกำหนดทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้สอดคล้องไปกับอุดมการณ์ทางการเมือง จะเห็นได้ว่าความแตกต่างของอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มประเทศ CLMV ที่มีความแตกต่างกันนั้นได้มีปัจจัยจากการเผชิญกับสภาวะแวดล้อมทางการเมืองระหว่างประเทศ เมื่อกลุ่มประเทศ CLMV ได้กลายเป็นพื้นที่เป้าหมายที่ทำให้มหาอำนาจต่างเข้ามาช่วงชิงทรัพยากร และขยายอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการแข่งขันทางอุดมการณ์ที่มีทั้งโลกสังคมนิยมและโลกเสรีประชาธิปไตย อันถือเป็นปัจจัยภายนอก ส่วนปัจจัยภายใน ได้แก่ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ การตกเป็นอาณานิคมของประเทศตะวันตก สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ และสภาพเศรษฐกิจและสังคม ของประเทศต่างๆ ล้วนมีผลต่อการตัดสินใจที่จะเลือกอุดมการณ์ที่เหมาะสมสำหรับนำมาเป็นแนวทางและการปฏิบัติตาม ซึ่งความแตกต่างทางอุดมการณ์ ที่ครอบคลุมในเรื่อง ความหมายของตัวอุดมการณ์ หลักการสำคัญของแต่ละอุดมการณ์ ผู้ใช้อำนาจอธิปไตย อำนาจการตัดสินใจและการกำหนดนโยบาย โครงสร้างการบริหารประเทศ รวมทั้งแนวทางในการวางนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีความแตกต่างกัน แต่สิ่งที่ทำให้เราสามารถเข้าใจพัฒนาการทางการเมืองและเศรษฐกิจของแต่ละประเทศ

จำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องศึกษาประวัติศาสตร์ทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศต่างๆ โดยอาศัยขอบเขตของระยะเวลาคือ ภายหลังจากที่ประเทศต่างๆ ได้รับเอกราชจากเจ้าอาณานิคม เนื่องจาก ผลพวงในการเป็นประเทศอาณานิคมของกลุ่มประเทศ CLMV ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม และโดยเฉพาะอุดมการณ์ทางการเมืองด้วยเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น เวียดนามถูกปกครองโดยฝรั่งเศส ความโหดร้ายของจักรวรรดินิยมได้มีส่วนสำคัญให้อุดมการณ์แบบสังคมนิยมสามารถแทรกซึมเข้าไปในสังคมเวียดนาม ส่วนพม่าซึ่งเคยตกอยู่ภายใต้อาณานิคมอย่างอังกฤษก็ได้รับอิทธิพลทางความคิดในการศึกษาแบบตะวันตก ในขณะที่เดียวกันก็ถูกขูดรีดจากอังกฤษด้วย³ ทำให้เกิดความตื่นตัวจนเกิดการเคลื่อนไหวทางและชุมนุมทางการเมือง ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

พัฒนาการทางการเมืองและประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของกัมพูชา

ภายหลังจากที่กัมพูชาได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสใน ค.ศ.1953 รัฐบาลของเจ้าโรตมสีหนุได้ดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้สอดคล้องไปตามนโยบายเป็นกลาง ซึ่งเป็นนโยบายที่ทำให้กัมพูชาสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางความตึงเครียด แต่ผลจากการใช้นโยบาย⁴ กลับทำให้กัมพูชาไม่ทำที่สนับสนุนฝ่ายคอมมิวนิสต์ทำให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจของกัมพูชาที่ต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาและประเทศโลกตะวันตกได้หยุดชะงักลง

การรัฐประหารโค่นล้มรัฐบาลของเจ้าโรตมสีหนุ เมื่อวันที่ 18 มีนาคม ค.ศ.1970 โดยคณะรัฐประหารของเจ้าสีสวัสดี สีริก มาตัก ต่อมารัฐบาลของนายพลลอน นอลได้ดำเนินนโยบายที่พึ่งพาความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาในด้านต่างๆ มากเกินไป ความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจได้ก่อตัวอย่างรุนแรงมากยิ่งขึ้นจากการใช้จ่ายของรัฐบาลที่มุ่งเน้นในการพัฒนาด้านกิจการทหารมากกว่าที่จะ

3 ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “พม่าประวัติศาสตร์และการเมือง”, มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, กรุงเทพฯ: 2544. หน้า 67.
4 จรูญ สุภาพ, สมพงษ์ เกษมสิน, “ลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ”, กรุงเทพฯ: 2520, หน้า 10.

ให้ความสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ ขบวนการคอมมิวนิสต์กัมพูชาที่รู้จักกันในชื่อ “เขมรแดง” ได้ใช้สถานการณ์ดังกล่าวในการยึดกรุงพนมเปญ เมื่อ ค.ศ.1975 ภายใต้ผู้นำที่ชื่อว่า ซาลอต ชาร์ หรือ พอลพต ได้นำกัมพูชาเข้าสู่ สังคมนิยม โดยเริ่มต้นจากการใช้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพึ่งตัวเอง โดยยึดหลักการว่าประชาชนต้องมีชีวิตอยู่ภายใต้ระบบคอมมิวนิสต์ และทำลายสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความ เป็นทุนนิยมไปจนหมดสิ้น ความล้มเหลวจากอุดมการณ์แบบสังคมนิยมในยุคที่เขมรแดงเรืองอำนาจได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมกัมพูชามาจนถึงปัจจุบัน⁵ นั่นคือ การสูญเสียทรัพยากรมนุษย์ที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ จากการสังหารประชาชนกัมพูชาเป็นจำนวนมากกว่า 3 ล้านคน

เมื่อ ค.ศ.1991 สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จเยือนประเทศไทย ได้หันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจมาเป็นปัจจัยเสริมความสำเร็จทางการเมือง⁶ โดยอาศัยข้อได้เปรียบในด้านทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ป่าไม้ อัญมณี และแร่ธาตุ รวมทั้งการทำประมงน้ำจืดที่ถือว่าเป็นแหล่งอาหารและสามารถสร้างรายได้จำนวนมากให้แก่กัมพูชา และยังได้รับเงินสนับสนุนจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) และธนาคารโลก (World Bank)⁷ นอกจากนี้ยังมี UNTACT ที่เข้ามาสร้างเสถียรภาพทางการเมืองและการพัฒนาเศรษฐกิจแก่กัมพูชา ทำให้ช่วงเวลาดังกล่าวกัมพูชาต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากต่างประเทศเป็นอย่างมาก จนเกิดการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองการปกครองจากสังคมนิยมกลายเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และใช้ระบบเศรษฐกิจแบบกลไกตลาด จากนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ตั้งแต่ ค.ศ.1993⁸

5 เขียน ธีระวิทย์, สุนัย ผาสุข, “กัมพูชา ประวัติศาสตร์ สังคมเศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมืองและการต่างประเทศ”, สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2000 หน้า 73-74.
6 วชิรินทร์ ยงศิริ, “วิสัยทัศน์ที่กว้างไกลของฮุน เซน : ในวันเวลาที่ผันเปลี่ยน”, กรุงเทพฯ: ศรีบูรณา คอมพิวเตอร์การพิมพ์ 2548, หน้า 60.
7 กระทรวงการต่างประเทศ, “กรอบความร่วมมือ : องค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO)”, สืบค้นเมื่อ 2 กันยายน 2557 จาก <http://www.mfa.go.th/main/th/world/WTO.html>.
8 สิดา สอนศรี, “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเมือง เศรษฐกิจและการต่างประเทศหลังวิกฤติเศรษฐกิจ (1997-2006)”, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2009 หน้า 598.

เมื่อ ค.ศ.1999 กัมพูชาได้เข้าเป็นสมาชิกอาเซียน ถึงแม้ว่าการตัดสินใจดังกล่าวของสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี จะทำให้กัมพูชาต้องเผชิญกับอุปสรรคทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจ⁹ จนกระทั่ง ค.ศ. 2004 กัมพูชาได้เข้าเป็นสมาชิกขององค์การการค้าโลก (WTO) และถูกจัดว่าเป็นประเทศที่พัฒนาน้อยที่สุด (Least Developed Country: LDC)¹⁰ แรงผลักดันเหล่านี้ทำให้กัมพูชามีเป้าหมายหลักคือ การขจัดความยากจนและยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชน โดยมีนโยบายคือ “ยุทธศาสตร์สี่เหลี่ยม” ที่มีเป้าหมายสอดคล้องไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ คือ การลดความยากจนและการพัฒนาอย่างยั่งยืน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อส่งเสริมการค้า การลงทุน การส่งเสริมการเกษตร การพัฒนาภาคเอกชน และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งได้ทำให้เศรษฐกิจของกัมพูชามีอัตราการเจริญเติบโต

พัฒนาการทางการเมืองและประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของลาว

หลังจากที่ลาวได้รับเอกราชโดยสมบูรณ์จากฝรั่งเศส เมื่อวันที่ 12 ตุลาคม ค.ศ.1953 และเข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ ค.ศ.1955 ในช่วงเริ่มต้นของการได้รับเอกราชนั้นลาวยังคงมีปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศ เนื่องจากการจัดตั้งเป็นรัฐบาลผสมถึงแม้ว่าเจ้าสุวรณพума¹¹ ต้องการให้ลาวกลายเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เมื่อลาวต้องเผชิญกับการคุกคามจากสหรัฐอเมริกาที่กำลังต่อต้านอิทธิพลของลัทธิ

9 Hun Sen, “The Future of Cambodia in ASEAN,” in Cambodia’s Future in ASEAN: Dynamo or Dynamite? Eds. Kao Kin Houn and Jeffrey A.Kapan (Cambodian Institute for Cooperation and Peace, 1998), p. 213.
10 สำนักงานยุทธศาสตร์และการบูรณาการผู้ ประชามติเศรษฐกิจอาเซียน กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์, “การทบทวนนโยบายการค้าของกัมพูชา”, (2012) สืบค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2557. จาก http://www.dtn.go.th/filesupload/Cambodia_trade_policy.pdf.
11 นายกรัฐมนตรีของลาวหลายสมัย เป็นโอรสของเจ้ามหาอุปราชขุณาและยังเป็นพระเชษฐาของเจ้าสุพานวออีกด้วย มีบทบาททางการเมืองของลาวในฐานะที่เป็นผู้ก่อตั้งแนวลาวอิสระ ฝ่ายเป็นกลาง และจัดตั้งรัฐบาลผสมร่วมกับรัฐบาลของขบวนการปลดปล่อยลาว ฝ่ายซ้าย จัดตั้งรัฐบาลและดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อ ค.ศ.1951 หลังจากที่ถูกปลดปล่อยเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เจ้าสุวรณพумаจึงได้ดำรงตำแหน่ง ที่ปรึกษารัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จนกระทั่งสิ้นพระชนม์ในค.ศ.1984

คอมมิวนิสต์ โดยลาวมีขบวนการที่ชื่อว่าขบวนการปลดปล่อยลาวที่มีเจ้าสุพานวง¹² และ ไกสอน พมวิหาน เป็นผู้สนับสนุน และสามารถยึดอำนาจการปกครองได้สำเร็จเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม ค.ศ.1975 จึงสถาปนาเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีการดำเนินตามแนวทางของสังคมนิยม มีพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ที่มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองและการบริหารประเทศ มีการให้อำนาจหน้าที่แก่ พรรคประชาชนปฏิวัติลาว โดยมีผู้นำสูงสุดที่ได้รับการแต่งตั้ง คือ เจ้าสุพานวง ที่ดำรงตำแหน่งประธานประเทศและประธานสภาประชาชนสูงสุด แต่ผู้ที่มีอำนาจแท้จริง คือ ไกสอน พมวิหาน เหตุผลที่แท้จริงของการดำรงตำแหน่งประธานประเทศของเจ้าสุวรรณพูนานัน คือ การรักษาภาพลักษณ์ของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวที่ต้องการแสดงให้เห็นว่า ยังคงสนับสนุนสถาบันกษัตริย์ที่ถือเป็นศูนย์กลางจิตใจของประชาชน อีกทั้งลบล้างข้อครหาที่มีต่อรัฐบาลในการล้มล้างสถาบันกษัตริย์

เมื่อพิจารณาที่บทบาทของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ซึ่งถือว่าเป็นพรรคเดียวที่มีอำนาจในทางนิติบัญญัติ อำนาจการบริหาร และอำนาจตุลาการ โดยมีโครงสร้างการบริหารพรรคที่ประกอบไปด้วย (1) กรมการเมือง ซึ่งมีอำนาจสูงสุดในการปกครองและการตัดสินใจเลือกผู้ดำรงตำแหน่งต่างๆ (2) คณะเลขาธิการของคณะกรรมการบริหารศูนย์กลางพรรค โดยประกอบไปด้วยสมาชิกทั้งหมด 9 คน มีอำนาจรองลงมาจากกรมการเมือง มีอำนาจในการตัดสินใจและกำหนดแนวทางของพรรค (3) สมาชิกคณะกรรมการบริหารศูนย์กลางพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ประกอบด้วยสมาชิกพรรค ที่ไม่มีการกำหนดตายตัว โดยคัดเลือกจากผู้บริหารของพรรค

บทบาทหลักของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว คือ การกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศเพื่อให้สอดคล้องไปตามอุดมการณ์ของสังคมนิยม ที่ยึดเอาทฤษฎี

12 ประธานประเทศคนที่ 1 ของลาวหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองของลาวในค.ศ.1975 มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเวียดนาม มีสถานะเป็น “เจ้าสุพานวงค์: ผู้นำแห่งการปฏิวัติ” ในการต่อสู้เรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศส

ของมาร์กซ์ เลนิน เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ รัฐบาลจึงได้กำหนดนโยบายเพื่อให้สอดคล้องตามอุดมการณ์ กล่าวคือ ในระยะเริ่มต้นรัฐบาลได้มุ่งเน้นที่จะปลูกฝังอุดมการณ์แบบสังคมนิยมให้กับประชาชน รวมไปถึงการล้มล้างทำลายความคิดเก่าๆ การควบคุมสิทธิเสรีภาพของประชาชนในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และการแต่งกาย สิ่งเหล่านี้ถือเป็นข้อควรปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เมื่อรัฐบาลต้องดำเนินการปฏิรูปเศรษฐกิจเข้าสู่สังคมนิยม โดยเริ่มต้นจากการนำเอาระบบสหกรณ์ และระบบนารวมมาใช้ โดยการลดอำนาจทางเศรษฐกิจของพ่อค้า การห้ามไม่ให้เกิดการค้าระหว่างแขวง การยึดกิจการต่างๆเป็นของรัฐ แต่สิ่งที่ตามมาคือ รายได้ที่ลดลงทำให้รัฐต้องพึ่งพาเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ซึ่งรายได้ของลาวส่วนใหญ่มาจากการผลิตภาคเกษตรกรรม ในขณะที่ภาคอุตสาหกรรมมีขนาดเล็ก และไม่ได้มีการนำเทคโนโลยีใหม่ๆมาใช้ในการผลิตทำให้ไม่สามารถพัฒนาได้ตามเป้าหมาย

ทั้งนี้ ลาวมีจุดแข็งในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้รัฐบาลมองเห็นศักยภาพของการพัฒนาเศรษฐกิจ ผลจากการใช้ระบบนารวม ที่ขาดแรงจูงใจในการทำงานทำให้ผลผลิตที่ออกมาคุณภาพต่ำประชาชนมีรายได้ลดลงและไม่มีแรงจูงใจในการทำงานเมื่อทุกคนได้รับการจัดสรรที่เท่าเทียมกัน ข้อดีของระบบนารวมกลับไม่ใช่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่กลับเป็นผลดีต่อรัฐบาลในการควบคุมดูแลวิถีชีวิตของประชาชนอย่างใกล้ชิดและสามารถควบคุมประชาชนได้ง่ายขึ้น การขาดความรู้ในเรื่องระบบนารวมทำให้เกิดความเสียหายต่อเศรษฐกิจของลาวเป็นอย่างมาก สิ่งที่พรรคประชาชนปฏิวัติลาวต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน คือ การหันมาทบทวนความผิดพลาดที่เกิดขึ้นจากการใช้นโยบายตามแนวทางของสังคมนิยม ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของพรรค จนกระทั่งในวันที่ 14 กรกฎาคม ค.ศ.1979 เมื่อการปฏิรูปเศรษฐกิจตามแนวทางของสังคมนิยมเกิดความล้มเหลว รัฐบาลจึงประกาศยกเลิกการจัดตั้งระบบสหกรณ์และการจัดตั้งระบบนารวม เมื่อลาวได้มีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจโดยได้รับการช่วยเหลือจากสหภาพโซเวียตในการเข้ามาวางแผน ทำให้เกิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจ 3 ปี ตั้งแต่ ค.ศ.1978-1980 ถือเป็น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกของลาว ต่อมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ปี ฉบับแรกคือตั้งแต่ ค.ศ.1981-1985 หลังจากที่รัฐบาลได้ทบทวนนโยบายที่ผ่านมาและหันมาดำเนินการในเรื่องเศรษฐกิจใหม่ โดยเริ่มจากการชะลอการพัฒนาเศรษฐกิจโดยใช้ระบบสหกรณ์และกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวทางของสังคมนิยม รัฐบาลจึงได้ดำเนินการให้เป็นไปตามแนวทางของทุนนิยมมากขึ้น โดยเริ่มจากการปรับปรุงความสัมพันธ์กับต่างประเทศ โดยมีการส่งเสริมการค้ากับต่างประเทศ การพึ่งพาเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศสังคมนิยมอย่างสหภาพโซเวียตและเวียดนาม

ภาพรวมของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ปี ฉบับแรกของลาว พบว่า ลาวยังมีการพัฒนาอยู่ในระดับที่ต่ำ แต่รัฐบาลยังมีความต้องการที่จะเดินหน้าพัฒนาประเทศ โดยการกำหนดนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ จนกระทั่งใน ค.ศ.1986-1990 ลาวได้เข้าสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ปี ฉบับที่ 2 และมีการกำหนดนโยบายที่ชื่อว่า “นโยบายจินตนาการใหม่” (New Economic Mechanism: NEM) ที่ถูกนำเสนอโดยนายไกสอน พมวิหาน ที่มีหลักการว่า ลาวจะต้องปรับปรุงระบบระเบียบกฎหมายต่างๆ เพื่อเอื้อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ มีการเปิดรับทุนนิยมมากขึ้น ถือเป็น การวางรากฐานการพัฒนาเศรษฐกิจของลาว ที่จะต้องให้เกิดการพัฒนาจากในประเทศและเปิดรับการพัฒนาจากภายนอกประเทศ ส่วนสำคัญอยู่ที่การผ่อนคลายการควบคุมจากส่วนกลาง และใช้กลไกตลาดที่ทำให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การเปิดรับให้ประเทศต่างๆ เข้ามารวมรากฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจโดยการจัดตั้งสถาบันการเงิน¹³ การอนุญาตให้รัฐวิสาหกิจเข้ามา มีบทบาทในการดำเนินงานของตน การส่งเสริมให้เอกชนมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินและผลผลิตที่ได้รับทางการเกษตร ผลของการดำเนินนโยบายดังกล่าวทำให้ลาวประสบความสำเร็จได้ในระดับหนึ่ง นโยบายดังกล่าวถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม แต่ยังคงให้ความสำคัญกับแนวทางของสังคมนิยมใน

13 สุปราณี คงนิรันดรสุข, “ลาว Land Link จินตนาการใหม่”, ผู้จัดการ 2012, หน้า 22.

ฐานะที่เป็นอุดมการณ์ทางการเมือง

การประกาศใช้นโยบายจินตนาการใหม่ ทำให้ลาวมีโอกาสในการสร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะประเทศในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งส่งผลดีต่อลาวในการเดินหน้าพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากการพัฒนาในด้านโครงสร้างพื้นฐาน การยกระดับความร่วมมือทางการค้า การลงทุน กับต่างประเทศได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งลาวได้เล็งเห็นถึงศักยภาพที่มีอยู่คือ การมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะพลังงานไฟฟ้า ทำให้รัฐบาลได้กำหนดเป้าหมายที่สำคัญ คือ การก้าวสู่การเป็นแบตเตอรี่แห่งเอเชีย (Btery of Asia) ซึ่งลาวมีศักยภาพในการผลิตกระแสไฟฟ้าให้กับประเทศเพื่อนบ้านทำให้มีรายได้จากการขายกระแสไฟฟ้าเป็นจำนวนมาก¹⁴ เป้าหมายดังกล่าว ถือเป็นแนวทางในการผลักดันให้ลาวสามารถพ้นจากความยากจนได้ใน ค.ศ. 2020 ทำให้ลาวต้องเตรียมพร้อมในการผลิตกระแสไฟฟ้าเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการให้ได้มากที่สุด สิ่งที่ตามมาคือ การสร้างเขื่อนในลาวที่มากขึ้น โดยมีเขื่อนที่สำคัญ เช่น เขื่อนน้ำเทิน 2 เขื่อนไซยะบุรี และเขื่อนอื่นๆอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งลาวได้รับเงินทุนสนับสนุนในการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานจาก ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) IMF ธนาคารโลก รวมทั้งจากประเทศต่างๆเช่น ญี่ปุ่น จีน สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย เกาหลีใต้ และเวียดนาม¹⁵

นอกจากรายได้หลักจากการผลิตกระแสไฟฟ้าแล้ว ลาวยังอุดมไปด้วยแร่ธาตุ ได้แก่ ทองคำ ทองแดง เหล็ก ดีบุก และสังกะสี ลาวสามารถสร้างรายได้เป็นจำนวนมากจากทรัพยากรเหล่านี้ ผ่านการให้สัมปทานต่อบริษัทต่างชาติ ซึ่งได้รับการสนับสนุนและเจรจากรัฐบาลต่อรัฐบาล¹⁶ ซึ่งหลายฝ่ายกำลังกังวลต่อปริมาณของ

14 กระทรวงการต่างประเทศ, “ข้อมูลด้านพลังงานของประเทศไทยลาว”, สืบค้นเมื่อ 2 กันยายน 2557 จาก www.mfa.go.th/business/.../news-document-2145.doc.

15 Carlyle A.Thayer, “Laos in 2002: Regime Maintaining Through Political Stability”, Asian Survey, 431: pp. 120-126.

16 ธีรภัทร เจริญสุข, “เหมืองแร่ในลาว: ทางสองแพร่งระหว่างความมั่งคั่งกับสิ่งแวดล้อม”, ประชาไท, สืบค้นเมื่อ 24 พฤษภาคม 2557 จาก <http://prachatai.com/journal/2012/10/42953>.

ทรัพยากรที่ลดลง เนื่องจากรัฐบาลให้สัมปทานแก่ต่างชาติมากเกินไป แต่ประชาชนกลับไม่ได้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เนื่องจากรายได้ที่ได้รับไม่ได้นำมาพัฒนาประเทศอย่างจริงจังและจัดสรรให้แก่ประชาชน ทำให้ปัญหาความโปร่งใสของรัฐบาลลาวยังคงเป็นปัญหา และกำลังจับตามองการพัฒนาของลาวที่กำลังเติบโตมากขึ้นท่ามกลางทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศที่ถูกทำลายไปจากการสร้างเขื่อนและการแสวงหาทรัพยากรอันมีค่า

พัฒนาการทางการเมืองและประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของพม่า

พม่าถือเป็นประเทศที่มีความยิ่งใหญ่มาตั้งแต่อดีต แต่ต้องสิ้นสุดลงเมื่อต้องตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ หลังจากที่ได้รับเอกราชจากอังกฤษ เมื่อ 4 มกราคม ค.ศ.1948 พม่าก็ต้องประสบปัญหาจากการที่อังกฤษเข้ามาเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการสิ้นสุดของสถาบันกษัตริย์ที่มีมาอย่างยาวนาน พม่าต้องประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ เนื่องจากพม่าถูกขูดรีดเอาทรัพยากรและผลประโยชน์โดยอินเดียและอังกฤษ นอกจากนี้ยังมีปัญหาที่เกิดจากความไม่สงบภายในประเทศ คือ ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลและชนกลุ่มน้อย ทำให้รัฐบาลอุณหพยายามแก้ไขสถานการณ์ที่ส่งผลต่อความมั่นคงของประเทศ โดยการนำกองทัพเข้ามาช่วยแก้ไขสถานการณ์ดังกล่าว ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้กองทัพมีอิทธิพลทางการเมืองต่อพม่า จนกระทั่งนายพลเนวินได้ทำการรัฐประหารโค่นล้มรัฐบาลอนุ และพยายามจัดการปกครองของพม่าให้เป็นไปตามแนวทางของสังคมนิยม โดยใช้ชื่อว่า “สังคมนิยมตามวิถีทางของชาวพม่า (Burmese Way to Socialism)” อันเป็นการผสมผสานระหว่างแนวทางของมาร์กซิสม์และพุทธศาสนาที่ฝากรากลึกลงในสังคมพม่า และกำหนดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจโดยการสร้างเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม วางแผนเศรษฐกิจที่มุ่งสร้างสังคมใหม่และมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น¹⁷

17 พันธุ์สุรีย์ ลดาวัลย์, “การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองพม่า : โครงการวิจัยชุด การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”, สีดา สอนศรี (บรรณาธิการ) คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ 1999 หน้า 15-36.

แต่ผลของการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดของรัฐบาลนายพลเนวิน จากการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนและปัญหาการคอร์รัปชัน ได้สร้างความไม่พอใจให้กับนักศึกษาทำให้เกิดการชุมนุมประท้วงทำให้รัฐบาลได้ใช้กำลังเข้าปราบปรามอย่างรุนแรง จนเกิดปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนในรัฐบาลของนายพลเนวินอยู่บ่อยครั้ง การพัฒนาเศรษฐกิจพบว่า รัฐบาลให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรมมาเป็นอันดับแรก ทั้งที่สังคมพม่าเป็นสังคมเกษตรกรรม ก่อให้เกิดการขาดแคลนข้าวและสินค้าเกษตรกรรมอื่นๆ จนทำให้ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ

รัฐบาลนายพลเนวินได้นำแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ค.ศ.1971 มาใช้เพื่อกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระยะสั้นระยะยาว โดยมีวัตถุประสงค์ในการเปลี่ยนแปลงพม่าให้เป็นอุตสาหกรรมแบบค่อยเป็นค่อยไป และหันมาพัฒนาด้านเกษตรกรรม การประมง การทำป่าไม้ และการทำเหมืองแร่ อีกทั้งพม่ายังพึ่งพาเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศมากเกินไป ส่งผลให้รัฐบาลขาดความน่าเชื่อถือต่อการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ใน ค.ศ.1987 รัฐบาลนายพลเนวินได้ขอรับรองให้องค์การสหประชาชาติจัดอันดับพม่าเป็นประเทศที่พัฒนาน้อยที่สุด (Least Developed Country: LDC) เพื่อที่จะได้รับความช่วยเหลือจากประเทศต่างๆมากขึ้น เมื่อรัฐบาลไม่สามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ทำให้นายพลเนวินลาออกจากตำแหน่งผู้นำประเทศในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1988 นายพลชอหม่องได้ยุบองค์การทางการเมืองทั้งหมดและจัดตั้ง “สภาฟื้นฟูกฎและระเบียบแห่งรัฐ” (State Law and Order Restoration Council: SLORC) ต่อมารัฐบาล SLORC ได้จัดให้มีการเลือกตั้งในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1990 ผลการเลือกตั้ง คือพรรคฝ่ายค้านที่เป็นของประชาชนหรือที่เรียกกันว่า พรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตย (National League for Democracy: NLD) ของนางอองซาน ซูจี ได้รับชัยชนะ แต่รัฐบาลทหารกลับปฏิเสธที่จะมอบอำนาจให้กับพรรคของนางอองซาน ซูจี ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ไม่พอใจการกระทำของรัฐบาลจึงเกิดการประท้วงขึ้นในกลุ่มนักศึกษาและประชาชน แต่รัฐบาลได้พยายามปราบปรามบุคคลเหล่านี้ด้วยวิธีที่รุนแรง สถานการณ์ของการละเมิดสิทธิมนุษยชนของรัฐบาล SLORC ได้ทวีความรุนแรงขึ้น การกักบริเวณนางอองซาน ซู

จี และสมาชิกพรรค NLD ทำให้พม่าถูกกดดันจากประชาคมโลก และถูกคว่ำบาตรจากนานาชาติทั้งการเมืองและเศรษฐกิจ¹⁸ เมื่อนายพลชอหม่องได้ลาออกจากตำแหน่งเนื่องจากมีปัญหาด้านสุขภาพ พลเอกอาวุโสตันฉ่วยได้เข้าดำรงตำแหน่งและเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการบริหารประเทศ ซึ่งการเข้ามาดำรงตำแหน่งของพลเอกอาวุโสตันฉ่วยถือเป็นการยืดเวลาให้แก่รัฐบาลทหาร เพื่อให้สามารถมีบทบาททางการเมืองให้นานมากขึ้น ทำให้ประชาคมโลกใช้มาตรการคว่ำบาตรแก่พม่าทั้งในด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะ สหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรป ที่นำหลักการเรื่องประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชนในการโดดเดี่ยวออกจากประชาคมโลก แต่กลุ่มประเทศที่ไม่มีท่าทีต่อการคว่ำบาตรพม่า คือ อาเซียน เนื่องจากมีความเห็นต่อพม่าว่า หากอาเซียนไม่โดดเดี่ยวพม่าดังเช่นประเทศอื่นๆ อาจทำให้พม่ามีโอกาสในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเกิดการพัฒนาเศรษฐกิจได้ อาเซียนจึงนำนโยบายความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ (Constructive Engagement) มาใช้แทนการโดดเดี่ยวพม่า และถือหลักการไม่เข้าแทรกแซงกิจการภายในของพม่า อันเป็นหลักการร่วมกันของพม่าและอาเซียน

นโยบายดังกล่าว ถือเป็นโอกาสที่ทำให้พม่าและอาเซียนมีการพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองร่วมกัน จนในที่สุดพม่าได้เข้าเป็นสมาชิกอาเซียนเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม ค.ศ.1997 ทำให้พม่าเข้าสู่การพัฒนาเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น จากการใช้นโยบายเปิดประเทศ แต่โครงสร้างทางเศรษฐกิจของพม่ายังคงพึ่งพาพึ่งพิงสินค้าทางการเกษตรและภาคพลังงาน ภาคอุตสาหกรรม การค้าการลงทุน อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเศรษฐกิจของพม่ายังมีข้อจำกัดและไม่อาจพัฒนาให้อยู่ในระดับที่น่าพอใจได้ เนื่องจากพม่ายังถูกจัดลำดับให้เป็นประเทศด้อยพัฒนามากที่สุด (Least Developed Country: LDC) จากองค์การสหประชาชาติ แต่สิ่งที่สร้าง

18 Josef Silberstein, "Burma and the World" in Robert H.Taylor (editor), *Burma: political Economy under Military Rule*, (London: Hurst and company), p.138. (อ้างใน สีดา สอนศรี, "เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเมือง เศรษฐกิจและการต่างประเทศหลังวิกฤตเศรษฐกิจ (ค.ศ.1997-2006)", คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ, 2009 หน้า 881-906.

แรงจูงใจให้กับนักลงทุนที่ต้องการเข้ามาลงทุนในพม่า คือ ทรัพยากรของพม่า โดยเฉพาะน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ ที่พม่าสามารถสร้างรายได้หลักได้แต่ยังมีข้อจำกัดในเรื่องการขาดแคลนเทคโนโลยีที่ทันสมัย ดังนั้นรัฐบาลพม่าจึงเปิดโอกาสให้นักลงทุนต่างชาติเข้ามาสำรวจและผลิตน้ำมันรวมทั้งก๊าซธรรมชาติ ที่สามารถสร้างรายได้ให้กับพม่าได้อีกเช่นกัน ส่วนการค้าการลงทุนของพม่า พบว่า รัฐบาลมีการส่งเสริมให้ภาคเอกชนภายในประเทศสามารถทำการค้ากับต่างประเทศมากยิ่งขึ้นทำให้มีการจ้างงานเพิ่มมากขึ้น¹⁹ รัฐบาลพม่ามีท่าทีในการผ่อนปรนมากขึ้น เพื่อลดแรงกดดันจากนานาชาติ²⁰ จนกระทั่งในวันที่ 3 พฤศจิกายน ค.ศ. 2010 ถือเป็นความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของพม่าและเป็นสัญญาณอันดีในการพัฒนาเศรษฐกิจด้วยนั่นคือ การปล่อยตัวนางอองซาน ซูจี สัญลักษณ์แห่งการต่อสู้ของพม่า²¹ เพื่อที่ประชาชนพม่าจะได้ใช้ชีวิตในระบบที่เอื้อต่อความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและเสรีภาพทางการเมือง รัฐบาลพลเรือนพม่าได้ประกาศใช้แผนพัฒนาฉบับที่ห้า (ค.ศ. 2011/12 - 2015/16) โดยวางเป้าหมายให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ ร้อยละ 10.5 ต่อปี พัฒนาเศรษฐกิจในระดับรัฐ ยุกระดับมาตรฐานสาธารณูปโภคของรัฐ ปรับปรุงข้อบังคับด้านการเช่าที่ดิน ปรับเปลี่ยนระบบการเงิน การธนาคาร รวมถึงการแก้กฎหมายการลงทุนจากต่างประเทศให้มีความทันสมัยเอื้อต่อนักลงทุนต่างชาติ และสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศอย่างยั่งยืน เพื่อให้การพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 5 เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น รัฐบาลพม่าจึงได้ประกาศกฎหมายเขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone: SEZ) เมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 2011²²

19 โกสุมภ์ สายจันทร์, "พม่าในความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างประเทศ", เชียงใหม่: 2006 หน้า 71.
 20 โปสต์ทูเดย์, "พม่าดาวเด่นของอาเซียน", สืบค้นเมื่อ 3 กันยายน 2557 จาก <http://www.post-today.com>.
 21 กรมอเมริกาและแปซิฟิกใต้ กระทรวงการต่างประเทศ, "ท่าทีของรัฐบาลสหรัฐฯ ต่อการเลือกตั้งในพม่าและ การปล่อยตัวนางอองซาน ซูจี", สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม ค.ศ. 2014 http://aspa.mfa.go.th/aspa/en/today_focus/detail.php?ID=490.
 22 "กฎหมายเขตเศรษฐกิจพิเศษทวาย", สืบค้นเมื่อ 24 พฤษภาคม 2557 จาก <http://daweidevelopment.com/index.php/th/why-invest-in-dawei/dsew-law>.

นอกจากนี้เขตเศรษฐกิจพิเศษแต่ละแห่งยังจะมีการพัฒนาท่าเรือน้ำลึกขนาดมาตรฐานเพื่อรองรับการส่งออกและการค้าระหว่างประเทศ และการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวและบริการ โดยอาศัยจุดแข็งของพม่าในการเป็นประเทศที่มีภูมิประเทศที่สวยงามประกอบกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดีแต่สิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวคือ นโยบายของรัฐที่อนุญาตให้มีการท่องเที่ยวในบางพื้นที่เนื่องจากเหตุผลด้านความมั่นคง ที่อาจเกิดปัญหาการก่อเหตุจลาจลและสร้างความกังวลต่อนักท่องเที่ยว และมีแนวโน้มว่าหากรัฐบาลมีการเตรียมความพร้อม มีนโยบายที่ยืดหยุ่น และให้ความสำคัญต่อการพัฒนาด้านเศรษฐกิจมาก่อนการเมือง อาจทำให้การท่องเที่ยวของพม่าสามารถเติบโตได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งพม่าถือเป็นประเทศที่กำลังถูกจับตามองในเรื่องความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ที่จะต้องมีการปรับตัวมากยิ่งขึ้น

พัฒนาการทางการเมืองและประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของเวียดนาม

เวียดนามถือเป็นประเทศที่ถูกยึดครองโดยจักรวรรดินิยมมาเป็นเวลานาน โดยเริ่มแรกนั้นเวียดนามเคยอยู่ภายใต้การปกครองของจีนมาเป็นเวลานานนับพันปี ทำให้เวียดนามได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจีน โดยเฉพาะระบบศักดินาที่เข้ามาเมื่ออิทธิพลต่อสังคมเวียดนาม เมื่อเวียดนามได้กลายเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส ซึ่งมีความสนใจเวียดนามโดยมีจุดประสงค์หลายประการ ได้แก่ การเผยแพร่ศาสนาคริสต์ และการใช้เวียดนามเป็นทางผ่านเข้าสู่จีนตอนใต้ ซึ่งเวียดนามในขณะนั้นประสบปัญหาความอ่อนแอจากภายในประเทศ ทำให้ฝรั่งเศสสามารถถือเป็นจุดอ่อนและยึดเวียดนามเป็นอาณานิคมได้ในที่สุด เมื่อฝรั่งเศสเข้ามาขูดรีดเอาผลประโยชน์และไม่ได้พัฒนาเวียดนามเท่าที่ควรทำให้เกิดความตกต่ำทางเศรษฐกิจ จนกระทั่งการก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ขึ้นในกรุงฮานอยในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1929²³ เพื่อต้องการกำจัด

23 คักเวียน, “เวียดนามประวัติศาสตร์ฉบับพิสดาร”, มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, หน้า 211.

อิทธิพลของจักรวรรดินิยม

การต่อสู้โดยมี โฮจิมินห์ หรือ เหงวียนไอก๊อก เป็นผู้นำในการปฏิวัติมีการใช้นโยบายในการรวมพลังในการต่อสู้เพื่อให้ได้เอกราชจึงได้มีการก่อกำเนิดเวียดนามห์ หรือ แนวร่วมสหพันธ์เวียดนามเพื่อเอกราช (Mat tran Viet Nam doc lap dong minh) ขึ้นเพื่อทำการขับไล่ญี่ปุ่นและฝรั่งเศสเพื่อนำเวียดนามไปสู่เอกราชโดยสมบูรณ์ หลังจากญี่ปุ่นพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่ 2 โฮจิมินห์จึงถือโอกาสในการประกาศเอกราชให้แก่คนเวียดนามในวันที่ 2 กันยายน ค.ศ. 1945²⁴ และจัดตั้งสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามขึ้นอย่างเป็นทางการ แต่เวียดนามก็ต้องเผชิญกับอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาที่มีการจัดตั้งรัฐบาลโงดิงเดียมที่เวียดนามใต้ ทำให้เวียดนามถูกแบ่งออกเป็น 2 ประเทศ คือ เวียดนามเหนือมีการปกครองแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ได้รับการสนับสนุนจากสหภาพโซเวียตและเวียดนามใต้มีการปกครองแบบเสรีนิยมประชาธิปไตยได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกา การต่อสู้ได้จบลงโดยชัยชนะของเวียดนามเหนือภายใต้การนำของโฮจิมินห์ แต่ความสูญเสียจากภาวะสงครามได้ก่อให้เกิดความเสียหายกับสหรัฐอเมริกาเหมือนกัน ทำให้กองทัพของเวียดนามเหนือและเวียดนามใต้โค่นล้มรัฐบาลของเวียดนามใต้ คือโงดิงเดียมได้สำเร็จและสามารถรวมเวียดนามเป็นประเทศเดียวกันเมื่อ 30 เมษายน ค.ศ.1975²⁵

การรวมประเทศของเวียดนาม ถือเป็นการประกาศเอกราชที่แท้จริงของชาวเวียดนาม การสถาปนาเป็น สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม (The Socialist Republic of Vietnam) สิ่งที่รัฐบาลต้องทำเป็นอันดับแรก คือ การรวมระบบเศรษฐกิจและการเมืองของทั้งเวียดนามเหนือและเวียดนามใต้ ที่มีความแตกต่างกันในทางอุดมการณ์และในทางเศรษฐกิจให้กลายเป็นสังคมนิยม ซึ่งการ

24 ธนาสมุญญ์ สตะเวทิน, “ CLMV ในอาเซียน”, วารสารกระแสะอาเซียน ปีที่ 9 ฉบับที่ 100 เมษายน 2009 ศูนย์ศึกษาเอเชียอาคเนย์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพฯ หน้า 22.

25 ศรีประภา เพชรมีศรี, “การเมืองการปกครองของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม”, บทความใน สีดา สอนศรี, เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเมืองการปกครองหลังสิ้นสุดสงครามเย็น , คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2003) หน้า 332.

ดำเนินนโยบายในช่วง ค.ศ.1976-1980 มีความผิดพลาดในการวางโครงสร้างทางเศรษฐกิจ คือ (1) การที่พรรคมุ่งเน้นในเรื่องอุดมการณ์โดยไม่คำนึงถึงความเป็นไปได้ การละเลยที่จะพัฒนาอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคทำให้เกิดการขาดแคลนอาหารจำนวนมาก และ (2) ความเร่งรีบในการรวมระบบเศรษฐกิจสองระบบที่แตกต่างกันโดยไม่คำนึงลักษณะเฉพาะของเวียดนามเหนือและเวียดนามใต้ ทำให้รัฐบาลต้องหันมาพิจารณาจากความ เป็นจริงและทบทวนความผิดพลาดจากนโยบายดังกล่าว

การปฏิรูปเศรษฐกิจ Doi Moi ถือเป็นจุดเริ่มต้น เมื่อ ค.ศ.1986 สารสำคัญของการนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจ Doi Moi ประกอบด้วย 3 ประการ คือ การปรับเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์ทางการผลิต การปรับปรุงทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต และการปรับปรุงความคิดและอุดมการณ์ของคนในสังคม เมื่อเวียดนามอยู่ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 9 (ค.ศ.2011-2015) ซึ่งนโยบายดังกล่าวได้ทำให้เวียดนามได้เข้าสู่เศรษฐกิจแบบตลาดตามแนวทางสังคมนิยม26 การเข้าเป็นสมาชิกอาเซียน เมื่อ ค.ศ. 1995 ทำให้เวียดนามเร่งปรับปรุงความสัมพันธ์กับต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา การดำเนินนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจ Doi Moi ได้ทำให้เวียดนามมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงขึ้นตามลำดับ ทั้งในด้านอุตสาหกรรมและพลังงานที่มีผลผลิตเพิ่มมากขึ้น ส่วนภาคบริการเกิดการตื่นตัวมากยิ่งขึ้น มีการหลั่งไหลของนักท่องเที่ยว และนักลงทุนต่างชาติที่เข้ามาลงทุน ได้แก่ การค้าปลีก การขนส่ง ภัตตาคาร การท่องเที่ยว และโรงแรม ในขณะที่การลงทุนจากต่างประเทศที่กำลังเพิ่มสูงขึ้นเช่นเดียวกัน ค.ศ. 2005 เวียดนามสามารถประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นอันดับสอง ของเอเชียรองจากจีน จนกระทั่ง ค.ศ. 2007 เวียดนามมีการเจริญ

26 “The tenth National Party Congress and awareness of the path towards socialism in Vietnam”, 3 July 2006, [http:// www.nhandan.com.vn/english/news/030706/domestic_tenth.htm](http://www.nhandan.com.vn/english/news/030706/domestic_tenth.htm).

เติบโตทางเศรษฐกิจอยู่ที่ร้อยละ 8.17²⁷ ส่วนเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจ ค.ศ. 2014 พบว่าเวียดนามต้องการสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจมหภาค ด้วยการปฏิวัติรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจและปรับปรุงโครงสร้างเศรษฐกิจและเพิ่มอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจของ GDP ใน ค.ศ. 2014 ไว้ถึงร้อยละ 5.8 และคาดการณ์ว่าเศรษฐกิจของเวียดนามมีแนวโน้มที่จะฟื้นตัว²⁸ ซึ่งเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจใน ค.ศ. 2014 คือการผลักดันให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจควบคู่กับการรักษาเสถียรภาพในระบบเศรษฐกิจมหภาค รวมถึงการปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้มีความมั่นคงและมุ่งเน้นการเพิ่มอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจการดำเนินงานตามนโยบายทางการเงินอย่างมีประสิทธิภาพและควบคุมอัตราเงินเฟ้อซึ่งเป็นปัญหาของการพัฒนาเศรษฐกิจเวียดนามเพื่อรักษาเสถียรภาพในระบบเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น²⁹

ตารางแสดง Growth Rate of GDP, 2000–2010 (%) ของกลุ่มประเทศ CLMV

Country	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Cambodia	8.77	8.04	6.69	8.51	10.34	13.25	10.77	10.21	6.69	0.09	5.96
Lao PRR	6.32	4.62	6.87	6.21	7.02	6.77	8.64	5.88	7.80	7.57	7.95
Myanmar	13.70	11.30	12.00	13.80	13.60	13.60	13.10	12.00	10.30	10.60	10.40
Vietnam	6.80	6.90	7.10	7.30	7.80	8.40	8.20	8.50	6.30	5.30	6.80

ที่มา: Fictitious data, for illustration purposes only (ADB. 2011)

จากตารางแสดงให้เห็นว่า กลุ่มประเทศ CLMV นับแต่ ค.ศ. 2000 เป็นต้นมานั้น พบว่าก็มีพหุขามี อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงที่สุดใน ค.ศ.2005 คือ

27 ธัญทิพย์ ศรีพนา, “เวียดนาม : การเมือง เศรษฐกิจและการต่างประเทศหลังวิกฤติเศรษฐกิจ ค.ศ.1997-2006 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : การเมือง เศรษฐกิจและการต่างประเทศหลังวิกฤติเศรษฐกิจ”, สีดา สอนศรี (บรรณาธิการ) คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หน้า 547.

28 ประชาชาติธุรกิจ, “ลงทุนในเวียดนามไม่ยาก หากจริงจังและเข้าถึง”, สืบค้นเมื่อ 2 กันยายน 2557 จาก http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1408153947

29 ธนาคารแห่งประเทศไทย, “สรุปภาวะเศรษฐกิจเวียดนามปี 2555 และแนวโน้มปี 2556”, สืบค้นเมื่อ 21 มี.ค. ค.ศ. 2014 จาก <http://www.bot.or.th/Thai/EconomicConditions/AsianEconomies/Vietnam> .

ร้อยละ 13.25 และมีอัตราการเจริญเติบโตต่ำที่สุดใน ค.ศ. 2009 คือร้อยละ 0.09 ส่วนลาว มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงที่สุดใน ค.ศ. 2006 คือ ร้อยละ 6.77 และต่ำที่สุดใน ค.ศ. 2001 คือร้อยละ 4.62 ส่วนพม่ามีอัตราการเจริญเติบโตสูงที่สุดใน ค.ศ. 2003 คือร้อยละ 13.80 และต่ำที่สุดใน ค.ศ. 2008 คือ ร้อยละ 10.30 และสุดท้ายคือ เวียดนามที่มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมากที่สุดใน ค.ศ. 2007 คือร้อยละ 8.50 และต่ำที่สุดใน ค.ศ. 2009 คือร้อยละ 5.30

บทวิเคราะห์ อุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มประเทศ CLMV กับการพัฒนาเศรษฐกิจ

พัฒนาการเมืองกับการพัฒนาเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศ CLMV ทำให้สามารถเข้าใจถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ที่เป็นตัวกำหนดว่า กัมพูชา มีอุดมการณ์ในรูปแบบแบบประชาธิปไตยหลังจากที่ประสบความล้มเหลวจากการใช้อุดมการณ์แบบสังคมนิยม ลาวมีอุดมการณ์แบบสังคมนิยมจากการช่วยเหลือจากเวียดนาม โดยที่ผู้นำของลาวได้ยึดเอาเวียดนามเป็นต้นแบบ พม่ามีอุดมการณ์แบบเผด็จการทหารหลังจากการเข้ามีบทบาททางการเมืองของทหาร ตั้งแต่รัฐบาลของอูโนในการปราบปรามชนกลุ่มน้อย ทำให้ทหารมีบทบาททางการเมืองมาจนถึงปัจจุบัน และเวียดนามมีอุดมการณ์แบบสังคมนิยมเมื่อผู้นำ คือ โฮจิมินห์ได้เรียนรู้อุดมการณ์แบบสังคมนิยม อีกทั้งสถานการณ์ในประเทศที่ถูกคุกคามโดยอำนาจจักรวรรดินิยม ทำให้ประชาชนเชื่อว่าอุดมการณ์แบบสังคมนิยมจะสามารถช่วยทำให้เวียดนามมีอิสรภาพ และต่อต้านอำนาจจักรวรรดินิยม จะเห็นได้ว่าอุดมการณ์ของแต่ละประเทศมีความแตกต่างในเรื่องของที่มาและการหล่อหลอมทางอุดมการณ์ รวมทั้งหลักการและความหมายของแต่ละอุดมการณ์ทำให้มีเป้าหมายของการพัฒนาประเทศที่แตกต่างกันออกไป

เมื่อความแตกต่างทางอุดมการณ์ของกลุ่มประเทศ CLMV ได้ทำให้แต่ละประเทศต้องเผชิญกับเหตุการณ์ต่างๆ ทั้งในเรื่องของความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การศึกษาถึงพัฒนาที่ผ่านมาได้ทำให้เข้าใจ

ว่าเพราะเหตุใดกัมพูชาจึงเป็นประชาธิปไตย ลาวและเวียดนามเป็นสังคมนิยม และพม่าเป็นเผด็จการทหาร อุดมการณ์ที่หลากหลายเหล่านี้ได้กำหนดให้ประเทศต่างๆ มีนโยบายที่แตกต่างกันออกไปด้วย เมื่อกลุ่มประเทศ CLMV ต้องเผชิญกับความท้าทายกับการเกิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน สิ่งที่ชัดเจนที่สุด คือ อุดมการณ์ทางการเมืองที่เป็นแนวทางในการพัฒนาแต่ละประเทศได้มีการกำหนดนโยบายอย่างไร เพื่อให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต้องควบคู่ไปกับการเมือง จะเห็นได้ว่า

กัมพูชา ได้มีนโยบาย รัฐบาลก็มีการปรับเปลี่ยนสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี โดยเตรียมปฏิรูปทั้งโครงสร้างและเศรษฐกิจมหภาค ซึ่งเศรษฐกิจส่วนใหญ่อยู่ในภาคการเกษตรและภาคอุตสาหกรรม โดยรัฐบาลกัมพูชาได้มุ่งขยายปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างภาคเกษตร และอุตสาหกรรม รวมทั้งข้อได้เปรียบในการแข่งขันทั้งกับในภูมิภาคอาเซียนและระดับนานาชาติประเทศ นอกจากนี้ยังมุ่งปรับสภาพแวดล้อมในการลงทุน เพิ่มการถ่ายทอดเทคโนโลยี เพิ่มการฝึกฝนความเป็นมืออาชีพ รวมทั้งการสร้างเขตอุตสาหกรรมและเขตส่งออกที่มีโครงสร้างพื้นฐานและบริการที่มีประสิทธิภาพ และยังให้ความสำคัญกับนโยบายการส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ ควบคู่ไปกับการรับความช่วยเหลือจากนานาชาติ³⁰

ลาว ได้ใช้นโยบายเงินตราการใหม่โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับต่างประเทศมากขึ้น และในช่วง ค.ศ. 2011-2015 อยู่ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 ที่มุ่งจะลดอัตราความยากจน การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาห้าสหัสวรรษ และเตรียมความพร้อมสำหรับการเข้าสู่ AEC โดยมีเป้าหมายในการออกจากการเป็นประเทศยากจนให้ได้ภายใน ค.ศ. 2020 พม่าได้ใช้นโยบายเปิดประเทศ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนแห่งสหภาพพม่า ทำหน้าที่พิจารณาอนุมัติโครงการลงทุนจากต่างชาติ ซึ่งรูปแบบการลงทุนที่ได้รับอนุญาตจากรัฐบาลมี 2 รูปแบบคือ (1) การลงทุนที่ชาวต่างชาติถือหุ้น 100 เปอร์เซ็นต์ (2) การร่วมทุน ซึ่งแบ่งเป็น การร่วมทุนกับรัฐบาลพม่า

30 ยูทวิชี กัมพูชา-มาเลเซีย ใน AEC จาก <http://www.thai-aec.com/771>.

โดยนักลงทุนต่างชาติสามารถเจรจาขอร่วมลงทุนได้มากกว่าร้อยละ 35 ของมูลค่าเงินลงทุนรวม และการร่วมทุนกับเอกชนพม่า ซึ่งนักลงทุนต่างชาติสามารถลงทุนในสัดส่วนน้อยกว่าร้อยละ 35 โดยเป็นการลงทุนในธุรกิจโรงแรม อสังหาริมทรัพย์ และด้านการสำรวจและขุดเจาะทรัพยากรธรรมชาติ แต่พม่ายังมีข้อจำกัดในเรื่องของกฎระเบียบและนโยบายที่

พม่า มีอุดมการณ์แบบเผด็จการทหาร ซึ่งเป็นอุดมการณ์ที่ถือว่าเป็นการปกครองแบบเผด็จการอำนาจนิยม โดยเชื่อว่าทหารสามารถแก้ไขปัญหาของประเทศได้ การสร้างความน่าเชื่อถือให้กับประเทศว่าทหารคือ ผู้ที่สามารถรักษาอำนาจอธิปไตยของประเทศ สามารถปกครองประเทศได้เช่นเดียวกับรัฐบาลพลเรือน ซึ่งอุดมการณ์แบบเผด็จการทหารของพม่านั้น ถือได้ว่าทหารมีอำนาจอย่างสมบูรณ์ทางการเมืองการปกครอง ในฐานะที่รัฐบาลทหารพม่ามีอำนาจตัดสินใจในการกำหนดนโยบาย รัฐบาลทหารพม่าได้เปลี่ยนชื่อเป็น SPDC หรือ สภาสันติภาพแห่งรัฐ เพื่อนำพม่าเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงยุคใหม่ เมื่อรัฐบาลทหารพม่าเห็นว่าต้องเสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนพม่าด้วยการเลือกตั้งเพื่อที่จะทำให้ประชาคมโลกยอมรับการปกครองของรัฐบาลทหารมากยิ่งขึ้น การเปิดรับพลังทางเศรษฐกิจและทางสังคมที่ทำให้พม่าก้าวสู่ความเปลี่ยนแปลง แม้ว่าการเมืองของพม่าจะล้มลุกคลุกคลานและถูกต่อต้านจะภายนอกมาโดยตลอด แต่รัฐบาลได้แสดงจุดยืนว่าจะบริหารประเทศที่จะนำสันติภาพและการพัฒนามาสู่สังคมพม่าได้

เวียดนาม มีนโยบายเปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศ หลังจากที่มีการใช้นโยบายปฏิรูปที่เรียกว่า “Doi Moi” ถึงแม้ว่าเวียดนามจะมีอุดมการณ์แบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ซึ่งแตกต่างจากประเทศสมาชิกส่วนใหญ่ที่เป็นประชาธิปไตย หลังจากที่เวียดนามเข้าเป็นสมาชิกอาเซียนในค.ศ.1995 ถือเป็นประเทศแรกในกลุ่ม CLMV ทำให้เวียดนามต้องการลดความตึงเครียดกับอาเซียนที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อขจัดอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ เมื่อเวียดนามเข้าเป็นสมาชิกอาเซียนกลับทำให้มูลค่าการลงทุนจากอาเซียนก็เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และเฉพาะ

ช่วง ค.ศ.2008-2009 เงินลงทุนจากอาเซียนเพิ่มขึ้นจาก 11 พันล้านเหรียญสหรัฐ เป็น 46.4 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ เวียดนามเป็นประเทศใหญ่อันดับที่สามในอาเซียน คือ มีประชากรกว่า 90 ล้านคน รองจากอินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ ซึ่งประชากรของเวียดนามส่วนใหญ่ได้กลายเป็นแรงงานที่มีฝีมือของอาเซียน การประเมินความพร้อมในการเข้าสู่ AEC พบว่า เวียดนามมีความพร้อมมากที่สุดในบรรดาประเทศสมาชิกทั้งหลาย คือ มีความพร้อมถึงร้อยละ 85³¹ และใน ค.ศ. 2015 ได้มีเป้าหมายการเปิดเสรีการลงทุนและให้การปฏิบัติเยี่ยงคนชาติแก่กลุ่มประเทศ CLMV การเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่กำลังจะมาถึง จะช่วยให้มีความสำคัญกับการลดช่องว่างของการพัฒนาเศรษฐกิจระหว่างสมาชิกอาเซียนเก่าทั้ง 6 ประเทศ และสมาชิกอาเซียนใหม่ หรือกลุ่มประเทศ CLMV ได้ ผ่านความร่วมมือภายใต้โครงการแผนงานกรอบความร่วมมือเพื่อการรวมตัวของอาเซียน (Initiative for ASEAN Integration: IA)³²

บทสรุป

การศึกษาอุดมการณ์ทางการเมืองกับการพัฒนาเศรษฐกิจกลุ่มประเทศ CLMV กับการพัฒนาเศรษฐกิจ กล่าวคือ การศึกษาถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ ทำให้เข้าใจถึงที่มาของอุดมการณ์ที่มีความแตกต่างกัน กัมพูชามีอุดมการณ์ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยมีการพัฒนาเศรษฐกิจโดยใช้ระบบทุนนิยมกลไกตลาด ลาวมีอุดมการณ์ทางการเมืองแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์มีการพัฒนาเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม พม่ามีอุดมการณ์แบบเผด็จการทหารมีการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมกลไกตลาด และเวียดนามมีอุดมการณ์แบบสังคมนิยมได้มีการพัฒนาเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม ซึ่งแต่ละอุดมการณ์ได้มีการกำหนดนโยบายเพื่อให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ทางการเมือง เมื่ออุดมการณ์ต้องเผชิญปัญหา โดยมี

31 ธีระ นุชเปี่ยม ศูนย์เตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียน มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย (มดชช) <http://www.thai-aec.com/478#ixzz3TXBvSc9p>

32 รายงานการศึกษาโอกาสและผลกระทบของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนต่อกระทรวงมหาดไทย <http://www.led.go.th/asean/pdf/5/5-7.pdf>

สาเหตุหลัก คือ ความด้อยพัฒนาและการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดทำให้ประเทศต่าง ๆ นำบทเรียนที่เคยล้มเหลวมาใช้ในการกำหนดนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมีเป้าหมาย คือ การพัฒนาประเทศเพื่อให้หลุดพ้นจากความด้อยพัฒนา เช่น กัมพูชาได้ประกาศใช้ยุทธศาสตร์สี่เหลี่ยม³³ ลาวได้ใช้นโยบายจินตนาการใหม่ พม่าได้กำหนดนโยบายเปิดประเทศ และเวียดนามใช้นโยบายปฏิรูป Doi Moi โดยที่ประเทศต่างๆ ได้ใช้อุดมการณ์เป็นตัวขับเคลื่อนและกำหนดนโยบายในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ โดยนำเอาศักยภาพที่มีอยู่ได้แก่ ที่ตั้งและอาณาเขตที่สามารถเชื่อมโยงประเทศทั้งภายในภูมิภาคและนอกภูมิภาค ศักยภาพด้านลงทุน และศักยภาพด้านตลาด กลุ่มประเทศ CLMV อย่างพม่า เวียดนาม มีแรงงานราคาถูกเป็นจำนวนมาก และกำลังจะกลายเป็นตลาดที่สำคัญ³⁴ อีกทั้งจุดแข็งของประเทศเหล่านี้คือการมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และมาตรการจากรัฐบาลของประเทศต่างๆ ทำให้กลุ่มประเทศ CLMV สามารถดึงดูดการลงทุนจากต่างชาติได้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการสร้างความร่วมมือกับประเทศทั้งภายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่กำลังจะเกิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ถึงแม้ว่าอุดมการณ์ทางการเมืองของทั้ง 4 ประเทศนี้มีความหลากหลายและแตกต่างกันไปจากสมาชิกอื่นๆ ของอาเซียน อย่างอุดมการณ์ของเวียดนาม ลาวที่มีอุดมการณ์แบบสังคมนิยม และพม่าเป็นเผด็จการทหาร ส่วนในระดับของการพัฒนาเศรษฐกิจระหว่างอาเซียนเก่าและกลุ่มประเทศ CLMV ก็ตาม และ อาจจะกลายเป็นอุปสรรคสำหรับการรวมตัวภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน แต่ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของโลกในยุคโลกาภิวัตน์ได้ทำให้เส้นแบ่งทางอุดมการณ์ค่อยๆ จางหายไป แต่การบูรณาการทางเศรษฐกิจร่วมกันกับประเทศสมาชิกอาเซียนเก่าและกลุ่มประเทศ CLMV ภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน มีความใกล้ชิดและแนบแน่นมากยิ่งขึ้น

33 ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย, “ยุทธศาสตร์สี่เหลี่ยม...แนวทางสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของกัมพูชา (2006)”, จาก http://www.exim.go.th/doc/research/targeted_country/6577.pdf.

34 ผู้จัดการออนไลน์, “ซีกลุ่มประเทศ CLMV นำลงทุน เผยกัมพูชาเนื้อหอมสุด”, สืบค้นเมื่อ 24 พฤษภาคม 2557 จาก <http://www.manager.co.th/BizChannel/ViewNews.aspx?NewsID=9550000151679>.

กระทรวงการต่างประเทศ, “กรอบความร่วมมือ : องค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO)”, สืบค้นเมื่อ 2 กันยายน 2557 จาก <http://www.mfa.go.th/main/th/world/WTO.html>.

กระทรวงการต่างประเทศ, “ข้อมูลด้านพลังงานของประเทศลาว”, สืบค้นเมื่อ 2 กันยายน 2557 จาก www.mfa.go.th/business/.../news-document-2145.doc.

กรมอเมริกาและแปซิฟิกใต้ กระทรวงการต่างประเทศ, “ท่าทีของรัฐบาลสหรัฐฯ ต่อการเลือกตั้งในพม่าและการปล่อยตัวนางองซาน ซูจี”, สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม ค.ศ. 2014 จาก http://aspa.mfa.go.th/aspa/en/today_focus/detail.php?ID=490.

“กฎหมายเขตเศรษฐกิจพิเศษทวาย”, สืบค้นเมื่อ 24 พฤษภาคม 2557 จาก <http://daweidevelopment.com/index.php/th/why-invest-in-dawei/dsez-law>.

โกสุมภ์ สายจันทร์, “พม่าในความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างประเทศ”, เชียงใหม่: 2006.

เขียน ธีระวิทย์, สุนัย ภาสุข, “กัมพูชา ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมืองและการต่างประเทศ”, สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2000.

คักเวียน, “เวียดนามประวัติศาสตร์ฉบับพิสดาร”, มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, หน้า 211.

ศรีประภา เพชรมีศรี, “การเมืองการปกครองของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม”, บทความใน สีดา สอนศรี, เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเมืองการปกครองหลังสิ้นสุดสงครามเย็น, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2003.

จรรยา สุภาพ, สมพงษ์ เกษมสิน, “ลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ”, กรุงเทพฯ: 2520.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “พม่าประวัติศาสตร์และการเมือง”, มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, กรุงเทพฯ: 2544.

ธนาสุภรณ์ สตะเวทิน, “CLMV ในอาเซียน”, *วารสารกระแสนโยบาย* ปีที่ 9 ฉบับที่ 100 เมษายน 2012 ศูนย์ศึกษาเอเชียอาคเนย์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพฯ.

ธีรภัทร เจริญสุข, “เหมือนแร่ในลาว: ทางสองแพร่งระหว่างความมั่งคั่งกับสิ่งแวดล้อม”, ประชาไท, สืบค้นเมื่อ 24 พฤษภาคม 2557 จาก <http://prachatai.com/journal/2012/10/42953>.

ธีระ นุชเปี่ยม ศูนย์เตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียน มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต (มดixon) <http://www.thai-aec.com/478#ixzz3TXBvSc9p>

ธัญทิพย์ ศรีพนา, “เวียดนาม : การเมือง เศรษฐกิจและการต่างประเทศหลังวิกฤติเศรษฐกิจ ค.ศ.1997-2006 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: การเมือง เศรษฐกิจและการต่างประเทศหลังวิกฤติเศรษฐกิจ”, สีดา สอนศรี (บรรณาธิการ) คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธนาการเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย, “ยุทธศาสตร์สี่เหลี่ยม... แนวทางสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของกัมพูชา (2006)”, จาก < => http://www.exim.go.th/doc/research/targeted_country/6577.pdf.

ธนาการแห่งประเทศไทย, “สรุปภาวะเศรษฐกิจเวียดนามปี 2555 และแนวโน้มปี 2556”, สืบค้นเมื่อ 21 มี.ค. 2014 จาก <http://www.bot.or.th/Thai/EconomicConditions/AsianEconomies/Vietnam>.

นภดลชาติประเสริฐ, “เจ้าโรดม สีนุ กับนโยบายความเป็นกลางของกัมพูชา”, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, กรุงเทพฯ : 2540.

ประชาชาติธุรกิจ, “ลงทุนในเวียดนามไม่ยาก หากรู้จักจริงและเข้าถึง”, สืบค้นเมื่อ 2

กันยายน 2557 จาก http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1408153947

ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, “โอกาสเชื่อมโยงมิตรประเทศ CLMV...ไทยควรเร่งเดินยุทธศาสตร์

Thailand Plus 4”, ฉบับวันที่ 27 มีนาคม 2556 จาก http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1364379996.

โพสต์ทูเดย์, “พม่าดาวเด่นของอาเซียน”, สืบค้นเมื่อ 3 กันยายน 2557 จาก <http://www.posttoday.com>.

พันธุ์สุรย์ ลดาวัลย์, “การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองพม่า : โครงการวิจัยชุด การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”, สีดา สอนศรี (บรรณาธิการ) คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ 1999 หน้า 15-36.

ผู้จัดการออนไลน์, “ซีกกลุ่มประเทศ CLMV นำลงทุน เพิกภัยพหุชาเนื้อหอมสุด”, สืบค้นเมื่อ 24 พฤษภาคม 2557 จาก <http://www.manager.co.th/BizChannel/ViewNews.aspx?NewsID=9550000151679>.

รายงานการศึกษาโอกาสและผลกระทบของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนต่อกระทรวงมหาดไทย <http://www.led.go.th/asean/pdf/5/5-7.pdf>

วัชรินทร์ ยงศิริ, “วิสัยทัศน์ที่กว้างไกลของฮุน เซน : ในวันวารที่ผันเปลี่ยน”, กรุงเทพฯ: ศรีบูรณคอมพิวเตอร์การพิมพ์ 2548.

สีดา สอนศรี, “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเมือง เศรษฐกิจและการต่างประเทศหลังวิกฤติเศรษฐกิจ (1997-2006)”, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2009.

สำนักงานยุทธศาสตร์และการบูรณาการสู่ ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์, “การทบทวนนโยบายการค้าของกัมพูชา”, (2012) สืบค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2557. จาก http://www.dtn.go.th/filesupload/Cambodia_trade_policy.pdf.

สุปราณี คณิรันดรสุข, “ลาว Land Link จีนตนาการใหม่”, ผู้จัดการ 2012, หน้า 22.

Carlyle A. Thayer, “Laos in 2002: Regime Maintaining Through Political Stability”, Asian Survey, 431: pp. 120-126.

Hun Sen, “The Future of Cambodia in ASEAN,” in *Cambodia’s Future in ASEAN: Dynamo or Dynamite?* Eds. Kao Kin Houn and Jeffrey A. Kapan (Cambodian Institute for Cooperation and Peace, 1998), p. 213.

“The tenth National Party Congress and awareness of the path towards socialism in Vietnam”, 3 July 2006, <=>http://www.nhandan.com.vn/english/news/030706/domestic_tenth.htm.

ผู้บริหารกับความรับผิดชอบต่อสังคม Executive and Corporate Social Responsibility

ศุภฎี วรรณธรรมศุภฎี¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวคิดของมิลตัน ฟรีดแมนที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์เรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมในฐานะที่เป็นพื้นฐานความเข้าใจของมโนทัศน์ดังกล่าว โดยบทความได้แบ่งเนื้อหาเป็น 3 ส่วน คือ (1) ฟรีดแมนกับทุนนิยมเสรี ที่แสดงให้เห็นว่า การให้ความสำคัญต่อเสรีภาพทางเศรษฐกิจก่อนการเมืองนั้น ส่งผลดีต่อสังคมโดยเฉพาะตลาดเสรี (2) ความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจ ซึ่งบทบาทของผู้บริหารด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจนั้น ก็เป็นไปเพื่อการเพิ่มผลกำไรต่อผู้ถือหุ้น และ (3) นำประเด็นจากข้อที่ 1 และ 2 มาสร้างข้อถกอภิปรายปลายเปิด ที่ว่า ผู้บริหารจะสามารถมีความรับผิดชอบต่อสังคมได้อย่างไร

คำสำคัญ ความรับผิดชอบต่อสังคม ผู้บริหาร ผู้ถือหุ้น และ ผู้มีส่วนได้เสีย

¹ อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา

The purpose of this article is to examine Milton Friedman's ideas as a foundation to understand the concept on corporate social responsibility (CSR). This article is divided into three parts: the first part is about Friedman and liberal capitalism; when the economic freedom takes precedence over politics, it can provide good results for society particularly free market. The second section is about the social responsibility of business; clearly, the role of executive is to merely increase profits to shareholders. Last but not least, this section discusses on open-ended questions that shared assembly from the first two on how executives could have social responsibility.

Keywords: Corporate Social Responsibility, Executives, Shareholders, and Stakeholders

ในช่วงกว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา แนวคิดของภาคธุรกิจอันเป็นที่นิยม ได้แก่ แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม ที่ดูเหมือนว่าภาคธุรกิจจะต้องเข้ามา มีบทบาทหลักในการดูแลและรับผิดชอบต่อสังคม สืบเนื่องมาจากปัญหาสังคมและ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในสังคมร่วมสมัย การแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมของภาค ธุรกิจที่มีขอบเขตอย่างกว้างขวางนั้น ล้วนถูกทำให้เข้าใจได้ว่าเป็นกลยุทธ์ทางการ ตลาดเพื่อประชาสัมพันธ์บริษัทเสียยิ่งกว่าการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมที่ ออกมาจากใจจริง ในทางตรงกันข้าม แนวคิดที่ว่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างลอยๆ หรือ เป็นเพียงการโปรยยาหอมของภาคธุรกิจแต่ถ่ายเดียว ขณะเดียวกัน ผลพวงจาก การหากำไรของภาคธุรกิจที่ก่อปัญหาสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมทั้งทาง ตรงและทางอ้อม ภาคสังคมจึงได้เรียกร้องถึงความรับผิดชอบต่อสังคมจากภาคธุรกิจ โดย เฉพาะความรับผิดชอบต่อสังคมจากผู้บริหารและคณะกรรมการบริหาร ที่หาประโยชน์จาก ภาคสังคมมาเป็นระยะเวลายาวนานด้วยเช่นกัน ดังนั้น บทความนี้จึงขอทำหน้าที่ เป็นส่วนหนึ่งในการอธิบายและคลี่คลายแนวคิดดังกล่าว ผ่านนักคิดชื่อดังรางวัล โนเบลที่แนวคิดมีอิทธิพลข้ามโลก เพื่อเข้าใจถึงที่มา ความเป็นไป และข้อถกเถียง ตั้งต้นของแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมบนพื้นฐานของโลกเสรีทุนนิยมร่วมสมัย ของเรา

ฟรีดแมนกับทุนนิยมเสรี

มิลตัน ฟรีดแมน (Milton Friedman) นักเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกัน ผู้ สนับสนุนสังคมเสรี ตลาดเสรีและเจตจำนงเสรีสำหรับปัจเจกชนนิยม เป็นบุคคล ผู้ทรงอิทธิพลทางความคิดต่อวงการเศรษฐศาสตร์โลกศตวรรษที่ 20 ผลงานที่เป็น บทความ บันทึกรายการบรรยาย หนังสือ เป็นที่ได้รับความนิยมอย่างสูง หนังสือของ เขา อาทิ Capitalism and Freedom (1962) ที่มีอายุกว่า 50 ปี ก็ยังคงมีสาระ ในการอธิบายสังคมทุนนิยมเสรี ที่ได้รับชัยชนะเกือบเบ็ดเสร็จของสังคมโลกร่วม

สมัยอันเป็นอยู่ทุกวันนี้ ถึงแม้ได้มีบางลัทธิคิดเห็นว่า ทุนนิยมกำลังชุดหลุมฝังศพตนเอง บ้างก็เห็นว่าทุนนิยมปัจจุบันคือทุนนิยมชั้นก้าวหน้า จนกระทั่งถูกมองว่าเป็นทุนนิยมสามัญ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ข้อถกเถียงของหนังสือเล่มนี้ถือได้ว่าเป็นจุดที่แสดงให้เห็นถึงทุนนิยมเสรีที่มีคุณูปการต่อสังคมสมัยใหม่ อันควรนำมาเชื่อมโยงต่อประเด็นความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อทำความเข้าใจบนฐานคติเศรษฐกิจเสรีนิยม

ใน *Capitalism and Freedom* ฟรีดแมนมองว่า “เสรีภาพทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายในตัวของมันเองที่มีต่อผู้เชื่อในเสรีภาพ เสรีภาพทางเศรษฐกิจยังเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ เพื่อที่จะได้มาซึ่งความสำเร็จของเสรีภาพทางการเมือง” ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานอันเป็นหลักสำคัญของมุมมองเศรษฐกิจแบบเสรีของเขานั่นเอง หากย้อนกลับไปพิจารณาแนวคิดเสรีนิยม (Liberalism) ที่เน้นไปที่เสรีภาพอันเป็นเป้าหมายสูงสุดและปัจเจกชนในฐานะแก่นแท้ที่มีอยู่จริงในสังคม ด้วยมุมมองแบบเสรีนิยม เสรีภาพคือคุณค่าที่เรามีและกระทำกับความสัมพันธ์ระหว่างกันท่ามกลางผู้อื่น คุณค่าเป็นเรื่องความสัมพันธ์ที่เราเข้าไปข้องเกี่ยวกับผู้อื่น คุณค่าของคน “ดี” หรือ “เลว” จึงขึ้นอยู่กับใครเป็นคนตัดสินโดยอยู่ภายใต้ขอบเขตจริยธรรมของปัจเจกชน เสรีนิยมสนับสนุนหลักนโยบายเศรษฐกิจเสรีแบบ *laissez faire* ที่พยายามลดบทบาทของรัฐในกิจการด้านเศรษฐกิจและหลีกเลี่ยงการแทรกแซงปัจเจกชน เสรีนิยมสนับสนุนการค้าเสรีระหว่างประเทศเพื่อเชื่อมโยงโลกด้วยประชาธิปไตยและสันติภาพ (Friedman, 1962: 18-19)

ประเด็นก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างเสรีภาพทางเศรษฐกิจและเสรีภาพทางการเมือง สืบเนื่องมาจาก สวัสดิการทางวัตถุเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจและเสรีภาพของปัจเจกชนคือปัญหาทางการเมือง ถ้าปัญหาทางเศรษฐกิจได้รับการจัดการ ก็จะนำไปสู่การสนับสนุนสังคมเสรี การจัดการทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญ เพราะมีผลต่อการรวมหรือกระจายอำนาจ องค์กรทางเศรษฐกิจจะเป็นตัวนำสำคัญที่ทำให้สังคมมีเสรีภาพ ขณะเดียวกัน เสรีภาพทางเศรษฐกิจมีบทบาทต่อเสรีภาพทางการเมือง เมื่อบรรยากาศของตลาดเสรี ทุนนิยมแบบแข่งขัน บริษัทเอกชน

เป็นองค์กรทางเศรษฐกิจที่เกื้อหนุนอำนาจทางการเมือง จะเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเสรีภาพทางเศรษฐกิจและการเมืองที่ได้ปรากฏมาแล้วในประวัติศาสตร์ สังคมนายทุนตลาดเสรีอุปถัมภ์เสรีภาพ กล่าวคือ เสรีภาพทางเศรษฐกิจเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับเสรีภาพทางการเมือง ดังนั้น “เสรีภาพทางเศรษฐกิจ ในและของตัวมันเอง เป็นส่วนสำคัญที่สุดของเสรีภาพทั้งหมด” (Friedman, 1962: 21)

ยิ่งไปกว่านั้น ฟรีดแมนกล่าวไว้ว่า บริษัทไม่ควรถูกรับผิดชอบต่อสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมหรือสาธารณชน เพราะว่าบริษัทต้องสนใจในแต่การเพิ่มกำไรของบริษัทเพื่อหุ้นส่วนของบริษัท กล่าวคือ บริษัทมีความรับผิดชอบต่อเพียงการหากำไรให้มากขึ้นเท่านั้น แล้วตลาดเสรีทุนนิยมจะเป็นส่วนเพิ่มสวัสดิการสังคมเอง นักธุรกิจไม่ใช่นักศีลธรรมหรือมีความสามารถที่จะรับผิดชอบต่ออะไรได้ หากแต่กฎหมายหรือกฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นจะเป็นขีดจำกัดของธุรกิจในการแสวงผลกำไร การมองเช่นนี้ จึงไม่ต่างจากข้อจำกัดทางกฎหมายได้กลายเป็นข้อจำกัดของธุรกิจที่มีต่อสังคมไปด้วย โดยเฉพาะบท “Monopoly and Social Responsibility of Business and Labor” ใน *Capitalism and Freedom* ฟรีดแมนมองว่า นายทุนผูกขาดเป็นผู้ก่ประเด็น “ความรับผิดชอบต่อสังคม” เพราะว่ามีอำนาจในการรับผิดชอบต่อธุรกิจและแรงงานอันเป็นเป้าหมายหลักของสังคม (Friedman, 1962: 102) ในประเด็นนี้ จะเป็นไปได้ว่า ทุนนิยมที่มีการแข่งขันย่อมมีผลดีต่อความรับผิดชอบต่อสังคมด้วย เมื่อความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นเงื่อนไขและผลที่ได้จากภาวะการแข่งขัน ซึ่งกลับกลายมาเป็นผลดีกับสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่ง การแข่งขันของนายทุนผูกขาดพยายามที่ขยับขยายทุนด้วยภาวะการแข่งขัน เงื่อนไขสำคัญที่เป็นจุดเด่นก็คือความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยการสร้างระบบเศรษฐกิจให้เข้มแข็ง ซึ่งก็เป็นเรื่องที่ดีต่อสังคมนั่นเอง ฟรีดแมนยืนยันว่า ความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นความรับผิดชอบของปัจเจกชน รัฐบาล หรือกลุ่มต่างๆ ที่เป็นรูปแบบของความสมัครใจต่อการดูแลใส่ใจความต้องการของสังคม ผู้บริหารบริษัทจะต้องนำกำไรและโบนัสของบริษัทไปดำเนินการ กล่าวได้ว่า ผู้บริหารหรือหุ้นส่วนจะนำกำไรของบริษัทส่วนหนึ่งเข้าไปช่วยเหลืออันเป็นปัจจัยทางสังคม การที่ผู้บริหารบริษัทดำเนินการตาม

กฎหมายและศีลธรรมจรรยาบรรณอันดีของสังคม นั่นก็คือการที่บุคคลเหล่านั้นได้ทำตามหน้าที่ของเขาและเธอต่อสังคม

คำถามต่อมาคือ ถ้านักธุรกิจให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบต่อสังคมมากกว่าการสร้างผลกำไรสูงสุดให้ผู้ถือหุ้น เขาจะรู้หรือไม่ว่ามันคืออะไร ในทางหนึ่งเขาสามารถควบคุมราคาและค่าจ้างโดยปราศจากเงินเพื่อ คือการควบคุมดังกล่าวเพื่อหลีกเลี่ยงเงินเพื่อ ประเด็นนี้ดูเหมือน นักธุรกิจจะมีความสามารถในการรักษาผลประโยชน์ของตนและช่วยเหลือสังคมด้วยกลไกของเขาที่มีต่อธุรกิจและสังคม ฟรีดแมนอธิบายไว้ว่า “มีแต่เพียงภาคธุรกิจหนึ่งเดียวเท่านั้นที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยการใช้ทรัพยากรและกิจกรรมของธุรกิจนั้น ภาคธุรกิจสามารถเพิ่มผลกำไรตราบเท่าที่อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของเกม ซึ่งเป็นการแข่งขันแบบเปิดและเสรี โดยปราศจากการล่อลวงและฉ้อฉล” (Friedman, 1962: 112) เป็นจุดยืนหลักทางความคิดของเขานั้นเอง

ความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้บริหารภาคธุรกิจ

โดยพื้นฐานแล้ว ข้อคิดเห็นที่มีต่อแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมของฟรีดแมน ที่กลายมาเป็นข้อถกเถียงเชิงสาธารณะปรากฏขึ้นใน “The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits” (1970) โดยชี้บทความนี้เป็นประโยชน์ตรงที่ตอบคำถามในตัวของมันเอง ถึงความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจที่เป็นไปเพื่อการเพิ่มขึ้นของผลกำไรแก่ธุรกิจนั่นเอง ฟรีดแมนได้นำมาตรฐานทางจริยธรรมแบบอรรถประโยชน์นิยมและปัจเจกนิยมมาใช้ อย่างชัดเจนในข้อถกเถียงของเขา โดยปราศจากหลักฐานหรือเหตุผลสนับสนุน มาตรฐานทางจริยธรรมที่เขาเองกล่าวถึง นอกจากตัวอย่างที่เขาเล่าไว้ในตอนต้นของบทความ ถึงความเข้าใจผิดของนักธุรกิจชาวฝรั่งเศสที่เชื่อว่า พวกเขาปกป้องบริษัทที่ทำธุรกิจเสรี โดยปฏิเสธว่าธุรกิจไม่ได้สนใจเพียงแต่ผลกำไรเท่านั้น หากแต่ได้ช่วยส่งเสริมความปรารถนาอันเป็นเป้าหมายของสังคม ซึ่งทำให้ธุรกิจมี “จิตสำนึกทางสังคม”

กล่าวอีกนัยหนึ่ง ถึงแม้ฟรีดแมนกล่าวถึงข้อดีของเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมมาโดยตลอด แต่ความรับผิดชอบต่อสังคมก็เป็นสายล่อฟ้าของการกำหนดกฎเกณฑ์ และผู้บริหารก็จะใช้กลยุทธ์ความรับผิดชอบต่อสังคมดังกล่าวกำหนดกฎเกณฑ์จากภาครัฐ (Aune, 2007: 210) ขณะเดียวกัน ฟรีดแมนเริ่มต้นอภิปรายถึง “ธุรกิจ” ว่าจะมีความรับผิดชอบต่อหรือไม่นั้น ต้องเข้าใจก่อนว่ามนุษย์เท่านั้นที่มีความรับผิดชอบต่อ บริษัทที่เป็นบุคคลสมมติ ในความเข้าใจนี้ จึงมีความรับผิดชอบต่อแบบเสมือน ดังนั้น “ธุรกิจในภาพรวมทั้งหมดไม่สามารถกล่าวได้ว่ามีความรับผิดชอบต่อ” (Friedman, 1970: 1)

ในทางตรงกันข้าม ผู้บริหารบริษัทมีสถานะเป็นบุคคลตามสิทธิที่เป็น เขาสามารถมีความรับผิดชอบต่อจิตสาธารณะ ศาสนา สมาคม ชุมชน ประเทศชาติ ซึ่งก็เป็นการอุทิศรายได้บางส่วนเข้าไปมีส่วนร่วม หรือแม้ลาออกจากงานเพื่อไปร่วมปกป้องประเทศชาติ ตรงนี้แสดงให้เห็นถึง การที่ผู้บริหารจ่ายเงิน หรือเวลา หรือแรงกาย ที่ไม่ใช่เงิน หรือเวลา หรือแรงงานของลูกจ้างบริษัท ประเด็นนี้ ผู้บริหารได้ทำการเพื่อเป็นผู้อุทิศต่อเป้าประสงค์ของเขาเอง กล่าวได้ว่าเป็น “ความรับผิดชอบต่อสังคมของปัจเจกชน ไม่ใช่ธุรกิจ” (Friedman, 1970: 2)

ยิ่งไปกว่านั้น ผู้บริหารต้องเล่นตามข้อกำหนดพื้นฐานทั้งกฎหมายและทางสังคม หมายความว่าผู้บริหารมีความรับผิดชอบต่อสังคมในความสามารถของเขาในฐานะนักธุรกิจ ในเมื่อทุกสิ่งมีราคาที่ต้องจ่าย ไม่มีอะไรฟรีในโลกการแข่งขันท่ามกลางกลุ่มผลประโยชน์ที่ใช้อำนาจให้ลุล่วงผ่านการคำนวณอย่างมีเหตุมีผล (Aune, 2007: 211) บทบาทของผู้บริหารธุรกิจคือบริหารจัดการเงินของผู้ถือหุ้น หรือลูกค้า หรือลูกจ้าง โดยจำแนกแจกจ่ายเงินของพวกเขาเหล่านั้นไปสู่การกระทำเฉพาะเจาะจงตามประสงค์ของพวกเขา โดยผู้บริหารต้องบริหารจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมของแต่ละส่วนอย่างเหมาะสมชัดเจนเสียมากกว่าการเป็นตัวแทนของผู้ถือหุ้น หรือลูกค้า หรือลูกจ้าง ด้วยการจ่ายเงินทางอื่นเสียแทนที่พวกเขาจะใช้มัน ซึ่งบทบาทของผู้บริหารบริษัทตรงนี้ได้แสดงออกถึงลักษณะของการจัดการธุรกิจในรูปแบบของภาษีเพื่อใช้ในไปทางสังคม ซึ่งส่งผลไปยังลูกจ้างภาครัฐ ข้าราชการ

ภาษีและค่าใช้จ่ายจากภาคธุรกิจก็เพื่อเลี้ยงดูสังคมนั่นเอง

ผลที่สืบเนื่องจากการที่ผู้บริหารบริษัทดูแลผลประโยชน์ของบริษัท เขาสร้างสินค้า ขาย และระบบการเงิน แต่เชื่อว่าเขาจะเชี่ยวชาญในเรื่องเงินเพื่อ เขาอาจลดราคาสินค้า หรือลดปริมาณการผลิตเพื่อลดค่าใช้จ่าย คำถามที่ตามมาคือ ราคาสินค้าที่หายไปเท่าไร จึงจะเหมาะสมต่อระบบเศรษฐกิจของสังคม ในเมื่อเขาต้องดูแลผู้ถือหุ้น ลูกค้าและลูกจ้าง กล่าวอีกนัยหนึ่ง ฟรีดแมนมองว่าบทบาทผู้บริหารในฐานะบุคคลได้ทำหน้าที่ดูแลกลุ่มบุคคลเหล่านี้ในภาคธุรกิจแล้ว แสดงถึงความรับผิดชอบต่อธุรกิจที่มีต่อสังคมก็คือการสร้างกำไรให้บริษัท จากนั้นปัจเจกชนในฐานะพลเมืองภายในระบบเศรษฐกิจก็จะแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยตัวของเขาเองในกิจการต่างๆ นานาที่เขาเห็นชอบอย่างเหมาะสม

ในทางหนึ่ง หุ้นส่วนได้คัดสรรผู้บริหารเพื่อทำหน้าที่ตอบสนองผลประโยชน์ตามหลักการของบริษัท ซึ่งก็คือคณะกรรมการผู้ถือหุ้น โดยหน้าที่ของผู้บริหารจึงต้องดูแลผลประโยชน์ของบริษัทตามกลไกตลาด ไม่ใช่กลไกทางการเมือง ที่ต้องตอบสนองในเชิงสังคม บริษัทเอกชนเองทำการแข่งขันในตลาด และต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนในทุกด้านโดยปริยาย หากแต่ต้องอยู่ในเงื่อนไขของกลไกของตลาดเท่านั้น เราสามารถเข้าใจได้ว่า ความสนใจหลักของธุรกิจควรจะเป็นเพื่อสร้างผลกำไร ถ้าปราศจากผลกำไรธุรกิจไม่สามารถอยู่รอด ในขณะที่ การเพิ่มขึ้นของผลกำไรเป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของบริษัท ซึ่งก็เป็นประโยชน์ต่อพลเมืองเศรษฐกิจในทางตรงกันข้าม รัฐบาลไม่ควรบีบบังคับหรือออกกฎหมายให้เข้ามารับผิดชอบต่อสังคม (Coleman, 2013) เพราะบริษัทมีความรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียไปอย่างคู่ขนานไปพร้อมกันกับการช่วยเหลือให้ชุมชนเข้มแข็งอยู่แล้ว

เมื่อหลักการทางการเมืองเน้นความสำคัญของกลไกตลาดเป็นไปอย่างเอกฉันท์ แนวคิดตลาดเสรีวางอยู่บนทรัพย์สินส่วนบุคคล ไม่มีปัจเจกชนผู้ใดบังคับขู่脅ผู้อื่น ความร่วมมือเป็นไปด้วยความเต็มใจ โดยมีคุณค่าร่วมกันและความรับผิดชอบต่อปัจเจกชน สังคมจึงเป็นการรวมกันของปัจเจกชนและกลุ่มที่หลากหลาย ที่มีความเต็มใจตอบสนองผลประโยชน์ของสังคมทั่วไป ดังนั้น บทความ

“The Social Responsibility” ของฟรีดแมนแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบต่อสังคมที่เป็นประเด็นของภาคธุรกิจ แล้วเศรษฐกิจที่เสรีอย่างเต็มรูปแบบ จะนำเสรีภาพมาสู่การเมืองสอดคล้องตามแนวคิดหลักที่ปรากฏใน Capitalism and Freedom หากแต่แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นการมองเชิงสังคมหรือเป็นประเด็นทางสังคม ตรงนี้ต้องทำความเข้าใจถึง “สังคมและศีลธรรม” ว่าอาจจะยังไม่ได้เป็นสิ่งเดียวกันอย่างการเมือง ที่หมายความเช่นนี้ จึงเป็นการเน้นย้ำกลับไปถึงความรับผิดชอบต่อธุรกิจ ที่ต้องทำหน้าที่ของตนเพื่อเป็นป้อมปราการหลักของเสรีภาพ ซึ่งความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นประเด็นที่ไม่มีการเมืองมาเกี่ยวข้อง (Teivainen, 2013) หากแต่เป็นเรื่องของโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมแต่อย่างเดียว

จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ทศนะของฟรีดแมนมีข้อคิดเห็นต่อความรับผิดชอบต่อสังคมว่า ไม่ใช่หน้าที่ของภาคธุรกิจ จึงเป็นการยากที่จะปฏิเสธได้ว่า แนวคิดของของเขาประกาศชัดแจ้งถึงผลประโยชน์หรือกำไรต้องอยู่เหนือสิ่งอื่นใด จึงเป็น “ความรับผิดชอบต่อบริษัทที่มีต่อสังคม เพื่อใช้ทรัพยากรและเข้าไปข้องเกี่ยวกับการกำหนดกิจกรรมที่เพิ่มกำไรให้กับบริษัท” (Friedman, 1970: 184 cited in Ferrero et al, 2012: 1) แนวคิดหลักของฟรีดแมนวางอยู่บนทรัพย์สินส่วนบุคคลและการควบคุมทั้งหมดของทรัพย์สินมอบไว้กับคุณธรรมของความ เป็นเจ้าของทรัพย์สิน “บริษัทเป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ของคณะกรรมการผู้ถือหุ้นผู้เป็นเจ้าของ ... ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะแสวงหาผลประโยชน์เท่าที่เป็นไปได้” (Friedman, 1962: 135; 1970: 178 cited in Ferrero et al, 2012: 1) โดยที่มีผู้บริหารคอยกำกับดูแลให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ทั้งหลาย

อย่างไรก็ดี แม้กระทั่ง “ผู้บริหาร” ก็ไม่มีความชอบธรรมที่จะตัดสินใจเกี่ยวกับ “สังคม” โดยปราศจากมติที่ประชุมคณะกรรมการบริหาร งานกิจกรรมเพื่อสังคมมีค่าใช้จ่ายไม่ทางตรงก็ทางอ้อม ไม่ใช่ทรัพยากรแหล่งใดก็แหล่งหนึ่งของบริษัท ก็ต้องใช้เงินในการดำเนินกิจการ ซึ่งขึ้นอยู่กับมุมมองเห็น “คุณค่า” ของกิจกรรมมากน้อยเพียงใด เมื่อใดที่ผู้บริหารเข้าไปข้องเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม นั้นหมายถึงเขากำลังละเมิดต่อสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคลและธรรมชาติของ

การแลกเปลี่ยนค้าขายที่เป็นไปอย่างเต็มใจ “ในตลาดเสรีไม่มีผู้ใดบังคับใครไม่ทางใดทางหนึ่งได้ กลุ่มคนเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยความเต็มใจ เพราะเขาเชื่อว่าประโยชน์จากการตัดสินใจของแต่ละคน วางอยู่บนข้อมูลที่ถูกกำหนดด้วยราคาที่ตั้งโดยเสรี” (Ferrero et al, 2012: 6)

ผู้บริหารควรมีความรับผิดชอบต่อใคร?: ข้อถกอภิปรายปลายเปิด

คำถามที่ว่าผู้บริหารควรมีความรับผิดชอบต่อใคร? ตามทัศนะของฟรีดแมนโดยพื้นฐานแล้ว ในตลาดเสรี การแลกเปลี่ยนเป็นไปด้วยความเต็มใจ ความน่าเชื่อถือหรือไว้วางใจของบริษัทในด้านความรับผิดชอบต่อสังคมโดยปริยายแล้ว ย่อมกระทำอย่างเต็มใจในการแลกเปลี่ยนและผลที่สืบเนื่องตามมาของมัน ซึ่งเกือบทุกครั้งผู้บริหารมีนโยบายในการรับผิดชอบต่อสังคมด้วยวิธีจ่ายสินไหมทดแทน อันเป็นเพียงความรับผิดชอบต่อการใช้มูลค่าของเงินแทนความเสียหายที่เกิดขึ้น (Ferrero et al, 2012: 10) ในทำนองเดียวกัน บริษัทยังคงมีเสรีภาพในการสร้างมลภาวะ (ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม) ซึ่งเป็นมลภาวะที่สามารถชดเชยด้วยภาษีที่ถูกกำหนดโดยรัฐบาล เพราะสามารถควบคุมผลลัพธ์อย่างมีประสิทธิภาพได้ (Friedman, 1973: 29 cited in Ferrero et al, 2012: 14) กล่าวอีกนัยหนึ่งบุคคลที่เป็นคู่กรณีกับบริษัทก็จะต้องได้รับค่าชดเชยแทนการฟ้องร้องคดีความ หากแต่สิ่งที่จะต้องตระหนักก็คือ ความเสียหายที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่างๆ นานา ที่บริษัทสามารถลดทอนให้เป็นเพียง “มูลค่า” ของสินไหมทดแทนหรือการจ่ายค่าชดเชยที่มากพอกระทั่งยกฟ้อง ดังนั้น ผู้บริหารในฐานะที่เป็นผู้กำหนดนโยบายเพื่อการขับเคลื่อนบริษัท ซึ่งหมายถึงผู้บริหารมีหน้าที่แสวงหาผลประโยชน์สูงสุดให้กับหุ้นส่วนเท่านั้น ไม่ใช่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ในทางตรงกันข้าม เมื่อระบบตลาดเสรีก็เกี่ยวพันกับสังคมเสรีที่มีกฎเกณฑ์ของเกมให้เล่นโดยมีรัฐบาลเป็นผู้กำหนดและกำกับดูแล จึงเป็นไปได้ที่ ความรับผิดชอบต่อขั้นพื้นฐานของผู้บริหารนั้นคือสร้างคุณค่าให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้เพื่อผู้มีส่วนได้เสีย เพราะเป็นการสร้างคุณค่าให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้เพื่อ

หุ้นส่วนด้วยเช่นกัน กล่าวได้ว่า อะไรที่ดีต่อหุ้นส่วนก็ไม่จำเป็นต้องดีต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในทางกลับกัน อะไรที่ดีต่อผู้มีส่วนได้เสียย่อมดีต่อหุ้นส่วนเป็นแน่แท้ แต่จะมากหรือน้อยจากความคาดหวังก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง เพราะบริษัทที่ “ใหญ่เกินที่จะล้ม” ก็ได้รับการโอบอุ้มจากสังคมไม่ว่าจะทางใดทางหนึ่ง ซึ่งบ่อยครั้งการให้เงินเพื่อช่วยเหลือให้พ้นจากปัญหาถดถอยกลายเป็นความรับผิดชอบของสังคมที่มีต่อภาคธุรกิจ โดยข้ออ้างที่ว่า ถ้าล้มไปแล้วจะสร้างปัญหาที่ตามมามากกว่าที่เป็นอยู่ ดังนั้น ผู้บริหารในฐานะผู้ตัดสินใจจึงไม่สามารถมีผลกระทบต่อสิ่งที่ไม่ประสงค์ได้ แม้กระทั่งการตัดสินใจของเขาเอง

อย่างไรก็ดี เนื้อความตั้งแต่ส่วนนี้เป็นต้นไป ผู้เขียนขอเสนอข้อถกเถียงสองประเด็นเบื้องต้นที่มีใจความสำคัญหลักที่สัมพันธ์กับผู้บริหารกับความรับผิดชอบต่อสังคม อันเป็นเครื่องมือเพื่อนำไปสู่การถกอภิปรายและเสนอข้อคิดเห็นอย่างกว้างขวาง จากการสร้างข้อถกเถียงโดยสังเขปแนวคิดของฟรีดแมน ตามที่ได้นำเสนอในหัวข้อฟรีดแมนกับทุนนิยมเสรีและความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้บริหารภาคธุรกิจที่ผ่านมาข้างต้น ดังนี้

ประการแรก ฟรีดแมนระบุชัดไว้ใน “The Relation between Economic Freedom and Political Freedom” ใน Capitalism and Freedom (1962) ด้วยสายตาของเสรีนิยมว่า เสรีภาพของปัจเจกชนหรือครอบครัว เป็นเป้าหมายสูงสุดในการตัดสินใจจัดการเชิงสังคม เสรีภาพเป็นดังคุณค่าที่เราต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันท่ามกลางผู้อื่น เป็นคุณค่าที่เกี่ยวข้องไปสู่ความสัมพันธ์ท่ามกลางผู้อื่น คุณค่าที่เกี่ยวข้องแสดงให้เห็นถึงเสรีภาพในขอบเขตทางจริยธรรมของปัจเจกชน (Friedman, 1962: 12, 14) สืบเนื่องต่อมาจากเรื่องเสรีภาพ ถ้าเราไม่เชื่อในตลาดเสรี ซึ่งหมายถึงขาดความเชื่อในตัวเสรีภาพเอง เมื่อเสรีภาพของปัจเจกชนกับตัวเลือกในตลาดของสังคมเสรีเป็นสิ่งหลักในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของสังคม เราสามารถที่จะพัฒนาข้อถกเถียงจากประเด็นเสรีนิยมและตลาดเสรีข้างต้นได้ว่า ถ้าเสรีภาพทางเศรษฐกิจหมายถึงการแข่งขันในตลาดและแสวงหาผลประโยชน์ (อย่าง) เสรี ผู้บริหารที่รับนโยบายจากหลักการของบริษัทที่ต้องแสวงหาและ

ปกป้องผลประโยชน์ของบริษัท เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดผลตามมา และสิ่งที่ได้นั้น เป็นผลกระทบต่อโครงสร้างสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม เมื่อเราเชื่อในตลาดเสรีและกลไกตลาดจะเป็นตัวกำหนดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมนำหน้าการเมือง เสรีภาพทางเศรษฐกิจต้องมาเป็นอย่างแรก แล้วจะนำมาซึ่งเสรีภาพทางการเมือง คำถามที่เกิดขึ้นคือ

เราสามารถปล่อยให้เสรีภาพทางเศรษฐกิจกำหนดโครงสร้างสังคมได้แต่เพียงอย่างเดียวหรือไม่

แล้วเสรีภาพที่ว่่านั้น เป็นเสรีภาพที่แท้จริงหรือเป็นเสรีภาพที่ถูกกำหนดโดยปัจจัยทางเศรษฐกิจและกลไกตลาดเพียงเท่านั้นเองดอกหรือ และ

ผู้บริหารที่มีฐานะเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนบริษัทและเป็นปัจเจกชนในเวลาเดียวกัน สามารถแบ่งขอบเขต บทบาทและสถานภาพต่อกระบวนการดำเนินกิจการตลอดทั้งการตัดสินใจได้อย่างไร

ข้อคำถามทั้งสามข้อที่แตกย่อยมาจากประเด็นดังกล่าว สะท้อนให้เราเห็นแล้วว่า เสรีนิยมอย่างสุดโต่งมีความสำคัญโดยเป็นวิถีทางหนึ่งในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคมที่นำพึงพอใจตราบเท่าที่เราสามารถอยู่ในระบบเศรษฐกิจสังคมดังกล่าวได้ ด้วยการแสวงหาผลประโยชน์ได้มากที่สุดภายใต้ข้อกำหนดทางกฎหมาย สมทบกับมือที่มองไม่เห็นหรือกลไกตลาด จะทำให้เกิดสมดุลแล้วขับเคลื่อนตลาดจากนั้นตลาดจะไปขับเคลื่อนเศรษฐกิจสังคมต่อไป หากแต่สังคมที่ดูเหมือนจะเป็นไปได้ด้วยดีกลับไม่ได้เป็นไปอย่างที่คาดหวังเสมอไป

ประการต่อมาที่ปรากฏใน “The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits” (1970) ผู้บริหารมีความรับผิดชอบคือเพื่อการสร้างผลกำไรให้บริษัทเพิ่มมากขึ้น ด้วยการแข่งขันแบบเปิดและเสรีโดยปราศจากการหลอกลวงและฉ้อฉล ซึ่งแนวคิดนี้เป็นการมองจากกรอบบรรทัดฐาน เมื่อธุรกิจมุ่งคั่งก็จะสร้างความมั่นคงให้กับสังคม ไม่ว่าจะเป็นการสร้างงาน การบริการ สินค้าอุปโภคบริโภคที่ดี ผลตอบแทนต่อหุ้นส่วน การเติบโตทางเศรษฐกิจ ภาษี ซึ่งก็เป็นการส่งเสริมสนับสนุนสวัสดิการสังคมนั่นเอง หากแต่คำถามที่ตามมาก็คือ กฎ

เกณฑ์พื้นฐานของสังคมที่ผนวกกับหลักศีลธรรมนั้น มีขอบเขตหรือข้อจำกัดอยู่ที่ใด ประโยคที่ว่า “โดยปราศจากการหลอกลวงและฉ้อฉล” อันมีนัยเชิงศีลธรรม รวมถึง การกล่าวความจริง การรักษาสัญญา ความยุติธรรมและเสมอภาคอย่างเท่าเทียม ซึ่งจะต้องเป็นมาตรฐานทางจริยธรรมของธุรกิจ และมีกฎหมายเป็นข้อกำหนดบังคับไม่ให้กระทำเกินเลยข้อตกลง นั่นก็คือความต้องการที่ทุกคนต้องเคารพกฎหมาย

อย่างไรก็ดี ฟรีดแมนเชื่อว่าผู้บริหารและบริษัทต้องรับผิดชอบในการใช้เสรีภาพและต้องทนรับผลสืบเนื่องที่ตามมาจากการกระทำของตัวเอง ผู้บริหารต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของบริษัทในระยะยาวเพื่อผลประโยชน์ที่ดีที่สุดแก่บริษัท ทั้งนี้ ต้องตระหนักอยู่เสมอว่า ธุรกิจไม่ใช่บุคคลและเป็นบุคคลที่มีศีลธรรมได้ กฎหมายมีไว้ใช้กับบุคคล ส่วนความรับผิดชอบก็เป็นเรื่องศีลธรรมของบุคคล ดังที่ฟรีดแมนเน้นย้ำว่า ไม่มีใครบังคับใครให้ทำการค้าขายแลกเปลี่ยนในตลาดเสรี เมื่อเป็นดังที่กล่าวมาข้างต้น ประเด็นคำถามก็คือ

ผู้บริหารรับผิดชอบต่อธุรกิจ ผลประโยชน์ต่อหุ้นส่วนจะเป็นการส่วนคุณค่าต่อสังคม แล้วธุรกิจจะไปส่งเสริมสนับสนุนการเพิ่มสวัสดิการสังคมเอง (ในกรณีภาษี) เป็นแนวคิดที่ภาคสังคมสามารถไว้วางใจได้เท่าใด

ด้วยกฎหมาย ขอบเขตและข้อจำกัดที่มีต่อความรับผิดชอบจะอยู่ตรงที่ใด ซึ่งความเสียหายหลายสิ่งอย่าง ไม่สามารถที่จะประเมินเป็นค่าสินไหมทดแทนได้ และกฎหมายก็ไม่เคยครอบคลุมปัญหา กล่าวอีกนัยหนึ่ง ช่องว่างกฎหมายบ่อยครั้งไม่ครอบคลุมผู้มีส่วนได้เสีย

ปัญหาที่มาจากผลที่สืบเนื่องมาจากความไม่ได้ตั้งใจและคาดไม่ถึง บริษัทจะสามารถรับผิดชอบต่อสิ่งที่เกิดขึ้นได้หรือไม่ ด้วยวิธีการอย่างไร และ

ผู้บริหารให้ความสำคัญต่อหุ้นส่วนเท่านั้น แล้วผู้มีส่วนได้เสียในภาคส่วนอื่นจะเป็นอย่างไร

จากข้อถกอภิปรายสองประการที่ได้นำเสนอข้างต้น ไม่ได้เป็นเพียงการสังเขปประเด็นสำคัญเพื่อตั้งคำถามกับปัญหาที่เผชิญอย่างกระชับเท่านั้น แต่ยัง

เพื่อแม่ไปสู่การถกแถลงเพื่อความชัดเจนและลึกซึ้งอีกด้วย ผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์กว้างไกลไปกว่าการตอบสนองจากพันธมิตรผู้ผูกพันกับหุ้นส่วนขยายไปสู่ผู้มีส่วนได้เสียทุกภาคส่วนต่อไปด้วยวิธีการที่แยบยลยิ่งขึ้น กล่าวเป็นคำขวัญของภาคธุรกิจได้ว่า “ทำเก่งกับบริษัทและทำดีต่อสังคม” นั่นเอง

บทส่งท้าย

บทความผู้บริหารกับความรับผิดชอบต่อสังคมนี้ได้ตั้งต้นด้วยแนวคิดของฟรีดแมน ที่วางอยู่บนฐานคติแบบเสรีนิยมและตลาดเสรี โดยที่สังเขปแนวฟรีดแมนเป็นประโยคได้ว่า “ความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจนั้น คือการแสวงหาผลกำไรให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ภายใต้ข้อจำกัดของกฎหมาย โดยไม่ล้มต้นและฉ้อโกง” หากแต่ “เท่าที่มากที่สุด” และ/หรือ “ข้อจำกัดของกฎหมาย” และ/หรือ “ไม่ล้มต้นและฉ้อโกง” ฯลฯ เป็นสิ่งที่ต้องมาตีความและวิเคราะห์กันอีกนับครั้งไม่ถ้วนภายใต้บริบทสังคมเศรษฐกิจร่วมสมัย โดยเฉพาะคำถามถึง “ผู้บริหาร” ว่าควรวางบทบาทอย่างไรต่อประเด็นความรับผิดชอบต่อสังคม แม้กระทั่ง “ฟรีดแมนเองก็ไม่ได้พัฒนาข้อถกเถียงที่เขาตั้งขึ้นอย่างสมบูรณ์” (Salazar and Husted, 2009: 150) หากแต่ปล่อยเป็นหน้าที่ของผู้สนใจทำการถกอภิปรายกันต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี ความสำคัญของข้อถกเถียงที่ฟรีดแมนเริ่มไว้ “ประเด็นความรับผิดชอบต่อสังคมปะทะกับการแสวงผลกำไรสูงสุด โดยมีผู้บริหารเป็นตัวแทนบริษัทผู้ถือหุ้น ในการแสวงหาผลประโยชน์” (Salazar and Husted, 2009: 138) นั้น เป็นจุดเริ่มต้นและบทบทวนวรรณกรรมทางวิชาการด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ถึงแม้จะเป็นสำนวนซ้ำซากน่าเบื่อก็ตาม ซึ่งก็ยากที่จะปฏิเสธได้ว่า เป็นพื้นฐานความเข้าใจในการใช้แนวคิดดังกล่าวในเชิงอรรถประโยชน์ก็ดี ปฏิบัตินิยมก็ดี หากเป็นเรื่องที่น่าเสียดาย เมื่อความเข้าใจแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมในการรับรู้และทำความเข้าใจแบบไทย กลับถูกลดทอนให้เข้าใจได้ไม่ไกลไปกว่ากิจกรรมเพื่อสังคมในการสร้างภาพลักษณ์เชิงประชาสัมพันธ์ของบริษัทเพียงเท่านั้น ทั้งที่

ประเด็นเชิงจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นเรื่องลึกซึ้งละเอียดอ่อน อีกทั้ง ไม่ได้เป็นแค่การคิดบวกและมองโลกสวยเพียงเท่านั้นที่จะมีความรับผิดชอบต่อสังคมได้ ดังนั้น สิ่งที่ผู้บริหารในบริบทดังกล่าวต้องเผชิญจึงเป็นเสมือนความรับผิดชอบต่อสังคมที่ยิ่งใหญ่เหลือคณานับ แต่ก็เชื่อว่าเหนือปากว่าแรงที่สามารถจะทำได้

- “คิดใหม่เรื่องความรับผิดชอบต่อธุรกิจต่อสังคม” แปลจาก Rethinking the Social Responsibility of Business: A Reason Debate บนเว็บไซต์ <http://www.reason.com/news/show/32239.html> โดย กอปรทิพย์ อัจฉริยโสภณ และ สฤณี อาชวานันทกุล เผยแพร่ครั้งแรกบนเว็บไซต์ “คนชายขอบ” – <http://www.fringier.org/>
- Aune, James Arnt. (2007) “How to Read Milton Friedman: Corporate Social Responsibility and Today’s Capitalisms” pp. 207-218. in The Debate over Corporate Social Responsibility Steve May, George Cheney and Juliet Roper eds. Oxford: Oxford University Press.
- Coleman, Thomas S. (2013) “Corporate Social Responsibility: Friedman’s View” Posted: 8/15/13 <https://bf.uchicago.edu/feature-story/corporate-social-responsibility-friedmans-view>
- Dunn, Craig P. and Burton, Brian K. “Friedman’s “*The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits*”: A Critique for the Classroom.” <http://faculty.wvu.edu/dunnc3/present.friedman.pdf>
- Ferrero, Ignacio., Hoffman, W. Michael and McNulty, Robert E. (2012) “Must Milton Friedman Embrace Stakeholder Theory?” Working Paper No. 10/12 Universidad de Navarra. http://www.unav.edu/documents/29056/1939939/WP_UNAV_10_12.pdf
- Friedman, Milton. (1962) Capitalism and Freedom in <http://www.pdf-archive.com/2011/12/28/friedman-milton-capitalism->

- [and-freedom/friedman-milton-capitalism-and-freedom.pdf](http://www.pdf-archive.com/2011/12/28/friedman-milton-capitalism-and-freedom/friedman-milton-capitalism-and-freedom.pdf)
- Friedman, Milton. (1970) “*The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits*” The New York Times Magazine September 13.
- Miller, Brandon. “Corporate Social Responsibility: Was Milton Friedman Right?” <http://voices.yahoo.com/corporate-social-responsibility-was-milton-friedman-4990822.html>
- Salazar, Jose. and Husted, Bryan W. “Principals and Agents: Further Thoughts on the Friedmanite Critique of Corporate Social Responsibility” pp. 137-155. in The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility. Andrew Crane, Abigail McWilliams, Dirk Matten, and Donald S. Siegel eds. Oxford: Oxford University Press.
- Teivainen, Teivo. (2013) “Milton Friedman’s Argument about Socialist Implications of Corporate Social Responsibility” Posted: 3/9/13 <http://teivo.net/2013/03/09/friedman/>

กองทุนพัฒนาสตรีแก้ไขปัญหาความต้องการ ของสตรีจริงหรือ

Could the Women's Development Fund Really Solve the Needs of Women?

เปรมจิตต์ เนาวลัยศรี¹

สตรีได้เพียงเฉพาะหน้า (Practical Needs) แต่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาในระดับ
ยุทธศาสตร์ได้ (Strategic Needs) เนื่องจากผู้หญิงยังขาดโอกาสในการก้าวไปสู่
การมีสถานภาพที่เท่าเทียมกับผู้ชาย

คำสำคัญ : การเสริมสร้างพลังอำนาจสตรี ความเสมอภาคหญิงชาย ความต้องการ
เชิงปฏิบัติความต้องการเชิงยุทธศาสตร์

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอว่านโยบายสาธารณะที่รัฐบาล
ตั้งขึ้นมาเพื่อสตรีเป็นการเฉพาะสามารถตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหา
สตรีได้หรือไม่ เนื่องจากปัจจุบัน สตรีได้รับผลกระทบโดยตรงจากปัญหาเศรษฐกิจ
สังคม และสิ่งแวดล้อมรวมทั้งมีคุณภาพชีวิตที่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานขององค์การ
อนามัยโลกกำหนด แต่ยังไม่มีการศึกษาถึงต้นเหตุของปัญหา

ผลการศึกษาพบว่า (1) ผู้หญิงต้องเผชิญกับปัญหาหนี้ในระบบ คนใน
ครอบครัวติดยาเสพติด ปัญหาของลูกวัยรุ่น ความรุนแรงในครอบครัว การถูกล่วง
ละเมิดทางเพศในที่ทำงาน ซึ่งปัญหาเหล่านี้ส่งผลให้ผู้หญิงมีคุณภาพชีวิตต่ำกว่า
มาตรฐานขององค์การอนามัยโลกและมีภาระบทบาทหลายด้าน (2) ปัญหาที่ผู้หญิง
เผชิญอยู่เป็นผลมาจากโครงสร้างของสังคมไทยที่มีจารีต ประเพณี และค่านิยมที่
ถูกกำหนดโดยผู้ชาย ทำให้สร้างปัญหาให้แก่ผู้หญิงและความต้องการของผู้หญิง
ไม่ได้รับการแก้ไข (3) กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจของ

1 นักศึกษาปริญญาโท สาขาสตรีศึกษา วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

The purpose of this research article was to discover whether the public policy set forward by the government, specifically for women, could meet their needs or not. Recently women are becoming more affected by economic and social problems as well as their quality of life being lower than the benchmark defined by World Health Organization. But the cause of the problem has not been investigated yet.

The findings were as follows: (1) Females were faced with many problems such as loan sharks, family members' drug addiction, teenage children's problems, domestic violence, sexual harassment and discrimination in the workplace. All of these factors were related to the substandard quality of life.(2) All of the problems faced by the women could be traced back to the Thai Social Structure, Thai traditions, culture and values which were founded by and beneficial to men. This one-sidedness has led to problems for women that have been ignored and unresolved. (3) The Women's Development Fund could solve some practical needs, but it could not solve strategic needs because women have not gotten opportunities in gender equality yet.

Keywords : Women's Empowerment, Gender Equality, Practical Needs, Strategic Needs.

กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเป็นนโยบายประชานิยมที่จัดตั้งขึ้นอย่างเร่งรีบในสมัยรัฐบาลพรรคเพื่อไทยซึ่งมีนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี (ดำรงตำแหน่งระหว่างวันที่ 5 สิงหาคม 2554 ถึงวันที่ 7 พฤษภาคม 2557) ทั้งนี้เพื่อจัดสรรงบประมาณในการแก้ไขปัญหาสตรีทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการพัฒนาศักยภาพของสตรี นอกจากนี้เป็นกองทุนที่มีจุดมุ่งหมายทางการเมืองในการสร้างฐานคะแนนเสียง ดังนั้นจึงมีการช่วงชิงความได้เปรียบในการรับสมัครสมาชิก ซึ่งเป็นคุณลักษณะเบื้องต้นที่จะได้รับการเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งกรรมการระดับต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการเมืองของพรรค

เนื่องจากกองทุนนี้เป็นกองทุนเดียวที่มุ่งสร้างประโยชน์ให้แก่เพศหญิงเป็นการเฉพาะ และมีแนวทางการดำเนินงานคล้ายคลึงกับนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง หรือ กองทุน SML ซึ่งเป็นกองทุนที่เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลพรรคไทยรักไทย (ช่วง 2544-2549) รวมทั้งมีสารัตถะด้านการพัฒนาเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการพัฒนาสตรีในระดับประเทศตามแผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8-11 และสอดคล้องกับการพัฒนาสตรีในระดับสากลตามปฏิญญาปักกิ่งและแผนปฏิบัติการเพื่อความก้าวหน้าของสตรี (Beijing Declaration and Platform for Action - BPFA) ซึ่งมีประเด็นและเป้าหมายพัฒนา 4 ด้าน 12 ประเด็นที่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสตรีในด้านเศรษฐกิจ การศึกษาและการพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำ รวมไปถึงการพิทักษ์สิทธิสตรีและสร้างความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย (สำนักงานกิจการสตรีและครอบครัว.2552, น.26)

กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีมีเป้าประสงค์หลักในการแก้ไขปัญหาของสตรี 3 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านเศรษฐกิจ เป็นการแก้ไขปัญหาความยากจนของสตรี (2) ด้านสังคม เป็นการแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่สตรีเผชิญอยู่ และ (3) ด้านการพัฒนาศักยภาพสตรี เป็นการส่งเสริมให้สตรีได้รับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งในเรื่องของภาวะผู้นำและการสร้างเครือข่ายสตรี สำหรับยุทธศาสตร์การพัฒนา ประกอบด้วย (1) การสร้างโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุนพัฒนาสตรี แบบดอกเบี๋ยต่ำหรือปลอดดอกเบี๋ย (2) การพัฒนาโอกาสในด้านการงานและอาชีพ การพัฒนาศักยภาพรวมทั้งการเพิ่มบทบาท และการสร้างสถานะผู้นำของสตรี (3) การเฝ้าระวังและดูแลปัญหาของสตรี การช่วยเหลือเยียวยาสตรีที่ถูกทำร้าย ถูกทารุณกรรมและถูกเอารัดเอาเปรียบในสังคม (4) การรณรงค์ให้สังคมเข้าใจปัญหาสตรีในทุกมิติ โดยมีสัดส่วนเป็นเงินทุนหมุนเวียนดอกเบี๋ยต่ำและปลอดดอกเบี๋ย ร้อยละ 80:20 ของกองทุนทั้งหมด (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.2555., น.1)

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาว่านโยบายกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีสามารถตอบสนองต่อความต้องการและการแก้ปัญหาของสตรีได้หรือไม่ รวมทั้งมีการศึกษาถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับสตรีและแนวทางแก้ไขที่เป็นรูปธรรม

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ใช้แนวคิด/ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และอภิปรายผล ได้แก่ แนวคิดสตรีนิยม แนวคิดมิติหญิงชายกับการพัฒนา (Gender and Development-GAD) ระบบชายเป็นใหญ่หรือปิตาธิปไตย (Patriarchy) ความสัมพันธ์ ระหว่างบทบาทหญิงชาย (Gender Relations) การแบ่งงานระหว่างหญิงชาย (Gender Division of Labor) แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment Approach) และแนวคิดเรื่องการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในมิติขององค์การอนามัยโลก

วิธีการศึกษาวิเคราะห์และวิจัย

การศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในรูปแบบการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการเก็บข้อมูลเชิงบอก

เล่า (Narrative Document) กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาเป็นสตรีกลุ่มอาชีพต่างๆ จำนวน 5 กลุ่ม กลุ่มละ 15 คนรวม 75 คน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง (Direct Stakeholder) กับนโยบายกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีของรัฐบาล โดยจำกัดขอบเขตการศึกษาเฉพาะกลุ่มสตรีที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย (1) กลุ่มสตรีที่เป็นแรงงานนอกระบบ (2) กลุ่มสตรีที่มีอาชีพค้าขาย (3) กลุ่มสตรีในภาคการเกษตร (4) กลุ่มสตรีที่เป็นแม่บ้านหรือไม่ได้ประกอบอาชีพ (5) กลุ่มสตรีที่ทำงานในภาคราชการ/รัฐวิสาหกิจ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นในการสนทนากลุ่มไว้ 3 ประเด็นด้วยกัน ซึ่งประเด็นสนทนาเหล่านี้นำมาจากวัตถุประสงค์ของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี ดังนี้

ประเด็นที่ 1 กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีจะตอบสนองต่อปัญหาเศรษฐกิจของสตรีได้หรือไม่ อย่างไร (สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของนโยบายกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีของรัฐบาล ในข้อ (1) คือ เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนดอกเบี๋ยต่ำหรือปลอดดอกเบี๋ยในการสร้างโอกาสให้สตรีเข้าถึงแหล่งเงินทุนสำหรับการลงทุน เพื่อพัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ หรือสำหรับการส่งเสริมและพัฒนาไปสู่การสร้างสวัสดิภาพหรือสวัสดิการให้แก่สตรี) (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.เพ็ญ อ่าง.,น.1)

ประเด็นที่ 2 กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี จะแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่มีต่อสตรีได้หรือไม่ อย่างไร (สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของนโยบายกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีของรัฐบาล ในข้อ (2) คือ เป็นแหล่งเงินทุนเพื่อการพัฒนาศักยภาพสตรีและเครือข่ายสตรี การเฝ้าระวังและดูแลปัญหาของสตรี ตลอดจนการช่วยเหลือเยียวยาสตรีที่ประสบปัญหาในทุกรูปแบบ การรณรงค์ให้สังคมเข้าใจปัญหาสตรีในทุกมิติและการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิสตรี) (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.อึ้งแล้ว.,น.1)

ประเด็นที่ 3 กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีจะเป็นกลไกในการพัฒนาศักยภาพสตรีไปสู่ความเป็นผู้นำได้หรือไม่ อย่างไร (สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของนโยบายกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีของรัฐบาล ในข้อ (3) คือ เป็นแหล่งเงินทุนเพื่อการส่ง

เสริม สนับสนุนการจัดกิจกรรมในการพัฒนาบทบาทสตรี และแก้ไขปัญหาสตรีขององค์กรต่างๆ การสร้างภาวะผู้นำ การพัฒนาองค์ความรู้ คุณภาพชีวิต รวมทั้งเสริมสร้างความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของสตรี) (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.อ้างแล้ว.,น.1)

รายงานผลการศึกษาวิเคราะห์และอภิปรายผล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ผลจากข้อมูลที่ได้จากสนทนากลุ่มสตรีในเขตกรุงเทพมหานคร จาก 5 กลุ่มอาชีพที่กำหนดไว้ โดยนำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้มาจัดแยกตามประเด็นคำถามวิจัย และใช้กรอบทฤษฎีแนวคิดที่กล่าวไว้ข้างต้นมาเป็นแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏผลการศึกษาวิเคราะห์ดังนี้

ผลการศึกษา

1. กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีจะตอบสนองต่อปัญหาเศรษฐกิจของสตรีได้หรือไม่อย่างไร จากผลการศึกษาพบว่ากองทุนพัฒนาบทบาทสตรีตอบสนองต่อปัญหาเศรษฐกิจของสตรีบางกลุ่มในการเป็นเงินลงทุนดอกเบี้ยต่ำ สตรีที่ได้รับผลประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ไม่ได้ทำงานหารายได้ด้วยตนเองและต้องพึ่งพิงสามีมีปัญหารายได้ไม่พอเพียงกับการดำรงชีพในครอบครัว จึงมีความต้องการเงินลงทุนทำอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ ส่วนสตรีที่เป็นหนี้ทั้งในระบบและนอกระบบหวังพึ่งเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำเพื่อลดภาระดอกเบี้ยที่สูงกว่า อย่างไรก็ตามเงินที่ได้รับจากกองทุนฯ นี้เป็นเพียงการตอบสนองความต้องการของสตรีเพียงเฉพาะหน้าเท่านั้น ไม่ได้แก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจของสตรีอย่างถาวร รวมทั้งยังไม่ทำให้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของผู้หญิงดีขึ้น แต่กลับเพิ่มภาระการเป็นหนี้สินให้กับผู้หญิง ส่งผลให้ผู้หญิงต้องทำงานหนักขึ้น เพื่อหาเงินมาใช้หนี้ นอกจากนี้กองทุนฯ ยังไม่สามารถเข้าถึงผู้หญิงได้ทุกกลุ่มโดยเฉพาะผู้หญิงที่ด้อยโอกาสทางสังคม ซึ่งต้องการความช่วยเหลือจากเงินกองทุนเป็นลำดับแรก แต่ในทางปฏิบัติพบว่า ผู้หญิงที่ได้รับประโยชน์จากกองทุนส่วนใหญ่มักจะเป็นกลุ่มพวกพ้องของคณะกรรมการกองทุนบทบาทสตรี

2. กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีจะแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่มีต่อสตรีได้หรือไม่ อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า สตรีกลุ่มเป้าหมายทั้ง 5 กลุ่มได้ประสบปัญหาความรุนแรงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และความรุนแรงทางเพศ โดยเฉพาะความรุนแรงที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวมักมีสาเหตุมาจากสามีติดสุรา เล่นการพนัน มีภรรยาน้อย ผู้ชายจะใช้ความรุนแรงกับภรรยาและลูก ส่งผลให้เกิดปัญหาของลูกวัยรุ่น ประกอบกับภายในชุมชนเป็นแหล่งเสพยาเสพติดและแหล่งขาย ทำให้ปัญหาของลูกวัยรุ่นทวีความรุนแรงขึ้นโดยติดยาเสพติด ไม่เรียนหนังสือ ติดเกม วัยรุ่นที่เป็นผู้หญิงมีเพศสัมพันธ์และตั้งครรถ์ก่อนวัยอันควร ปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อผู้หญิงในฐานะที่เป็นแม่และเป็นภรรยาทั้งด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต นอกจากนี้ยังพบปัญหาการถูกล่วงละเมิดทางเพศในที่ทำงาน โดยผู้บังคับบัญชาหรือเพื่อนร่วมงานชายกระทำลวนลามต่อลูกน้องและเพื่อนร่วมงานที่เป็นผู้หญิง จะเห็นว่าปัญหาความรุนแรงเกิดได้ทั้งในพื้นที่ครอบครัวและพื้นที่สาธารณะ ผู้กระทำความรุนแรงส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย สรุปล คือ ปัญหาความรุนแรงต่อสตรีไม่สามารถแก้ไขได้ในระดับปัจเจก แต่จะต้องกลับไปแก้ไขในระดับโครงสร้างทั้งระบบ ซึ่งกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีมุ่งเฉพาะการพัฒนาผู้หญิงในบางด้าน แต่ยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการปรับโครงสร้างทางสังคมให้มีการเปลี่ยนระบบความคิดที่เอื้อต่อการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาคระหว่างหญิงชายไปสู่สังคมในทุกระดับ ดังนั้น กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีจึงยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อสตรีได้

3. กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีจะเป็นกลไกในการพัฒนาศักยภาพสตรีไปสู่ความเป็นผู้นำได้หรือไม่ อย่างไร จากผลการศึกษาพบว่าสตรีที่หารายได้ด้วยตนเอง สามารถตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวกับครอบครัว แต่ไม่มีบทบาทในการตัดสินใจในชุมชน บางกลุ่มสามีเป็นผู้นำและตัดสินใจเกือบทุกเรื่อง ยกเว้นงานบ้านซึ่งผู้หญิงในฐานะแม่บ้านเป็นคนจัดการทั้งหมด สตรีบางกลุ่มสามารถตัดสินใจในเรื่องต่างๆ และเรื่องในครอบครัวมากกว่าสามี แต่การตัดสินใจเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าสตรีต้องรับภาระหน้าที่ในครอบครัวอยู่ฝ่ายเดียว เช่น การหารายได้เสริม

การดูแลเรื่องการศึกษาของลูก เป็นต้น สำหรับประเด็นการพัฒนาศักยภาพสตรีไปสู่ความเป็นผู้นำเป็นงานที่จำเป็นต้องอาศัยกิจกรรมหลากหลายรูปแบบในการบ่มเพาะภาวะความเป็นผู้นำ รวมทั้งการฝึกปฏิบัติในสถานการณ์ที่เป็นจริง ซึ่งจะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการดำเนินงานของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในช่วงที่ผ่านมายังไม่สามารถพัฒนาศักยภาพสตรีไปสู่ความเป็นผู้นำได้ตามวัตถุประสงค์

การอภิปรายผล

ก่อนจะมีการอภิปรายผล ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับสตรีทุกกลุ่มที่ผู้วิจัยได้จากการเก็บข้อมูล โดยแยกประเภทเป็นกลุ่มได้ดังนี้

- 1) ปัญหาความไม่เท่าเทียมทางด้านเศรษฐกิจ และการแบกรับภาระหนี้สินของครอบครัวที่ไม่เป็นธรรมต่อสตรี อันมีสาเหตุมาจากการเป็นหนี้ในระบบ
- 2) ปัญหาการแบกรับภาระความรุนแรงในครอบครัว อันเป็นผลมาจากคนในครอบครัวติดยาเสพติด ปัญหาของลูกวัยรุ่น
- 3) ความรุนแรงในครอบครัว
- 4) การถูกล่วงละเมิดทางเพศในที่ทำงาน และ
- 5) ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้หญิง

แม้จะแยกปัญหาออกเป็นแต่ละประเภท แต่ปัญหาทั้งหลายเหล่านี้เชื่อมโยงสัมพันธ์กันและสรุปได้ว่าเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองที่ผู้หญิงเผชิญอยู่ และรากเหง้าของปัญหาเหล่านี้ล้วนมาจากแนวความคิดเรื่องชายเป็นใหญ่หรือปิตาธิปไตย (Patriarchy) แนวคิดนี้ได้สร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมและไม่เสมอภาคกันระหว่างเพศหญิงและเพศชาย โดยเพศชายจะอยู่ในสถานะที่เป็นใหญ่กว่า/เหนือกว่า ในขณะที่เพศหญิงจะอยู่ในสถานะที่เป็นรองหรือด้อยกว่า ระบบชายเป็นใหญ่ครอบคลุมอยู่ในทุกพื้นที่และทุกมิติของสังคมไทย จนเกิดพฤติกรรมการณ์ไม่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้หญิง และการไม่ใส่ใจต่อประเด็นความเสมอภาคระหว่างเพศ ทั้งๆ ที่

ประเด็นนี้มีการบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และ พุทธศักราช 2550

การอภิปรายผลการศึกษาใน 3 หัวข้อตามคำถามวิจัย ดังนี้

กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีไม่สามารถตอบสนองต่อปัญหาเศรษฐกิจของสตรีได้ ปัญหาความไม่เท่าเทียมทางด้านเศรษฐกิจ และการแบกรับภาระหนี้สินของครอบครัวที่ไม่เป็นธรรมต่อสตรี อันมีสาเหตุมาจากการเป็นหนี้ในระบบตามสภาพความเป็นจริงของการดำรงชีวิต ทั้งเพศหญิงและเพศชายต้องทำงาน ซึ่งสามารถแบ่งงานออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ (1) งานเกี่ยวกับการทำมาหากินหรืองานตามอาชีพ (Productive Work) (2) งานผลิตซ้ำ (Reproductive Work) และ (3) งานชุมชนและสังคม (Community Work) โดยในปัจจุบันผู้หญิงมีส่วนร่วมในการทำมาหากิน ซึ่งเป็นงานประเภทที่ 1 นอกจากนี้ผู้หญิงต้องทำงานผลิตซ้ำ อันเป็นงานเชิงสตรีซึ่งเกี่ยวกับเพศ (Sex) ได้แก่ การตั้งครรภ์ การคลอดลูก และการให้นมลูก ซึ่งเป็นงานเกี่ยวกับสตรีตามธรรมชาติของเพศหญิงโดยเฉพาะ งานผลิตซ้ำอีกประเภทหนึ่งได้แก่งานบ้านซึ่งไม่เกี่ยวกับสตรี ซึ่งทั้งเพศหญิงและเพศชายสามารถทำได้แต่ระบบแนวคิดในเรื่องการแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงชายที่ไม่เท่าเทียม (Gender Division of Labor) ได้กำหนดบทบาทให้ผู้หญิงมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในเรื่องงานบ้านทั้งหมด งานในบ้านประเภทนี้คืองานที่เกิดจากบทบาทและภาระของความเป็นแม่ ความเป็นเมีย ความเป็นลูกสาว ตลอดจนความเป็นพี่สาวและน้องสาว เพศหญิงทั้งหลายที่กล่าวมานั้นนอกจากจะมีภาระในงานที่เกี่ยวกับสตรีของเพศแห่งตนแล้วยังมีหน้าที่เลี้ยงดูลูกและดูแลสมาชิกในครอบครัว ต้องทำงานบ้านอย่างเป็นกิจวัตรประจำวัน เพศหญิงถูกคาดหวังว่าต้องทำหน้าที่นี้ให้สมบูรณ์ที่สุด งานบ้านเป็นงานที่ไม่มีการตีค่าเป็นตัวเงิน (Non-Monetary) แต่สังคมและคนรอบข้างต่างเรียกร้องให้ผู้หญิงทำบทบาทด้านนี้ให้ดีที่สุด²

2 ดูรายละเอียดในมาลี พฤษพงษ์ทวารสี พลังผู้หญิงกับการสร้างบ้านแบ่งเมือง : กฎหมายและนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้อง บทที่ว่าด้วยกฎหมายและนโยบายของรัฐเกี่ยวกับความมั่นคงในการทำงานและการประกัน “การว่างงาน” ของผู้หญิง อยู่ในระหว่างการจัดพิมพ์

นอกจากปัจจัยค่าครองชีพที่ทำให้รายได้ของครอบครัวไม่เพียงพอแล้ว ยังมีปัจจัยที่เกิดจากพฤติกรรมของฝ่ายชาย ได้แก่ การดื่มสุรา การสูบบุหรี่ การเล่นการพนัน และการมีภรรยาบ่อย ซึ่งสังคมมองว่าพฤติกรรมเหล่านี้เป็นเรื่องปกติของผู้ชาย ดังนั้นจึงสะท้อนให้เห็นภาพของครอบครัวในสังคมไทยปัจจุบัน มักจะมีลักษณะที่เพศชายเป็นศูนย์รวมอำนาจในการกำหนดชะตาชีวิตของคนในครอบครัว โดยเฉพาะเรื่องการแบ่งงานตามเพศ ซึ่งถูกรอบงำด้วยความคิดที่ไม่มี ความเท่าเทียม คือเมื่อเสร็จจากงานนอกบ้านผู้หญิงต้องกลับมาทำงานบ้านสำหรับผู้ชายมองว่างานในบ้านเป็นงานหลักของผู้หญิง ดังนั้นเมื่อเลิกจากงานผู้ชายมักจะ ใช้ชีวิตอย่างอิสระเสรี แม้จะมีครอบครัวแล้ว (จิราภา เจริญวุฒิ 2549. น.21)

พฤติกรรมของผู้ชายทำให้รายได้ในครัวเรือนไม่เพียงพอ ผู้หญิงจึงจำเป็นต้องกู้เงินมาเพื่อใช้จ่ายในครอบครัว ในเชิงหลักการหนี้นอกระบบควรจะเป็นปัญหาที่ทั้งสามีและภรรยาต้องรับผิดชอบร่วมกัน เนื่องจากเป็นหนี้สินที่เกิดจากการใช้จ่ายของคนในครอบครัว แต่ในความเป็นจริงแล้วผู้หญิงต้องแบกภาระในเรื่องการเป็นหนี้นอกระบบไว้ทั้งหมด ทั้งนี้เป็นเพราะแนวคิดเรื่องการแบ่งแยกงานตามเพศที่ได้กล่าวมาแล้ว

จากการศึกษาพบว่าผู้หญิงในชุมชนที่ผู้วิจัยศึกษาเป็นหนี้นอกระบบเกือบทุกครัวเรือน หนี้นอกระบบเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงทุกวัน เมื่อมีเงินกองทุนหมุนเวียนดอกเบี้ยต่ำ ตามเงื่อนไขของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีกำหนดให้ผู้หญิงที่เป็นสมาชิก 5 คน เขียนโครงการขอกู้เงิน เมื่อได้รับเงินแล้วผู้หญิงส่วนใหญ่จะนำเงินส่วนหนึ่งไปใช้หนี้นอกระบบซึ่งมีดอกเบี้ยสูงถึงร้อยละ 20 ต่อเดือนเป็นอันดับแรก เงินส่วนที่เหลือถึงจะนำมาต่อยอดอาชีพ ในชีวิตความเป็นจริงของผู้หญิงจะเป็นหนี้นอกระบบอย่างไม่สิ้นสุด โดยการกู้เงินจากรายนี้ไปใช้หนี้รายอื่น แม้มีนโยบายกองทุนจะเพิ่มจำนวนเงินกองทุนหมุนเวียนให้กับผู้หญิงกู้เพิ่มขึ้นอีกมากเพียงใดก็ตามแต่ไม่สามารถช่วยให้ผู้หญิงหลุดพ้นจากการเป็นหนี้ได้ แต่กลับเป็นการสร้างภาระในการเป็นหนี้ให้แก่ผู้หญิงมากยิ่งขึ้น ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง นโยบายกองทุนหมู่บ้านกับผลกระทบต่อผู้หญิงของ

วณิ บางประภา(2553.,น.91) ซึ่งกล่าวว่า “ผู้หญิงส่วนใหญ่เป็นผู้รับภาระหนี้สินที่พอกพูนขึ้น” และ “หมุนเวียนไม่สิ้นสุด” นอกจากนี้สตรีที่มีฐานะยากจนส่วนใหญ่ที่ต้องการเงินทุนไปเพิ่มอาชีพและเพิ่มรายได้จริงๆ ก็ยังเข้าไม่ถึงเงินกองทุน ทั้งนี้เนื่องมาจากข้อจำกัดของนโยบายกองทุนและปัญหาการบริหารจัดการกองทุนตามที่กล่าวไปแล้ว

ผลการศึกษาของผู้วิจัยสอดคล้องกับสภาพปัญหาของผู้หญิงที่กล่าวไว้ในแผนพัฒนาสตรีในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พุทธศักราช 2554-2559) ซึ่งระบุถึงปัญหาความยากจนของสตรีว่า

“ปัญหาความยากจนของสตรี ประกอบด้วย รายได้ไม่เท่าเทียมกัน สภาพการทำงาน การทำงานที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้และภาระหนี้สิน โดยเริ่มปรากฏว่าสตรีที่ต้องรับภาระหนี้สินของครอบครัวมีจำนวนเพิ่มขึ้น รวมถึงการเป็นหนี้จากการดำเนินโครงการของภาครัฐในช่วงที่ผ่านมา เช่น การกู้ยืมเงินจากกองทุนต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้กระแสโลกาภิวัตน์และพัฒนาการด้านการเงินยังส่งผลให้สตรีจำนวนไม่น้อยที่ประสบปัญหาการเป็นหนี้บัตรเครดิต รวมทั้งการเป็นหัวหน้าครัวเรือนและมีภาระในการเลี้ยงดูครอบครัว”

สรุปได้ว่า การเป็นหนี้นอกระบบได้กลายเป็นความรุนแรงอย่างยิ่งที่แฝงอยู่ในครอบครัวและเป็นภาระอันหนักอึ้งของผู้หญิง ถึงแม้หนี้นอกระบบซึ่งเป็นเรื่องเศรษฐกิจในครอบครัวจะไม่ได้เกิดจากการกระทำของผู้หญิง แต่ครอบครัวกลับปล่อยให้ผู้หญิงต้องเข้ามารับผิดชอบแก้ไขปัญหาโดยลำพัง จึงสะท้อนให้เห็นถึงระบบความคิดซึ่งไม่เห็นว่าเป็นหญิงและชายเท่าเทียมกัน ชายเหนือกว่าและหญิงด้อยกว่า แต่ต้องรับภาระหนี้สินมากกว่า เป็นเจตคติที่ครอบงำและมีอิทธิพลอย่างมากในสังคม (จากการศึกษาทางมานุษยวิทยาเกี่ยวกับผู้หญิงในอุซาคเนย์พบว่าผู้หญิง/แม่บ้านมีหน้าที่ควบคุมกระเป๋าเงิน (purse string) หรือการใช้จ่ายในครัวเรือนอยู่แล้ว ไม่น่าจะเป็นเจตคติที่ไม่ดีต่อผู้หญิง)

กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีไม่สามารถแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่มีต่อสตรีได้

ปัญหาความรุนแรงต่อสตรีกลุ่มเป้าหมายทั้ง 5 กลุ่ม มิได้จำกัดอยู่เฉพาะความรุนแรงทางด้านร่างกาย จิตใจ และความรุนแรงทางเพศ ซึ่งเป็นความหมายของ “ความรุนแรงอันเนื่องมาจากภาวะความเป็นหญิง” (Gender-based Violence) ในความหมายดั้งเดิม ซึ่งโน้มเอียงไปในทางร่างกายและจิตใจที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศของผู้หญิงเท่านั้น³ แต่สตรียังต้องประสบปัญหาการตีตราเสพติดของคนในครอบครัว นอกจากนี้ผู้หญิงยังต้องเผชิญกับปัญหาของลูกวัยรุ่น ซึ่งสามีละเลยทอดทิ้ง ปล่อยให้เป็นภาระและความรับผิดชอบของผู้หญิงแต่ฝ่ายเดียว

ผู้วิจัยจะขยายความปัญหาความรุนแรงทั้ง 2 ประการ รวมทั้งปัญหาเจตคติของผู้ชายต่อความรุนแรงทางเพศในครอบครัวและที่สาธารณะ ดังนี้

ปัญหาคนในครอบครัวตีตราเสพติด จากการศึกษาพบว่า มีหลายครอบครัวในชุมชนที่ประสบกับปัญหาคนในครอบครัวตีตราเสพติด ซึ่งมีผลกระทบกับตัวผู้หญิงในฐานะที่เป็นภรรยาและแม่เป็นอย่างมาก ผู้หญิงต้องแบกรับปัญหาและภาระที่เกิดขึ้น รวมทั้งต้องรับผิดชอบในเรื่องเศรษฐกิจครอบครัวเพียงฝ่ายเดียว แทนที่จะเป็นการช่วยกัน ขณะเดียวกันต้องตามแก้ไขปัญหามีและลูกวัยรุ่นตีตราเสพติดไปด้วย⁴ ปัญหาคนในครอบครัวตีตราเสพติดซึ่งเป็นความรุนแรงที่ปัจเจกชนผู้หญิงต้องเผชิญอยู่เป็นรายวัน แท้ที่จริงเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม และการเมืองที่ไม่เสมอภาคในกลุ่มประชาชน รวมทั้งความไม่เสมอภาคทางเพศ (มีข้อมูลสนับสนุนใหม่จากงานวิจัยหรือแหล่งข้อมูลอื่น ๆ)

3 ตามความหมายของ Gender- based Violence. ใน “สิทธิความเป็นคนของผู้หญิง”, ความรุนแรงทางเพศ หมายถึง ความรุนแรงที่กระทำต่อผู้หญิงโดยตรง และเป็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นเนื่องจากความเป็นหญิง หรือเป็นความรุนแรงที่ส่งผลกระทบต่อผู้หญิงอย่างรุนแรงเป็นที่เห็นได้ชัดเจน ความรุนแรงหมายถึง การกระทำต่อร่างกาย จิตใจ การทำร้าย หรือการทารุณกรรมทางเพศ การข่มขู่จะกระทำการดังกล่าว การบังคับขู่ขู่หรือการกระทำใดๆ ที่ทำให้เสื่อมเสียอิสรภาพ.

4 ปัจจุบันมีปัญหาผู้ต้องขังหญิงในข้อหาที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดล้นคุก ปัญหานี้นำไปสู่การจัดสัมมนาทางวิชาการของกระทรวงยุติธรรมในวันที่ 30 มิถุนายน 2557 ในหัวข้อ “ผู้หญิง อีสราภาพที่ถูกจำกัดภายใต้วาทกรรมยาเสพติด ครั้งที่ 1” คำบอกเล่าที่รับฟังกันต่อมาคือกรณีที่ผู้หญิงยอมรับสารภาพว่าตนเองเกี่ยวข้องกับยาเสพติด โดยยอมถูกจำคุกแทนผู้ชายในครอบครัว ประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นความรุนแรงอันเนื่องมาจากปัญหาเสพติดต่อผู้หญิง

ปัญหาของลูกวัยรุ่น คือความรุนแรงต่อเพศหญิงอีกลักษณะหนึ่งซึ่งผู้หญิงต้องรับมือตามลำพัง โดยผู้ชายมีบทบาทน้อยในการป้องกันและแก้ไขปัญหา ผู้หญิงต้องรับผิดชอบในการเลี้ยงดูลูก ดูแลพฤติกรรมของลูกวัยรุ่น กล่าวได้ว่าสถาบันครอบครัวยุคโลกาภิวัตน์ได้ล่มสลายลงอย่างสิ้นเชิง แม้ว่าครอบครัวจะเป็นหน่วยสังคมที่เล็กที่สุด ซึ่งน่าจะมีการดูแลและพัฒนาสมาชิกครอบครัวได้เป็นอย่างดี แต่กลับกลายเป็นว่าครอบครัวในปัจจุบันนี้มีความอ่อนแอที่สุด ขาดสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกในครอบครัว พ่อแม่ต้องออกไปทำมาหากินนอกบ้านตั้งแต่เช้าจรดค่ำ ไม่มีเวลาใกล้ชิดและอบรมสั่งสอนลูกวัยรุ่น ประกอบกับภายในครอบครัวยังมีการใช้ความรุนแรงต่อกัน ทั้งการด่าว่า ทูตตีลูก หรือพ่อแม่ทะเลาะกัน ทำให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตของคนในครอบครัวโดยเฉพาะผู้หญิง นอกจากนี้ผู้เป็นพ่อยังแก้ไขปัญหโดยใช้ความรุนแรงกับลูก ซึ่งผู้รับภาระต่อปัญหาและคอยแก้ปัญหาดังกล่าวคือ ผู้เป็นแม่

สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เด็กวัยรุ่นเกิดปัญหา เกิดความกดดัน ขณะเดียวกันระบบโรงเรียนก็ไม่สามารถเป็นที่พึ่งให้กับเด็กได้ ทำให้เด็กวัยรุ่นมักแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยตนเอง หรือปรึกษาเพื่อนซึ่งยังขาดวุฒิภาวะเช่นเดียวกัน จึงส่งผลให้ปัญหาวัยรุ่นซับซ้อนและแก้ไขยากยิ่งขึ้น

จะเห็นว่าการที่จะให้ลูกเติบโตมาเป็นคนที่มีคุณภาพ จำเป็นที่ครอบครัวต้องอบอุ่น ทั้งผู้หญิงและผู้ชายในฐานะที่เป็นพ่อและแม่จะต้องปรับเปลี่ยนเจตคติในการดูแลครอบครัว และปรับเปลี่ยนบทบาทระหว่างหญิงชายให้เกิดความเสมอภาคมากขึ้น โดยผู้ชายและผู้หญิงทำงานนอกบ้านเหมือนกัน สำหรับงานในบ้านผู้ชายสามารถแบ่งเบาภาระจากผู้หญิงได้ โดยใช้เวลาล้างจานและเวลาในวันหยุดมาช่วยเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนลูก และช่วยทำงานในบ้าน (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, อ้างแล้ว, 2555, น.111) จะส่งผลให้ครอบครัวมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น และได้ใช้เวลาอยู่ร่วมกัน เมื่อบรรยากาศในครอบครัวมีความสุขและอบอุ่น ลูกวัยรุ่นก็จะไม่ออกไปใช้ชีวิตอยู่นอกบ้านซึ่งเสี่ยงต่อปัญหาต่างๆ

นอกจากนี้ หากครอบครัวไทยมีการเลี้ยงดูลูกหญิงและลูกชายโดยไม่มียึดคติ

ทางเพศ ซึ่งหมายถึงการให้คุณค่าต่อลูกชายและลูกสาวไม่ต่างกัน ไม่ใช่เพศเป็นตัวตัดสินคุณค่า(สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว,อ้างแล้ว,2555, น.119) เริ่มเลี้ยงดูลูกชายให้ช่วยทำงานทุกอย่างในบ้านเช่นเดียวกับลูกสาว อบรมให้มีจิตใจเมตตา อ่อนโยน รู้จักให้คุณค่า ให้เกียรติ และเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคน การเลี้ยงดูลูกเช่นนี้เป็นกระบวนการขัดเกลา (Socialization) ให้เด็กได้เรียนรู้ในเรื่องความเสมอภาคและการแบ่งงานกันทำระหว่างเพศ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นการปรับเปลี่ยนบทบาทหญิงชายให้มีความเสมอภาค หลุดพ้นจากการกดขี่ผู้หญิง เมื่อเด็กเติบโตขึ้นก็จะไม่กระทำความรุนแรงและทำร้ายร่างกายและจิตใจผู้หญิง ความรุนแรงที่เกิดจากปัญหาดังกล่าวก็จะลดน้อยลง

ปัญหาการกระทำความรุนแรงในครอบครัวและในที่ทำงาน จากการศึกษาของจิราภา เจริญวุฒิ (2549,น. 21) พบว่า ความรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้นจากหลายปัจจัย ได้แก่ปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม และความเชื่อ ที่ปลูกฝังถ่ายทอดกันต่อมาจนถึงปัจจุบัน อันมีพื้นฐานมาจากระบบวิถีคิดแบบชายเป็นใหญ่ความไม่เสมอภาคทางเพศ รวมทั้งการไม่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีการตีคุณค่าของผู้หญิงต่ำกว่าผู้ชาย ความสัมพันธ์หญิงชายที่ปรากฏในครอบครัวเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Power Relation) ที่มีความเหลื่อมล้ำกันนอกจากนี้ยังมีปัจจัยทางเศรษฐกิจ ทางกฎหมาย และการเมือง อีกด้วยส่วนใหญ่ผู้ที่ถูกกระทำรุนแรงจะเป็นผู้หญิงและเด็ก ซึ่งเกิดขึ้นได้กับผู้หญิงทุกชนชั้นในสังคม ในทุกสถานที่ไม่ว่าจะเป็นในครอบครัว ที่ทำงาน ที่สาธารณะ ระดับความรุนแรงที่เกิดขึ้นของแต่ละชนชั้นไม่แตกต่างกัน รูปแบบของความรุนแรงทางเพศ ได้แก่ การกระทำทารุณกรรมทางร่างกาย การล่วงเกินทางเพศ การทำร้ายด้วยวาจา รวมทั้งการข่มเหงทางด้านจิตใจ

ถึงแม้ว่าในปัจจุบันมีกฎหมายออกมาคุ้มครองผู้ถูกกระทำ ความรุนแรงในครอบครัว (พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พุทธศักราช 2550) แต่ขั้นตอนต่างๆในกระบวนการยุติธรรม ยังไม่เอื้อต่อการใช้สิทธิและขาดความเป็นธรรมต่อผู้ที่ถูกกระทำรุนแรงซึ่งเป็นผู้หญิง ทั้งนี้จากระบบ

ความคิดความเชื่อของคนในสังคมว่า”ความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องส่วนตัวในพื้นที่ครอบครัว (Private Sphere) ผู้ชายมีสิทธิตีภรรยาและลูกโดยถือว่าไม่มีความผิด⁵ หลักกฎหมายโบราณซึ่งใช้มาถึงต้นสมัยรัตนโกสินทร์ ได้กำหนดให้ลูกและเมียอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ชาย มีลักษณะเป็นเหมือนสิ่งของที่อาจถูกขายหรือยกให้แก่ใครก็ได้ โดยไม่ต้องสอบถามถึงความสมัครใจยินยอม สภาพดังกล่าวพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงมีพระราชดำรัสในฎีการ้องทุกข์ของผู้หญิงที่ถูกผู้ชายให้เป็นทาสว่า กฎหมายโบราณก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างชายและหญิง เพราะทำเสมือนว่า “ผู้หญิงเป็นควาย ผู้ชายเป็นคน” แม้ว่ากฎหมายเหล่านี้จะถูกยกเลิกไปแล้ว แต่หลักกฎหมายดังกล่าวได้เปลี่ยนสภาพเป็นวัฒนธรรมในรูปความเชื่อและค่านิยมซึ่งได้รับการสืบทอดกันต่อมา (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. 2552, น. 90)

เนื่องจากความรุนแรงที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์หญิงชาย มีรากฐานมาจากความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ซึ่งหมายถึง โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และกฎหมายที่วางบทบาทความเป็นผู้หญิงให้มีลักษณะด้อยกว่า มีคุณค่าต่ำกว่า บทบาทความเป็นชาย รวมถึงความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม ที่ฝังรากลึกลงแน่นอยู่กับแนวคิด ความเชื่อ ค่านิยมในรูปแบบเดิมๆ ปลูกฝังถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นต่อๆ กันมา (จิราภา เจริญวุฒิ. อ้างแล้ว, น.25) ซึ่งการอบรมสั่งสอนหล่อหลอมความเป็นหญิงความเป็นชายเหล่านี้ ทำให้ผู้หญิงยอมรับสถานะที่ด้อยกว่าโดยไม่ตั้งคำถาม และยอมรับว่าปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับตนเป็นปัญหาในพื้นที่ส่วนตัว (Private sphere) ในขณะที่ผู้ชาย มองว่าผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ ไม่กล้าตัดสินใจ ต้องอยู่ภายใต้การปกป้องคุ้มครองดูแลของผู้ชายที่แข็งแรงกว่าทำให้ผู้ชายใช้ร่างกายของผู้หญิงเป็นพื้นที่ของการกระทำความรุนแรงได้ แม้ว่าจะมีกฎหมายออกมาคุ้มครองผู้หญิงจากการกระทำความรุนแรง แต่ปรากฏว่าความรุนแรงในครอบครัวกลับมีจำนวนมากขึ้น และยังพบว่าผู้ถูกกระทำ ความรุนแรงมีอายุน้อยลงเรื่อยๆ เช่นกัน

5 ผู้สนใจรายละเอียดเพิ่มเติม โปรดดู มาลี พฤษภงศาวิไล. ย้อนรอยสิทธิความเป็นคนของผู้หญิง. อ้างแล้ว

ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแม้รัฐจะมีมาตรการใดๆ ออกมาเพื่อป้องกันและยุติความรุนแรงในครอบครัว ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้และกลายเป็นเรื่องปกติธรรมดาของสังคมไทย โดยไม่มีใครกล้าเข้าไปยุ่งเกี่ยวเพราะถือเป็นเรื่องของครอบครัว แม้แต่เจ้าหน้าที่ตำรวจที่ดูแลรักษากฎหมายก็ไม่ประสงค์จะรับแจ้งความ ส่วนใหญ่จะเกลี้ยกล่อมให้ประนีประนอมกัน เมื่อสามีภรรยากลับบ้านไปก็มีการกระทำความรุนแรงเกิดขึ้นซ้ำอีก ดังนั้นการทำให้ปัญหาความรุนแรงลดน้อยลงจะต้องกลับไปแก้ไขในระดับโครงสร้างทั้งระบบ

จากการศึกษาสตรีทั้ง 5 กลุ่ม ในประเด็นปัญหาความรุนแรงในครอบครัว พบว่าผู้ตอบปัญหาส่วนใหญ่ยังไม่เปิดเผยในเรื่องนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับกรพุดถึงปัญหาอาเพศติดหรือปัญหาลูกวัยรุ่น ผู้หญิงเพียงยอมรับว่ามีทะเลาะ ถกเถียงกันบ้างเป็นธรรมดา โดยไม่พุดถึงการทำร้ายร่างกาย แต่เมื่อได้พุดคุยนอกวงสนทนากลุ่มย่อยทำให้ผู้วิจัยรับทราบว่ามี ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในชุมชนมากกว่าที่มีการเปิดเผยในวงสนทนา ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้วิธีสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้หญิงบางคนรวมทั้งการหาข้อมูลจากเว็บไซต์ของสถานีตำรวจใกล้เคียงที่ชุมชนนี้ตั้งอยู่ ปรากฏว่ามีการแจ้งความและลงบันทึกประจำวันในเรื่องการตบตี ข่มขืน และกระทำชำเรา เป็นต้น

สำหรับปัญหาการถูกล่วงละเมิดทางเพศในที่ทำงานมีสาเหตุของปัญหา เช่นเดียวกับการกระทำความรุนแรงในครอบครัว การล่วงละเมิดทางเพศหรือการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานแสดงให้เห็นถึงการไม่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการใช้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกระทำต่อผู้หญิงที่เป็นผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้ที่มีตำแหน่งต่ำกว่า โดยผู้ชายที่กระทำมองว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดา ผู้หญิงส่วนใหญ่ไม่กล้าขัดขืนเพราะกลัวอำนาจและรู้สึกอับอาย การกระทำดังกล่าวส่งผลกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้หญิง เสียเกียรติยศชื่อเสียง เสียสุขภาพจิต และสูญเสียความเป็นตัวของตัวเองและความภาคภูมิใจในตัวเอง

ปัจจุบันทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้มีการออกกฎระเบียบต่างๆ เพื่อคุ้มครองผู้ที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงแม้ว่ากฎหมายจะให้การ

คุ้มครอง แต่กระบวนการยุติธรรมที่ไม่เป็นมิตร(Unfriendly) ต่อผู้ตกเป็นเหยื่อ ส่งผลให้คดีไม่ไปถึงศาล ขณะเดียวกันกฎหมายยังมีบทลงโทษต่อคดีละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้หญิงเล็กน้อยมาก ตัวอย่างเช่น การลงโทษข้าราชการของหน่วยงานต่างๆ ในกรณีชู้สาว การจดทะเบียนสมรสซ้อน การทำอนาจารผู้หญิง และล่วงละเมิดทางเพศ ซึ่งการลงโทษใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช 2535 มาตรา 98 วรรคหนึ่ง ตัดเงินเดือนร้อยละ 5 ซึ่งการลงโทษเช่นนี้เป็นการลงโทษที่เล็กน้อยถ้าเทียบกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้หญิงที่ถูกทำลายไป และเมื่อเปรียบเทียบกับกรพุดในคดีเบิกสวัสดิการเป็นเท็จก็คือ ปลดออกจากราชการ ดุลพินิจการลงโทษที่แตกต่างกันในการกระทำความผิด 2 เรื่องนี้ ทำให้เข้าใจว่าการทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้หญิงเป็นเรื่องที่ไม่ร้ายแรงเท่ากับการฉ้อราษฎร์บังหลวง การลงโทษที่เบาบางทำให้ผู้กระทำผิดไม่มีความเกรงกลัวต่อพฤติกรรมดังกล่าว จึงทำให้การล่วงละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้หญิงยังคงมีอยู่ต่อไป (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. อ้างแล้ว, น.48)

ผลจากการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ของผู้วิจัยกับกลุ่มข้าราชการ (และพนักงานรัฐวิสาหกิจ) ได้พบปัญหาการถูกล่วงละเมิดทางเพศในที่ทำงาน โดยผู้บังคับบัญชาหรือเพื่อนร่วมงานชายกระทำลวนลามลูกน้อง และเพื่อนร่วมงานที่เป็นผู้หญิง บางคนถูกสามีทำร้ายร่างกายและถูกตว่าจากสามีเป็นประจำ

จากประเด็นปัญหาความรุนแรงในครอบครัวและที่ทำงานที่พบจากกลุ่มสตรีเป้าหมาย พบว่าการแก้ไขปัญหาเรื่องความรุนแรงต่อสตรีเป็นปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ในระดับปัจเจก และสตรีทั้ง 5 กลุ่ม ยังไม่เข้าใจว่ากองทุนพัฒนาบทบาทสตรีจะช่วยแก้ปัญหาในเรื่องความรุนแรงที่สตรีได้รับในลักษณะไหนและอย่างไร ดังนั้นจึงสรุปได้ว่ากองทุนพัฒนาบทบาทสตรีไม่สามารถแก้ปัญหาความรุนแรงต่อสตรีได้ในระดับปัจเจก

แนวทางการดำเนินงานของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไม่สามารถพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำของสตรีได้

ผู้นำที่ดีและมีความสุขจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณภาพชีวิตที่ต่องการอนามัยโลก ได้กำหนดว่าคนที่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีจะต้องมีปัจจัยแวดล้อมที่อย่างน้อย 6 มิติ ได้แก่ (1) มิติด้านเศรษฐกิจ (2) มิติด้านครอบครัว (3) มิติด้านการทำงาน (4) มิติด้านสังคมและการมีส่วนร่วม (5) มิติด้านสุขภาพและการดูแลสุขภาพ และ (6) มิติด้านการพัฒนาตนเอง ซึ่งการศึกษาเรื่องคุณภาพชีวิตมักจะนำปัจจัยเรื่องความสุขเข้ามาใช้ร่วมกันเสมอ การที่คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีสะท้อนให้เห็นว่าคนนั้นเป็นคนที่มีความสุข

สำหรับสังคมไทย พบว่าผู้หญิงส่วนใหญ่ยังไม่สามารถหลุดจากวงจรชีวิตที่ต้องแบกรับภาระงานไว้มากตามบทบาทที่สังคมกำหนด จึงทำให้ขาดคุณภาพชีวิตที่ดีและขาดความสุขในการดำเนินชีวิตที่ควรจะเป็น เนื่องจากผู้หญิงยังต้องรับผิดชอบภาระงานมากและไม่มีเวลาในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตัวเอง รวมทั้งขาดโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและการพัฒนาตัวเองตามต่องการอนามัยโลกกำหนด ในขณะที่เดียวกันแผนพัฒนาที่ผ่านมาไม่ได้ทำให้ผู้หญิงมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จะเห็นว่าผู้หญิงไทยส่วนใหญ่ยังขาดการพัฒนาในทุกมิติตามต่องการอนามัยโลกได้กำหนดไว้ทั้งมิติด้านเศรษฐกิจ ด้านครอบครัว ด้านการทำงาน ด้านสังคมและการมีส่วนร่วม ด้านการดูแลสุขภาพ และด้านการพัฒนาตนเอง

การมีคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นสิ่งสำคัญและเป็นจุดหมายปลายทางของบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ดังนั้นเพื่อให้สตรีมีคุณภาพชีวิตที่ดี จำเป็นที่สตรีจะต้องมีการดำเนินชีวิตที่สมดุลทั้งในด้านครอบครัวและด้านการทำงาน เพื่อจะได้มีเวลามากขึ้นในการร่วมกิจกรรมทางด้านสังคม มีเวลาในการดูแลสุขภาพและพัฒนาตนเอง โดยบทบาทสามด้านของผู้หญิง (Women's Triple Roles ในมุมมองของ Moser อังโน มณีวอน หลวงสมบัติ, น.17) คือ งานในบ้าน งานนอกบ้าน และงานชุมชนสังคม จะต้องมีความสมดุลกัน ก็คือการสร้างบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายที่เสมอภาค เป็นธรรม ไม่เลือกปฏิบัติและไม่มีอคติทางเพศ

การที่จะทำให้ผู้หญิงและผู้ชายมีบทบาทเป็นผู้นำและพร้อมที่จะพัฒนา

ตนเอง พัฒนาสภาพแวดล้อมต่างๆ รวมทั้งร่วมกันพัฒนาประเทศให้มีความก้าวหน้า จำเป็นจะต้องสร้างภาวะผู้นำให้กับทั้งผู้หญิงและผู้ชาย/คนทั้งสองเพศในมุมมองที่ถูกต้อง โดยทำทั้งในระดับปัจเจก ระดับครอบครัว ระดับโรงเรียน ระดับชุมชน สังคม และประเทศ

การสร้างภาวะผู้นำในระดับปัจเจก จะต้องชี้ให้ทั้งเพศหญิงและเพศชายเห็นถึงศักยภาพของตนเอง เห็นมุมมองของหญิงและชายที่แตกต่างกันและที่เหมือนกัน รวมทั้งการแบ่งบทบาทหน้าที่ระหว่างหญิงชายที่จะช่วยส่งเสริมกันได้ ขณะเดียวกันความคิดพื้นฐานดังกล่าวจะปรับเจตคติของผู้หญิงให้มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง และเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านต่างๆ ร่วมกับผู้ชายอย่างมั่นใจ

นอกจากนี้การเสริมสร้างพลังสตรี (Women's Empowerment) จึงเป็นกุญแจปรับความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างเพศที่ไม่เท่าเทียมในด้านการตอบสนองปัญหาและความต้องการที่ผู้หญิงเผชิญอยู่ จะต้องแยกแยะระหว่างการตอบสนอง “ความต้องการในชีวิตประจำวัน (Practical Needs) ที่เป็นปัญหาความจำเป็นเฉพาะหน้าที่ผู้หญิงจะต้องฝ่าข้ามไป เนื่องจากชายเป็นผู้ละเลยทอดทิ้งให้หญิงเผชิญปัญหาโดยลำพัง ปัญหาประเภท ไม่มีเงินซื้ออาหาร ไม่มีเงินจ่ายค่าเช่าบ้าน ไม่มีเงินพาลูกที่เจ็บป่วยไปพบแพทย์เพื่อรับการรักษาพยาบาล ก่อนโรงเรียนเปิดภาคเรียน ต้องใช้จ่ายเงินเพื่อซื้อเสื้อผ้า และหนังสือเรียนให้ลูก ฯลฯ กองทุนกู้ยืม ๆ อาจมาแบ่งเบาปัญหาภาระเฉพาะหน้าของผู้หญิง แต่ในขณะที่เดียวกันก็สร้างปัญหาใหม่ๆ ให้แก่ผู้หญิงด้วย เป็นเช่นนี้ซ้ำวนตาปี ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย รวมทั้งตัวผู้หญิงเองจะต้องคำนึงถึง “ความจำเป็นหรือความต้องการเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Needs)” ที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์สาเหตุรากเหง้าของปัญหาที่จะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนสถานภาพที่มีความเท่าเทียมเสมอภาคระหว่างหญิงและชายมากขึ้น ดังที่ฉลาดชาย รมิตานนท์ กล่าวว่า

“การตอบสนองความจำเป็นที่เป็นจริงในชีวิตประจำวัน (Practical Needs) ก็ตามเท่านั้นยังไม่พอ ยังต้องตอบสนองความจำเป็นเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic

Needs)ต่างๆของผู้หญิงด้วย เช่น การแก้กฎหมาย เปลี่ยนกฎหมาย การปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมือง แต่ที่สำคัญที่สุดจะต้องมีกระบวนการ ‘รื้อถอน’ ภาพลักษณ์ประจำเพศภาวะ (Gender Stereotyping) หรือบางครั้งเรียกว่า “ภาพประทับตราทางเพศภาวะ” เพื่อจะนำไปสู่การ ‘รื้อถอน’ อคติการแบ่งงานกันทำที่มีลักษณะการเลือกปฏิบัติ ความไม่เสมอภาคและการกดขี่บนฐานของเพศภาวะและปัญหาอื่นๆ อย่างเป็นลูกโซ่ด้วย”(ฉลาดชาย รมิตานนท์.(ม.ป.พ.). น.8)

สรุปผลการวิจัย

จากผลการศึกษาพบว่าในด้านเศรษฐกิจกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีตอบสนองต่อปัญหาเศรษฐกิจของสตรีบางกลุ่มในการเป็นเงินลงทุนดอกเบี้ยต่ำกองทุนนี้เป็นเพียงการตอบสนองความต้องการของสตรีเพียงเฉพาะหน้าเท่านั้น แต่ไม่ได้แก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของสตรีอย่างถาวร นอกจากนี้กองทุนยังไม่สามารถเข้าถึงผู้หญิงได้ทุกกลุ่มโดยเฉพาะผู้หญิงที่ด้อยโอกาสทางสังคม ซึ่งต้องการความช่วยเหลือจากเงินกองทุนเป็นลำดับแรก

ในด้านสังคม พบว่าปัญหาความรุนแรงต่อสตรีไม่สามารถแก้ไขได้ในระดับปัจเจก แต่จะต้องกลับไปแก้ไขในระดับโครงสร้างทั้งระบบ ซึ่งกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีมุ่งเฉพาะการพัฒนาผู้หญิงในบางด้าน แต่ยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการปรับโครงสร้างทางสังคมให้มีการเปลี่ยนระบบความคิดที่เอื้อต่อการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาคระหว่างหญิงชายไปสู่สังคมในทุกระดับ ดังนั้น กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีจึงยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อสตรีได้

ในด้านการพัฒนาศักยภาพพบว่าการดำเนินงานของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในช่วงที่ผ่านมายังไม่สามารถพัฒนาศักยภาพสตรีไปสู่ความเป็นผู้นำได้ตามวัตถุประสงค์

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยเห็นว่า นโยบายการจัดตั้งกองทุนพัฒนาสตรีเป็นกองทุนที่ให้เงินทุนในเชิงพัฒนาต่อสตรีและเอื้อประโยชน์ต่อสตรีเป็นการเฉพาะ โดยรัฐบาลจัดตั้งกองทุนนี้ขึ้นมาเพื่อเป็นการชดเชยความเสียเปรียบของสตรีในสังคมให้มีแต้มต่อในการขยับสถานะภาพของตนเองให้ก้าวทันบุรุษ เพื่อให้กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีสามารถตอบสนองต่อการป้องกันและแก้ไขที่สตรีประสบอยู่อย่างแท้จริง ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะสั้น ให้ดำเนินการทบทวนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี ดังนี้

1. ประมวลปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของสตรี วิเคราะห์แยกแยะว่าปัญหาและความต้องการใดเป็นปัญหาระดับปฏิบัติ (Practical Needs)⁶ ซึ่งความจำเป็นและความต้องการระดับนี้ จะต้องมีการตอบสนองด้วยวิธีการและอาศัยทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มิใช่จะหวังพึ่งทรัพยากรจากกองทุนเท่านั้น
2. กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีควรให้ความสำคัญกับตอบสนองต่อความจำเป็น ความต้องการในระดับยุทธศาสตร์ (Strategic Needs)⁷ คือการปรับในระดับโครงสร้างและการเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) อย่างยั่งยืนให้แก่สตรี
3. ปรับสัดส่วนเงินกองทุนให้เหมาะสมระหว่างการใช้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของสตรี ซึ่งปัจจุบันมุ่งให้กู้ยืมไปลงทุนเสริมอาชีพรายได้มากกว่านำไปการแก้ไขปัญหาที่ผู้หญิงต้องเผชิญ
4. เปิดกว้างให้สตรีทุกกลุ่มเข้าถึงกองทุนได้โดยไม่ต้องสมัครเป็นสมาชิกกองทุน

6 Practical Needs หรือ ความจำเป็นเชิงปฏิบัติต่างๆ ของผู้หญิงที่จำเป็นต้องได้รับการเอาใจใส่อย่างเร่งด่วน (เช่น การมีงานทำ หรือ ได้รับการจ้างงาน บริการต่าง ๆ ทางด้านสุขภาพ และแหล่งน้ำ เป็นต้น)

7 Strategic Needs ความต้องการเชิงยุทธศาสตร์ ที่จำเป็นต้องได้รับการตอบสนอง เพื่อที่จะสามารถเปลี่ยนแปลงสถานะภาพที่เป็นผู้ถูกขูดรีด หรือสถานะภาพที่ต่ำในสังคมได้ (ตัวอย่างเช่น สิทธิทางกฎหมาย การแบ่งงานกันที่บนฐานของเพศภาวะ และความรุนแรงในครัวเรือน เป็นต้น)

5. ให้มีการจัดรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง ในการจัดทำ (ร่าง) ยุทธศาสตร์กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี (พุทธศักราช 2556-2559) ที่อยู่ระหว่างดำเนินการเพื่อมุ่งไปที่การแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างทั้งระบบ โดยเน้นการหล่อหลอมและสอดแทรกหลักการวิเคราะห์บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย ความเสมอภาคทางเพศ และการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไปสู่โครงสร้างสังคมทุกระดับ โดยทำอย่างครอบคลุมและต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้องส่งเสริมการสร้างพลังอำนาจให้กับสตรีเป็นพิเศษ

6. ข้อเสนอต่อคณะกรรมการกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในระดับพื้นที่มีดังนี้

(1) ดำเนินงานด้วยความโปร่งใส เป็นธรรม ไม่เล่นพรรคเล่นพวก

(2) เปิดโอกาสให้องค์กรสตรีและผู้มีประสบการณ์ในการทำงานด้านสตรีได้รับเงินงบประมาณจากกองทุน เพื่อนำไปจัดทำโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหาสตรีในระดับโครงสร้าง

(3) ชี้แจงและประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการดำเนินงานกองทุนให้ชาวบ้านและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ได้มีความรู้ความเข้าใจอย่างต่อเนื่อง และมีกรรายงานผลการอนุมัติใช้เงินกองทุนอย่างโปร่งใส

7. จัดอบรมความรู้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่องในเรื่องสตรีและความเสมอภาคระหว่างหญิงชายให้กับคณะกรรมการระดับจังหวัดเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการส่งเสริมสถานภาพสตรีเพื่อให้บรรลุถึงความเสมอภาคทางเพศอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพิจารณาอนุมัติเงินทุน

ระยะกลาง ดำเนินการพัฒนาศักยภาพของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholder) ทุกระดับ และให้ความสำคัญกับการเสริมพลังอำนาจให้กับผู้หญิงซึ่งเป็นวิธีการที่จะทำให้ผู้หญิงเกิดความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง เปลี่ยนโลกทัศน์ (Attitude) และมุมมอง สร้างอำนาจความเข้มแข็งจากภายในตัวผู้หญิง บนพื้นฐานของการเคารพตนเองและยอมรับความสามารถของตนเอง เมื่อผู้หญิงเข้าใจถึงอำนาจและศักยภาพที่มีอยู่ในตัวเองแล้วจะสามารถดำเนินชีวิตด้วยการมีอำนาจตัดสินใจของ

ตัวเอง ผู้หญิงจะได้รับประโยชน์จากกระบวนการพัฒนาอย่างเต็มที่และสามารถเข้าไปเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการพัฒนาพร้อมกับผู้ชายในฐานะหุ้นส่วนของการพัฒนา (Partnership) ที่ไม่ใช่เป็นผู้คอยรับประโยชน์จากการพัฒนาอีกต่อไป

ระยะยาวดำเนินการแก้ปัญหาในเชิงโครงสร้างทั้งระบบทั้งส่วนที่เป็นต้นเหตุของความอ่อนด้อยของผู้หญิงในสังคมและทำให้ผู้หญิงต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ โดยลำพัง โครงสร้างสังคมประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ โครงสร้างที่เป็นนามธรรม คือสถานภาพและบทบาทของหญิงชายในสังคม และโครงสร้างที่เป็นรูปธรรม คือสถาบันทางสังคม ซึ่งได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันทางเศรษฐกิจ สถาบันทางการเมืองและการปกครอง กลไกภาครัฐ รวมถึงนโยบาย แผนงาน โครงการ และกฎหมายต่างๆ เป็นต้นโดยจะต้องบูรณาการมุมมองมิติทางเพศ (Gender Perspective) และการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมระหว่างหญิงชายเข้าสู่โครงสร้างแต่ละส่วน รวมทั้งต้อง”ร้อยถวนความคิดความเชื่อและค่านิยมดั้งเดิมที่เจือปนด้วยอคติทางเพศออกไปและให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับการหล่อหลอมความคิดเรื่องความเสมอภาคในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันระหว่างเพศเข้าไปใหม่ ดังนี้

(1) สถาบันครอบครัวหญิงและชายในครอบครัวทำหน้าที่ของพ่อและแม่อย่างสมบูรณ์ เลี้ยงลูกแบบไม่มีอคติทางเพศ ร่วมกันดูแลครอบครัว ดูแลบ้าน และรับผิดชอบเศรษฐกิจครอบครัวร่วมกัน

(2) สถาบันการศึกษา สามารถเป็นที่พึ่งและให้คำปรึกษากับเด็กนักเรียน นิสิต นักศึกษาได้ ป้องกันและแก้ไขปัญหาเชิงรุกในวัยรุ่น ปรับปรุงหลักสูตรที่ปราศจากอคติทางเพศ สอดแทรกความรู้เรื่องความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย และการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เพื่อหล่อหลอมเจตคติตั้งแต่วัยเด็ก

(3) สถาบันการเมืองการปกครอง ตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับท้องถิ่น ต้องเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง และการบริหารกิจการบ้านเมืองในระดับของการร่วมวางแผน และร่วมตัดสินใจ โดยมีการกำหนดสัดส่วนให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน

(4) กลไกภาครัฐ เมื่อจะดำเนินการพัฒนาใดๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง จะต้องไม่แยกผู้หญิงออกมาจากกิจกรรมการพัฒนา แต่ต้องบูรณาการ ประเด็นผู้หญิงเข้าไปในแผนการพัฒนาทุกด้าน รวมทั้งคำนึงถึงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศที่มีอยู่ในสังคม และวัฒนธรรมสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนา เศรษฐกิจและการพัฒนาสังคมในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

กรวิภา บุญเชื้อ (วิลลาส).(2538). *แนวคิดการพัฒนาสตรี :มุมมองการวิเคราะห์เชิงหญิงชาย (Women's Development Models and Gender Analysis: A Review)*. แปลโดย มารยาท อินทรทัศน์. กรุงเทพฯ: โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จิราภา เจริญวุฒิ. (2548). *ความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับฝ่ายหญิงในความสัมพันธ์แบบคู่รัก*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสตรีศึกษา, สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. (ม.ป.พ.). *ผู้หญิง เพศภาวะและการพัฒนา*. เอกสารประกอบการเรียนวิชาสตรีศึกษา, ศูนย์สตรีศึกษา, คณะสังคมสงเคราะห์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เพ็ญประภา ภัทรานุกรม. (2548). *มิติหญิงชายกับกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของผู้หญิง: กรณีศึกษาผู้หญิงในพื้นที่ทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชนด้านผู้หญิง*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต, สาขาพัฒนาศึกษา, ภาควิชานโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา, คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มาลี พฤกษ์พงสาวลี. (2541). *บทบาทองค์กรพัฒนาเอกชนกับการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี.

มาลี พฤกษ์พงสาวลี. (อยู่ในระหว่างการจัดพิมพ์). *พลังผู้หญิงกับการสร้างบ้านแปงเมือง: กฎหมายและนโยบายรัฐที่เกี่ยวข้องบทที่ว่าด้วยกฎหมายและนโยบายของรัฐเกี่ยวกับความมั่นคงในการทำงานและการประกัน "การว่างงาน" ของผู้หญิง*.

- มณีวอน หลวงสมบัติ. (2554). *ผลกระทบของโครงการกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี ที่มีต่อ ความสัมพันธ์หญิง-ชาย: กรณีศึกษากองทุนพัฒนาบ้านนาคุณเหนือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. บัณฑิตวิทยาลัย. สาขาสตรีศึกษา.
- วณี บางประภา อิตีประเสริฐ. (2553). *นโยบายกองทุนหมู่บ้านกับผลกระทบต่อผู้ หญิง. วารสารสตรีและ เยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฉบับ ฉลอง 25 ปี, สตรีและเยาวชนศึกษา ปีที่ 2*.
- สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความ มั่นคงของมนุษย์ และโครงการสตรีและเยาวชนศึกษามหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์. (2552). *มาตรฐานและตัวชี้วัดความเสมอภาคระหว่าง หญิงชาย*.
- สำนักงานกิจการสตรีและครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคง ของมนุษย์. *แผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่ง ชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559)*.
- สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (2555). *คู่มือการดำเนินงานกองทุนพัฒนา บทบาทสตรี*. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.
- สำนักงานคณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย. (2555). *ความเห็นและข้อเสนอแนะ เกี่ยว กับระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี พ.ศ. 2555*. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.

